

יוסף דעת

חלק ב'

שאלות ותשובות

לסיכום סוגיות הגמרא ושיטות הפוסקים

מסכת קידושין

דפים נח – פב

בעריכת יוסף בן ארזה

**Dafyomi Advancement Forum
of Kollel Iyun Hadaf**

140-32 69 Ave.

Flushing, N.Y. 11367

Fax: (206) 2020-DAF [323]

Tel: 00 (972 2) 651-5004

email address: daf@dafyomi.co.il

Ask about D.A.F.'s free English study material!

יוצא לאור בהשתתפות מכון עיון הדף

שע"י כולל עיון הדף

ת.ד. 43087

הר נוף, ירושלים

פקס : 591-6024 (02)

טלפון : 651-5004 (02)

דואר אלקטרוני : daf@dafyomi.co.il

המכון מחלק מגוון רב של חומר בעברית ובאנגלית

פרק שלישי

דפים נח — נט

קכ. מה הדין במקרים הבאים?

א. האומר לחברו צא וקדש לי אשה פלונית, והלך וקידשה לעצמו.

ב. עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה.

א. האומר לחברו צא וקדש לי אשה פלונית, והלך וקידשה לעצמו (במעותיו ולא במעות המשלח. פוסקים)

— מקודשת לשני, אלא שנהג בו מנהג רמאות. [ואפילו לא הלך בשליחותו באופן מיוחד אלא באם

יודמן לו דרך אצלה — גם בזה אם מקדשה לעצמו מנהג רמאות הוא].

קצא

אף על פי שאמר לה השליח בתחילה פלוני שלחני לקדש לו, ובתוך כך אמר לה 'הרי את מקודשת לי' — מקודשת לשליח, ובלבד שהבינה יפה שמקדשה לעצמו. ואין אומרים מה שאמר 'לי' כלומר לצורך משלחו. (תוס'; אה"ע לה).
 ואם נתכוין לקדשה למשלח אלא שטעה ואמר 'לי' — אין כאן בית מיוחד (אה"ע לה, יא).
 ונחלקו המפרשים אם אינה מקודשת כלל או מקודשת למשלח. (ע"ש ח"מ ב"ש ואבנ"מ).
 אם לא רצתה להתקדש למשלח — מותר לו לשליח לקדשה לעצמו אלא שצריך להודיעו אם אפשר. אבל אם חושש שבינתים איש אחר יקדשנה — יכול לקדשה לעצמו אף אם לא הודיעו (פוסקים, עפ"י סוגית הגמרא).

ממה שהקשו בגמרא ממעשה דרבין חסידא, נראה שגם כאשר השליח בא מיזמתו לקדש לפלוני אשה מסוימת, והלה נתרצה בדבר [עתוס' דבסתמא הכי מיירי], אם יקחנה לעצמו הרי זה מנהג רמאות, כי כיון שאמר לו לקדשה עבורו, אין לו ליקחנה לעצמו. וגם באופן זה אם אינה רוצה להתקדש אלא לשליח, עליו להודיע לשני אם אפשר.

ב. עני המהפך בחררה לזכות בה, ובא אחר ונטלה — נקרא רשע.

א. לפרש"י ורי"ד מדובר גם בחררה הפקר. וכן דעת הרמב"ן (מובא בר"ן). ורבנו תם חולק וסובר שבהפקר מותר לאחר ליטלה ואינו צריך להפסיד מפני היפוכו של זה. ורק בקניה ובשכירות, הואיל ויכול לקנות או לשכור במקום אחר [אף על פי שצריך לטירחה כדי למצוא אחר, וגם אינו בטוח שימצא. תשובת מהר"ק קלב] — נקרא רשע. והובאו שתי הדעות בשלחן ערוך (רלו, א. וע"ש בסוף בנתי"מ בסוף הסימן שנראה שהשו"ע נקט לעיקר כרבנו תם).
 ואם לא ימצא לקנותו במחיר זה — אינו נקרא 'רשע' לרבנו תם (מהרד"ך, מובא ברמ"א רלו).
 ויש חולקים (עש"ך סק"ג).

ב. דוקא בעני אמרו ולא בעשיר שפתו מצויה. ואולם לענין קרקע וכד', אין חילוק בין עני לעשיר, שאין הקרקע מצויה בשוק ליקח, וכולם כעניים לענין זה (עפ"י ר"ן).

ג. כתב הריטב"א [דלא כפי שהבין בדברי רבנו תם] ועוד פוסקים (ע' פתחי תשובה רלו סק"ב):
 אף על פי שנקרא 'רשע', אין בית דין מחייבים אותו להחזיר הממון.

ד. אין בכלל איסור זה אלא כשכבר פסקו הדמים ביניהם ואין מחוסרים אלא קנין ובא זה ונטלה, אבל אם עדיין לא פסקו — מותר לאחר לקנות. ואולם באופן שעסוקים במשא ומתן על הדמים ואילו לא בא זה היו משתוים ביניהם, כתבו הפוסקים לדון בזה כמסיג גבול (ע' רמ"א דרישה ופתחי תשובה רלו, א).

ה. לענין קדושין יש אומרים שאין בזה דין 'עני המהפך בחררה', משום מצות פריה ורביה. ואולם אחר שגמרו השידוך, אעפ"י שלא עשו קנין בר-תוקף, אין לאחר לנסות להשתדך עמה. (ע' אגרות משה אה"ע ח"א צא).

משמע בסוגיא שגם אם בשעה שנטל לא ידע שעני מהפך בה, כשנודע לו אחר כך יש לו ליתנה לעני.

יש מי שכתב שמנהג חסידות הוא זה. ובשו"ת אגרות משה (ח"מ ה"א ס) נקט שמן הדין הוא.

דף נט

קכא. האם 'אתי דיבור ומבטל דיבור'? מהן הנפקות בשאלה זו?

לדברי רבי יוחנן, אתי דיבור ומבטל דיבור. ולריש לקיש, לא אתי דיבור ומבטל דיבור. לפי לשון ראשונה (שהיא סתמא דגמרא), נידון מחלוקתם הוא במקדש אשה 'לאחר שלשים', האם יכולה לחזור בה תוך שלשים בדיבור בלבד [להוציא אם נתקדשה לאחר, שנעשה מעשה] אם לאו. ואילו רב זביד שנה מחלוקתם על אשה שאמרה לשלוחה לקדשה וחזרה בה בדיבור. ודוקא כשחזרה בה בלא אמירתה לשליח, אבל אם אומרת לו אין רצוני שתקדשני, פשוט שאינה מקודשת (תוס').

לפי הלשון הראשונה, אפשר רק בנידון זה שנתן המעות ליד האשה, אמר ריש לקיש אין דיבור מבטל דיבור, שהרי דיבורו הראשון הוא כמעשה, אבל ללא מעשה, כגון אשה שאמרה לשלוחה לקדשה וחזרה בה — אינה מקודשת. וכן האומר לשלוחו לתרום לו תרומה וביטלו קודם שתרם — אין תרומת השליח תרומה. אבל לדברי רב זביד, לריש לקיש תרומתו תרומה אלא אם קדם המשלח ותרם את כריו קודם השליח.

והוכיחו מדברי המשנה בגטין שהשולח גט לאשתו על ידי שליח, יכול לבטלו בדיבור — הרי שדיבור מבטל דיבור. ואמנם לפי הלשון הראשונה יש לדחות הראיה, שכל זמן שלא הגיע גט לידה, דיבור ודיבור הוא, ואינו דומה לנתינת מעות ליד האשה. ומכל מקום פסקו הלכה כרבי יוחנן שדיבור מבטל דיבור אף בכגון זה.

א. לרבי יוחנן, אפילו בסוף שלשים רוצה להתקדש — אינה מקודשת, שכבר ביטל דיבורה את הדיבור הראשון לגמרי. (עפ"י רשב"א. וע' גם אבני נזר או"ח פו, ג.)
ב. יש אומרים שביטול השליחות בפני השליח אינו בכלל 'דיבור מבטל דיבור' אלא הכל מודים שאפשר הדבר. והרישב"א כתב להוכיח מסוגיתנו שאין חילוק בין ביטול בפניו לשלא בפניו.

ג. יש אומרים שלפי רבי יוחנן אפשר לבטל גט בדיבור, כגון שאומר יהא גט זה בטל. ושוב אי אפשר לגרש בו, [והרי זה דומה לביטול קדושין ד'לאחר שלשים' שכבר נתן הכסף לאשה]. ואולם התוס' סוברים שלהלכה אי אפשר לבטל גט שנכתב כדין, כשם שאי אפשר לבטל כסף מתורת קדושין, שלא להתקדש בו לעולם. (ערמב"ן כאן ובגטין לב: ושאר. וכתב הרשב"א שראוי להחמיר בדבר. וכ"ה בתורא"ש.)

לענין דיני טומאה וטהרה, לדברי הכל מחשבה אינה מוציאה מידי מחשבה, כגון שחשב על גולמי כלים שלא לשוף ושלא לשבץ, והביאתו מחשבה זו לידי גמר מלאכה — לא תועיל מעתה מחשבה להוציא הכלי מידי מחשבה ראשונה, עד שיעשה מעשה ויתחיל לשוף, כי שונה מחשבה זו שעשאה הכתוב כמעשה, כשם שמצינו בענין הכשר האכלין לקבלת טומאה, שבניחותא לבד על המשקה שירד על האוכל, נחשב כאילו נתן בעצמו (כי יתן מים על זרע — יותן דומיא דיתן).

נפקותות נוספת בנידון 'דיבור מבטל דיבור' — ע' בשו"ת נודע ביהודה תנינא יו"ד סוס"י קסת; אבני נזר או"ח קפא, ד; פו; אגלי טל — זורע כה, נ.

דף נט (ס)

קכב. מה דין הקדושין במקרים הבאים? — האומר לאשה:

- א. 'הרי את מקודשת לי לאחר שלשים יום' ובא אחר וקידשה בתוך שלשים.
- ב. לא בא אחר וקידשה בתוך שלשים.
- ג. לא בא אחר וקידשה, וחזרה בה בתוך שלשים.
- ד. 'הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר שלשים' ובא אחר וקידשה בתוך שלשים.
- ה. 'הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר שלשים' ובא אחר ואמר לה 'הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר עשרים' ובא אחר ואמר לה 'הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר עשרה ימים'.
- א. שנינו: האומר לאשה 'הרי את מקודשת לי לאחר שלשים' ובא אחר וקידשה בתוך שלשים — מקודשת לשני.

רב חסדא סבר שנחלקו רב ושמואל האם מקודשת לשני לעולם או רק עד שלשים יום ולאחר מכן פקעו קידושי שני ונגמרו קידושי ראשון. והקשה על כך, במה יפקעו קידושי השני. ואכן אמר רב יוסף שרב יהודה שנה מחלוקתם של רב ושמואל על הסיפא, אבל בנידון זה לדברי הכל מקודשת לשני לעולם.

מת השני או גירשה תוך שלשים — חלו קידושי ראשון (ירושלמי, מובא בראשונים. וכן דייק הרשב"א מלשון הרמב"ם ז, יא. וכן נקט הרמב"ם א). מת והיה לו אח — לדברי הירושלמי לא חלו עליה קידושי ראשון הואיל והיא זקוקה ליבום. ואולם לפי מה שאנו נוקטים עתה (עפ"י יבמות צב:) שיבמה שנתקדשה צריכה גט, כי זיקתה אינה מונעת תפישת קדושין, גם זו צריכה גט מראשון (רמב"ן).

והרשב"א כתב להוכיח מסוגית הגמרא שקבלתה קידושין מהשני מהוה חזרה גמורה מקידושי הראשון, ועל כן הסיק שגם כשמת השני או גירשה, אינה מקודשת לראשון, ודלא כהירושלמי.

- ב. לא בא אחר וקידשה בתוך שלשים — אמרו רב ושמואל: מקודשת ואפילו נתאכלו המעות — מפני שהמעות ניתנו לה בתורת קדושין, ואין זה כמקדש במלוה ולא בפקדון.
- ובקידושי שטר, אם כלה השטר ביום שלשים — אינה מקודשת. (ראשונים עפ"י גמרא להלן ס: ועוד). ואם השטר שוה פרוטה, הרי אלו כקידושי כסף ומקודשת אעפ"י שנשרף השטר (רשב"א ועוד). ואין הדבר מוסכם (ע' לעיל מח).

ג. לא בא אחר וקידשה, וחזרה בה — רבי יוחנן אמר: חוזרת. אתי דיבור ומבטל דיבור. וריש לקיש אמר: אינה חוזרת. לא אתי דיבור ומבטל דיבור. [רב זביד שנה מחלוקתם בענין אחר, ולדבריו יתכן וכאן לדברי הכל אינה חוזרת, כי נתינת מעות ליד האשה כמעשה הוא, ואין דיבור מבטל מעשה]. והסיקו הלכה כרבי יוחנן, שחוזרת.

- א. כנזכר לעיל, אפילו חזרה בתוך שלשים ושוב רוצה להתקדש לו — כבר בטל דיבורה לגמרי. (רשב"א ועוד).
- ב. כתב הרא"ש: לא נחלקו אלא לענין חזרתה, אבל האיש המקדש חוזר לדברי הכל.

ג. כל חזרה האמורה בסוגיא בענין זה, היינו חזרה בפני שנים דוקא, ולא חזרה בינה לבין עצמה, אפילו שמענוה מאחורי הגדר שחזרת בה, שאין זו אלא בגדר מחשבה גרידא (רישב"א).

ד. 'מעכשיו ולאחר שלשים' ובא אחר וקידשה בתוך שלשים — מקודשת ואינה מקודשת. (הלכך אסורה לשניהם עד שיתן לה אחד מהם גט. ולאדם אחר אסורה עד שיתנו שניהם גט). בת ישראל לכהן או בת כהן לישראל (אפילו היה הראשון ישראל והשני כהן. ירושלמי) — לא תאכל בתרומה. פסק הרמב"ם (אישות ז, יב) שאפשר להם לגרשה בין בתוך שלשים בין לאחר שלשים. ויש אומרים שאין לגרשה בתוך שלשים, מפני שעדיין לא נגמרו הקדושין.

ונחלקו בדבר תנאים ואמוראים (כפירוש רב יהודה); לדברי חכמים וכן אמר רב: מקודשת ואינה מקודשת לעולם, כי לשון זו ספק תנאי ומקודשת מיד לראשון, ספק חזרה היא ומקודשת לשני שקידשה בתוך ל'. וכן לדעת רבי יוחנן מקודשת ואינה מקודשת לעולם, אבל לא מטעם ספק לשוני אלא קידושי שניהם תפסו בה, לפי שלא נגמרו קידושי הראשון עד סוף שלשים. ולדברי רבי וכן אמר שמואל: מקודשת ואינה מקודשת עד שלשים יום, לאחר ל' פקעו קידושי שני ונגמרו קידושי ראשון, שפשוט לו שתנאי הוא.

לדעת הסוברים לשון תנאי הוא, יש אומרים שיכול הבעל לחזור בו מן הקדושין בתוך שלשים, כאילו התנה בפירוש שיכול לחזור בו (רש"י). ויש חולקים וסוברים שאין יכול לחזור בו, ומה שאמרו 'תנאי הוא' אינו תנאי על חזרה אלא שהקדושין יחולו בתנאי שיהיו שניהם קיימים בעולם לאחר שלשים. (רמב"ן ועוד. ולכאורה נראה מדבריו שאפילו שניהם רצו אי אפשר להם לחזור).

ואם בא לשנות התנאי בתוך שלשים ולעשות תנאי אחר — משמע מדברי הרא"ש (בשו"ת — לה, ט; מו, ב) שיכולים להוסיף או לגרוע.

ה. לדברי שמואל דומה נידון זה ל'מעכשיו ולאחר שלשים' שבתום השלשים מקודשת לראשון [לרבי], כאמור.

לדברי רב אמר אביי: מראשון ומאחרון צריכה גט. מאמצעי אינה צריכה גט. מה נפשך, אם לשון תנאי הוא, כשעברו שלשים קידושי הראשון הם הקידושין, ואם לשון חזרה הוא, קידושי האחרון חלו, שהרי זמן חלותם קודם לקידושי השנים הראשונים. ורבי יוחנן אמר: אפילו מאה תופסים בה. ופירשו טעמו, כי כל אחד השאיר 'ריוח' לחברו הלכך קידושי כולם תופסים בה.

א. קידשה אחד 'מעכשיו ולאחר שלשים' ובא אחר וקידשה גם כן 'מעכשיו ולאחר שלשים' [וסוף שלשים של זה חל בזמנו של זה] — לדברי רב מקודשת לראשון מספק, שמא לשון תנאי הוא. ולשני אינה מקודשת כלל, שהרי גם אם לשון חזרה הוא, אין אשה מתקדשת לשני בני אדם כלל, שכל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו. (עפ"י תורי"ד).

ב. קידש אחד 'מעכשיו ולאחר שלשים' ובא שני וקידשה 'מעכשיו ולאחר ארבעים' — הרשב"א כתב שלרב מקודשת לראשון בודאי, שהרי ממה נפשך קידושי קדמו לשני, בין אם נפרש לשון תנאי בין לשון חזרה. אבל לרבי יוחנן מקודשת לשניהם. (ולדבריו נראה שהוא הדין במקרה הקודם, כשקידשה השני 'לאחר שלשים' — לרבי יוחנן מקודשת לשניהם).

ג. כתב הריטב"א והרי"ד שלרבי יוחנן אסורה על כל העולם, גם על אלו שקידשוה, שהרי אין אשה ראויה לכמה אנשים.
 נחלקו הראשונים לרבי יוחנן, האם קדושי הראשונים חלו מיד עם שיוור לבאים אחריהם, ואף אם נתקרקע השטר בתוך שלשים מקודשת, או שמא הקדושין מתחילים לחול עתה ואינם נגמרים עד סוף שלשים, וצריך שיהא השטר קיים בסוף ל'. ושמא אף אפשר לחזור בתוך ל'. וכן נחלקו כשמת בתוך ל' האם זקוקה ליבום אם לאו.
 ד. לדעת החולקים על רבי יוחנן, גם אם יפרש שהקדושין יתחילו עתה וייגמרו לאחר ל', אם בא אחר וקדשה — אין תופסין בה קידושי שניהם. (חזו"א עפ"י הראשונים).
 ה. רבנו חננאל פסק כרבי יוחנן, ולזה נטה הרשב"א. וגם הרמב"ם כתב (אישות ז, יב) שצריכה גט מכלום (אלא שכתב שצריכה גט מספק. ופירש הרשב"א [עפ"י פירוש המשנה] שפסק כרב ואעפ"י"כ אף מהאמצעי צריכה גט משום גזרה). וכן התוס' (סג. ד"ה כגון) נקטו כרבי יוחנן [עכ"פ לחומרא] אפילו בדיני ממונות.
 אבל הרי"ף פסק כרב, ואעפ"י"כ סתם ולא הביא דברי אב"י שהשני אינה צריכה גט. ופירש הרמב"ן שלא מפני שדחאה מהלכה אלא שלא רצה לפרסם בה קולא מפני שחשש לדברי מי שפסק כרבי יוחנן, שכך דרכו לחוש ולהחמיר.

דפים נט — ס

קכג. הנותן גט לאשתו באופנים הבאים, האם היא מגורשת? ומה דינה לענין יבום וחליצה?

א. 'הרי זה גיטך מהיום ולאחר מיתה'.

ב. 'הרי זה גיטך מהיום אם מתי'.

א. 'מהיום ולאחר מיתה' — גט ואינו גט. ואם מת — חולצת ולא מתיבמת. דברי חכמים (שלשון זו ספק

תנאי ספק חזרה — וכדברי רב). רבי אומר: כזה גט, שתנאי הוא (וכן נקט שמואל, כאמור).

לדברי רבי יוחנן, רבא סבר בתחילה שמדין תורה גט ואינו גט ואם מת חולצת ולא מתיבמת. ואב"י

הקשה על כך והסיק שמדין תורה אין זה גט, מפני שיש בו שיוור, אלא גזרו שלא תתייבם אטו 'מהיום

אם מתי' ששם הוא גט גמור ואסורה על האח באיסור כרת.

ב. 'מהיום אם מתי' — הרי זה גט, ולכשימות חל הגט למפרע, הלכך אינה צריכה חליצה.

דף ס

קכד. מה דין הקדושין שנעשו בתנאים דלהלן?

א. 'על מנת שאתן לך מאתים זוז'.

ב. 'על מנת שאתן לך מכאן ועד שלשים יום'.

ג. 'על מנת שיש לי מאתים זוז / שיש לי בית כור עפר / שיש לי במקום פלוני'.

ד. 'על מנת שאראך מאתים זוז / בית כור עפר'.

א. שנינו: 'על מנת שאתן לך מאתים זוז' — הרי זו מקודשת והוא יתן.

לדברי רב הונא — מקודשת מיד, אף קודם קיום התנאי. ואם קיבלה קדושין מאחר — לא תפסו קידושיו, אם לבסוף נתקיים התנאי (אך כל עוד לא נתקיים התנאי יש לאסרה לכתחילה על בעלה, שמא לא יתקיים התנאי ונמצאת מקודשת לשני. ע' אה"ע לה, 1). ולדברי רב יהודה מקודשת לכשיתן, ואם קיבלה קידושין מאחר קודם שנתן לה מאתים זוו, גם אם לבסוף נתן לה — צריכה גט.

א. כתבו התוס' (וכ"כ רמב"ן עפ"י רש"י) שלרב יהודה עד שיתן לה מאתים זוו הריהי מקודשת ואינה מקודשת, שספק הוא אם מקודשת למפרע אם לאו. הלכך אף אם נתקדע שטר הקדושין קודם שנתן לה מאתים, צריכה הימנו גט. ודעת רבנו חננאל הרמב"ן והרשב"א (וכ"מ בתורי"ד) אינה כן, אלא לרב יהודה אינה מקודשת בודאי עד שיתן.

ב. לרב יהודה, יכול המקדש לבטל את קידושיו כשחוזר בו ואומר אין רצוני ליתן לך [וכן היא יכולה לחזור בה מהסכמתה]. אבל לרב הונא, אעפ"י שאומר כן עכשיו, אם אחר כך יימלך ויתן לה — הרי חלים הקדושין למפרע. ולעולם אין לה תקנה לינשא לאחר עד שיתן לה גט, כי שמא ביום מן הימים יתן לה ויקיים תנאו ותהא מקודשת משעה ראשונה (עפ"י תורי"ד).

מבואר בגמרא שגם רב יהודה לא אמר אלא לדברי חכמים, אבל לרבי כל האומר 'על מנת' כאומר מעכשיו דמי. ואולם בשם רבי יוחנן נמסר שהכל מודים בדין זה, שהאומר 'על מנת' כאומר מעכשיו דמי.

הלכה כרבי יוחנן ורב הונא, שכל האומר 'על מנת' כאומר מעכשיו דמי, ולכן אם לבסוף נתקיים התנאי, הריהי מקודשת משעה ראשונה. ואם קיבלה קדושין מאחר — אינה צריכה ממנו גט (אה"ע לה, 1).

ב. 'על מנת שאתן לך מכאן ועד שלשים יום'; נתן לה בתוך שלשים — מקודשת. ואם לאו — אינה מקודשת. [ואין אומרים לא הקפידה על שלשים יום אלא לזרוז אמרה כן].

ג. 'על מנת שיש לי מאתים זוו'; יש לו — מקודשת ודאי. ואם אין ידוע — מקודשת מספק. וכן הדין בקרקע [ואין אומרים אם היתה לו קרקע היה הדבר ידוע ועכשיו שאין ידוע, ודאי אין לו].

א. כתבו הראשונים שאינו נאמן לומר אין לי. (עפ"י רמב"ן ועוד).

ב. כתבו ראשונים (רמב"ן רשב"א ועוד): כל התנאים שהם תלויים בו, כגון שאדבר עליך לשלטון, שאלך למקום פלוני — נאמן לומר אם קיימו אם לאו. אבל אם היא מכחשתו, כגון שאמר על מנת שלא אשתה יין עד יום פלוני, והיא אומרת לא נתקיים התנאי — נאמנת בקדושין.

וכל תנאים שתלויים בה, כגון על מנת שתעשי דבר פלוני — היא נאמנת כל זמן שאינו מכחישה.

וכל תנאי שבינו לבינה, כגון על מנת שתתני לי מאתים זוו או שאתן לך — המוציא מחברו עליו הראיה, לפיכך בקדושין היא נאמנת ומותרת לשוק, ובגירושין הוא נאמן ואסורה. ואולם תנאי שבביטול מעשה שהוא בידה בלבד, כגון על מנת שלא תשתי יין עד יום פלוני — נראים הדברים שנאמנת לומר שלא עברה על התנאי, אף על פי שהוא אומר עברת, שאין לחוש שמא ביטלתו [ותקלקל עצמה. רשב"א].

'על מנת שיש לי במקום פלוני' — אם יש לו באותו מקום מקודשת ואם לאו אינה מקודשת. ואין אומרים אינה מקודשת על המקום שאמר.

כתב הרשב"א (כאן ולהלן סא): דוקא בכגון שנמצא בריחוק מקום, אבל יש לו קרקע במקום שהוא קרוב כמו המקום שאמר — מקודשת, שכל דבר שאין בו הקפדה אצל בני אדם, אין להקפיד על שינוי ממה שאמר, שאין אדם מתנה בדוקא אלא במה שדרך בני אדם להקפיד בו.

ד. 'על מנת שאראך מאתים זוו' — הרי זו מקודשת ויראה לה. ואם הוא שולחני והראה לה על שלחנו מעות שאינן שלו, ואפילו הוא שותף בעסק למחצית שכר הרווחים — אינה מקודשת. לא נתכוונה אלא לראות משלו.

יש אומרים אפילו כבר נשאו המעות רווחים, כל עוד לא הגיע הזמן לקבל את חלקו, אין הרווחים שייכים לו ואינה מקודשת. וכן בקרקע — אם הראה בבקעה אינה מקודשת, ואפילו לקחה באריסות.

דף טא

קכה. שדה שיש בה נקעים עמוקים עשרה טפחים או סלעים גבוהים עשרה טפחים, האם הם נמדדים עמה, לענין ההלכות דלהלן:

א. המקדיש שדהו ובא לפדותה.

ב. מכירת 'בית כור עפר'.

ג. המקדש את האשה על מנת שיש לו בית כור עפר.

א. המקדיש שדהו בזמן שהיובל נוהג, נותן בורע חומר שעורים חמשים שקל כסף. היו בשדה נקעים מלאים מים עמוקים עשרה או סלעים גבוהים עשרה — אין נמדדים עמה, שנאמר זרע חמר שערים והללו אינם בני זריעה (רש"י).

לדעת רש"י ותוס' ועוד ראשונים, דינם להיגאל בשווין כשאר פודה את ההקדש. ולר"י בן מגאש (ב"ב פרק ז, מובא שם בשיטמ"ק) יוצאים מן ההקדש ללא פדיון. (ע' זבח תודה — ערכין כה, פירוט השיטות ונימוקיהן).

פחות מעשרה הריהם טפלים לקרקע ונמדדים עמה.

נקעים עמוקים עשרה שאינם מלאים מים, הרי הם כשדה בפני עצמן, ונפדים לפי חשבון זרע חומר בחמשים כסף, אבל ללא שטח המדרון אלא הקרקעית בלבד (עפ"י רש"י ותוס'). וכן יש מקום לפרש בד' הרמב"ם. ברכת הזבח — ערכין כה. וע"ש צ"ק ח"ת).

לדעת הסוברים שאי אפשר לפדות מחצית משטח השדה אלא את כולו (ע' לעיל כ-כא), הנקעים העמוקים עשרה נחשבים כשדה נפרדת ונפדים לעצמם. (עפ"י רשב"ם ועוד).

ב. האומר לחברו 'בית כור עפר אני מוכר לך' והיו שם נקעים עמוקים עשרה טפחים, אפילו אינם מלאים מים, או סלעים גבוהים עשרה — אין נמדדים עמה. ואעפ"י שהנקעים ראויים לזריעה — לפי שאין אדם רוצה שיתן את מעותיו בשדה אחת ויראה לו כשנים וכשלשה מקומות. (ע' בפירוט בב"ב קב-קג).

ג. המקדש 'על מנת שיש לי בית כור עפר' — הסיקו שאם הנקעים ראויים לזריעה, מסתבר שנמדדים עם הקרקע, כי יכול לומר לה, אני אטרה ואזרע שם ואביא את הפירות.
א. נקעים מלאים מים, הואיל ואינם ראויים לזריעה אינם מצטרפים להשלים 'בית כור'. אך מסתבר שאם יש בלעדיהם בית כור — מקודשת.
ובשאינם עמוקים עשרה, אפילו מלאים מים נמדדים עם השדה. ונראה שנקעים צרים מאד [שאינן ברחבם עשרה טפחים או ד' אמות. עפ"י ירושלמי] — אפילו עמוקים עשרה, בטלים הם לשדה ונמדדים עמה. (רשב"א. וע"ע בב"ב קב).
ב. יש מהראשונים שכתב שאם קידשה ב'בית כור עפר', אין יכול לחשב את הנקעים העמוקים עשרה, אפילו ראויים לזריעה, שיכולה לומר איני חפצה בבקעים. ובוה אין שייכת סברת 'אנא טרחנא' שהרי ניתן לה את השדה (עפ"י מהר"י בירב).
ג. בור מלא מים עמוק עשרה, אף על פי שאינו בר זריעה נראה שנמדד עם השדה, שהרי הוא צורך השדה, ואינו דומה לנקעים שאינם מועילים לשדה אלא מקלקלים אותה. (רשב"א).
ד. כתב הרשב"א: היה לו בית כור קרקע בשנים ושלשה מקומות נפרדים לגמרי — מסתבר שאינה מקודשת, כי 'בית כור עפר' במקום אחד משמע.
וכן לענין מקח וממכר, אם הסלעים או הנקעים מפסיקים את השדה מעבר לעבר, עד שאין המחרשה עוברת מכאן לכאן — לא קנה. (עפ"י רא"ש ב"ב רפ"ז).

קכו. א. תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן, מה דינו?

ב. לשם מה כפל משה רבינו את תנאו עם בני גד ובני ראובן?

א. רבי מאיר אומר: כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן — אינו תנאי. הלכך צריך שיכפול תנאו, והן קודם ללאו, ותנאי קודם למעשה. רבי חנינא בן גמליאל חולק ואומר שאין ללמוד מהכפלת התנאי אצל בני גד ובני ראובן, כי הוצרך לכפול שאלמלא כן יש במשמע שאם לא יעברו לא יטלו חלק אפילו בארץ כנען.

א. יש אומרים שבתנאי של 'על מנת', שהוא כאומר 'מעכשיו' — לא נאמרו משפטי התנאים, רק בתנאי ד'אם'. (עפ"י הרי"ף והגאונים, מובא ברשב"א; רמב"ם אישות ו, יז; זכיה ג, ח). והרמב"ן כתב שרבי מאיר מצריך תנאי כפול בין בתנאי ד'אם' ובין בתנאי ד'על מנת'. (וכן הוכיחו האחרונים, שגם לפי שיטת הרמב"ם, לרבי מאיר צריך משפטי התנאים גם בתנאי דמעכשיו. וכן צדדו בדברי הרא"ש בגטין פ"ז. ע' אבני מלואים לח סק"ג; חדושי ר' שלמה היימן — גטין י; אבי עזרי [רביעאה] — יבום כד, ד).

ב. לפרש"י, רבי חנינא בן גמליאל לא חלק אלא על תנאי כפול. והתוס' ורמב"ן ורשב"א כתבו שגם על שאר משפטי התנאים חולק.

ג. להלכה, פסק הרי"ף (בתשובה לא) בגטין וקדושין להצריך כל משפטי התנאים, שכן מצינו לשמואל (בגטין עה): שתיקן בגט, אבל בדיני ממונות אין צריך, כי קיימא לן כרבים החולקים על רבי מאיר. (וכן דעת הראב"ד — זכיה ג, ח. וע' בדבריו נדרים א, כ וצ"ע). ואולם לענין תנאי קודם למעשה הלכה כמותו, שכן הוא סתמא דמתניתין בבבא מציעא (עפ"י רמב"ן).
יש אומרים שבכל הדינים הלכה כרבי מאיר שצריך תנאי כפול (עפ"י רמב"ם אישות ו, יד; זכיה ג, ז-ה. וכן דעת בעל העיטור).

ואילו הרשב"א כאן סתם וכתב ללא חילוק שאין הלכה כרבי מאיר. (וע' מ"מ אישות ו, יד שדעת הרשב"א כהרי"ף והגאונים).
 וישנה סברה לומר שלהלכה אין צריך תנאי כפול בדבר התלוי בו עצמו, שבודאי לא החליט הקנין אלא באופן מסוים (ערמב"ן לעיל ג.).

ב. אילו משה רבינו לא היה כופל תנאו עם בני גד ובני ראובן, היה במשמע שאם לא יעברו חלוצים לא ינחלו כלום, לא בארץ גלעד ולא בארץ כנען.
 ואלמלי כפל והיה אומר רק ואם לא יעברו חלוצים אתכם ונאחזו בתככם ותו לא — לדברי רבי מאיר לכאורה היה די בכך, ומכך שהוסיף בארץ כנען לומד רבי מאיר שאין אומרים 'מכלל הן אתה שומע לאו' אלא צריך לכפול התנאי, ואם לא כפל — יתקיימו הדברים אפילו לא נתקיים התנאי, והיו מקבלים נחלתם בעבר הירדן כפי שרצו ואעפ"י שלא עברו חלוצים. ולדברי רבי חנינא בן גמליאל אילו לא הוסיף בארץ כנען הייתי אומר שאם לא יעברו, יקבלו חלקם בארץ גלעד עם שאר השבטים כפי חלקם היחסי, אבל בארץ כנען לא יקבלו כלום — לכך הוצרך לומר שיקבלו כאן וכאן כשאר השבטים.

דף טב

קכו. טמא מת שלא הוזה עליו בשלישי ובשביעי אלא בהפרש ימים אחר — האם עלתה לו הזאה?
 טמא מת שלא הוזה עליו שלישי ושביעי — לא נטהר מטומאתו, בין למקדש וקדשיו ובין לתרומה. (הוא יתחטא בו ביום השלישי וביום השביעי יטהר. ואם לא יתחטא ביום השלישי וביום השביעי לא יטהר).
 הקדים להוות בשני — לא נטהר. וכן אם הוזה בשלישי ובששי או בשלישי ושמיני — לא נטהר. (והזה הטהר על הטמא ביום השלישי וביום השביעי. וחטאו ביום השביעי...). אבל אם התאחר להוות עליו ברביעי לטומאתו והוזה שוב בשמיני, וכן בחמישי ובתשיעי וכו' — טהור (רש"י).
 להלכה דעת הרמב"ם (פרה אדומה יא, ב) שאם הוזה בשלישי ולא הוזה בשביעי, יכול לטבול ולהוות לאחר כמה ימים. והראב"ד השיגו על פי גמרא דידן. ויש אומרים שלרמב"ם היתה גירסה אחרת, או שמחלוקת הסוגיות בדבר ופסק דלא כסוגיתנו.

קכז. א. המקדש את האשה ואמר כסבור הייתי שהיא כהנת והרי היא לוייה, וכיצא בזה — האם היא מקודשת?
 ב. 'הרי את מקודשת לי לאחר שאתגייר / שתתגיירי'; 'לאחר שאשתחרר / שתשחררי'; 'לאחר שימות בעלך / אחותך'; 'לאחר שיחלוץ לך יבמך' — מה הדין?
 ג. הנותן פרוטה לשפחתו ואמר 'הרי את מקודשת לי לאחר שאשחררך' — מה דינה?
 ד. הנותן פרוטה לאשתו ואמר לה 'הרי את מקודשת לי לאחר שאגרשך' — מה הדין?
 ה. הנותן שתי פרוטות לאשה, באחת אמר לה התקדשי לי היום ובאחרת אמר לה התקדשי לי לאחר שאגרשך' — מהו?
 ו. האומר לחברו 'אם ילדה אשתך נקבה — הרי זו מקודשת לי' — מה הדין?
 א. המקדש את האשה ואמר כסבור הייתי שהיא כהנת והרי היא לוייה, עניה והרי היא עשירה, וכן להפך — הרי זו מקודשת, מפני שלא הטעתו.

ב. 'הרי את מקודשת לי לאחר שאתגייר / שתתגיירי / שאשתחרר / שתשחררי / לאחר שימות בעלך / אחותך (— והיה נשוי לאחותה) — אינה מקודשת, שאין אדם קונה דבר שלא בא לעולם, והרי עתה אין שיידך בה תפיסת קדושין [וגם אין בידו להביא למצב של תפיסת קדושין]. כן סתמה משנתנו. וכן דעת חכמים ורבי יוחנן הסנדלר בברייתא (ג.ס.). ואולם רבי מאיר (שם) סובר מקודשת, שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם. [וכן מקנה לדבר שלא בא לעולם, כגון 'לאחר שאתגייר'. ודוקא כאן שבעצם הגוף ישנו בעולם אלא שמחוסר גירות. עפ"י תוס' גטין יג.]. ולדברי רבי קנה מעיקר הדין, אך משום איבת בעלה ואחותה גזרו ב'לאחר שימות בעליך' 'לאחר שתמות אחותך' ואמרו שאינה מקודשת. האומר לשומרת יבם 'הרי את מקודשת לאחר שיחלוץ לך יבמך' — אינה מקודשת, לסתם מתניתין. ולשיטת שמואל [דלא כרב] שקדושין תופסין ביבמה לשוק, משנתנו אליבא דרבי עקיבא שאין קידושין תופסין בחייבי לאוין, אבל לדעת חכמים — קדושין תופסין בה והרי זו 'דבר שבא לעולם' ומקודשת. ולהלכה דקיימא לן כשמואל וכחכמים, יש להצריכה גט, אבל אינה מקודשת ודאי, שאף שמואל לא אמר אלא חוששים לקדושין. (רשב"א ועוד).

ג. האומר לשפחתו 'הרי את מקודשת לי לאחר שאשחררך' — אינה מקודשת. ואפילו לדברי רבי יוחנן שאדם קונה דבר שלא בא לעולם אם בידו להביאו לעולם, והרי בידו לשחררה, אך כיון שכעת כשהיא שפחה כנענית אין לה שום עצמאית ואין כאן 'דעת אחרת', אין מחוסר מעשה גדול מזה (רש"י).

ד. האומר לאשתו 'הרי את מקודשת לי לאחר שאגרשך' — אינה מקודשת, שהרי זה קונה דבר שאינו בא לעולם, ואעפ"י שבידו לגרשה, אין בידו לקדשה בלתי רצונה.

ה. הנותן שתי פרוטות לאשה, באחת אמר לה התקדשי לי היום ובאחרת אמר לה התקדשי לי לאחר שאגרשך' — נסתפק רבי אושעיא בדבר, שמא כשם שתופסים בה עתה הקידושין, כך תופסים הקדושין שלאחר מכן.

א. הרמב"ם (אישות ז, יד) פסק שמקודשת. הרשב"א פירש דבריו (עפ"י הסוגיא בכתובות גט) שמקודשת בודאי, מפני שעכשיו הקידושין בידו. והכסף-משנה צדד שמקודשת מספק.
ב. הרשב"א (בתשובה, ומובא במ"מ שם) צדד שיכולים לחזור בהם מהקדושין השניים, כל עוד לא חלו. ויתכן אפילו אמר לה 'מעכשיו ולאחר שאגרשך' — מפני שקדושין שניים אי אפשר להם לחול עתה מחמת קדושין הראשונים.

ו. שנינו במשנתנו: האומר לחברו 'אם ילדה אשתך נקבה הרי זו מקודשת לי' — אינה מקודשת. אמר רבי חנינא: לא שנו אלא כשלא היתה מעוברת אבל היתה מעוברת — דבריו קיימים. וזהו כשיטת רבי אליעזר בן יעקב שאם כבר בא לעולם במקצת — קונה, אבל לחכמים בכל אופן לא קנה (עפ"י רש"י). לפי לשון אחרונה בגמרא, וכן לפי לשון ראשונה אליבא דרבה [ודלא כרב יוסף] — לא אמר רבי חנינא אלא בשהוכר עוברת, אבל לא הוכר — אינה מקודשת.

א. רש"י כתב שהלכה כרבי אליעזר בן יעקב. והתוס' חולקים. וכן דעת הר"ף ורב האי גאון ועוד — מפני שאין הלכה כשיטה. ועל כן השמיט הר"ף דינו של רבי חנינא במקדש עובר (עפ"י רמב"ן ורשב"א). וכך היא דעת הר"ד (כאן) והראב"ד (אישות ז, טז). וע' גם בהל' עבדים ז, ה).

והרמב"ם (אישות ז, טז) כתב שאם הוכר העובר מקודשת, והוסיף שנראה שצריך לחזור ולקדשה שוב אחר שתלד [על ידי אביה] כדי שיכניס אותה בקדושתן שאין בהם דופי. ב. אפשר שאפילו לרש"י אין מועיל אלא במקנה דבר שלא בא לעולם, אבל לדבר שלא בא לעולם — לא, ואפילו אם הגוף ישנו בעולם אלא שמחוסר דבר אחר המונע מלחול — לא שמענו. (ע' נוב"ת אה"ע סו"י נד. ושיטה זו הפוכה משיטת רב האי המובאת ברשב"א).

קכט. התורם מן התלוש על המחובר או מן המחובר על התלוש — מה הדין באופנים השונים?

פירות המחברים לקרקע אין בהם תורת תרומות ומעשרות (משום ראשית דגן — דבר שהודגן ונאסף בכרי (רש"י), או משום מיעוט ממנו — תוס' עפ"י ספרי). והתורם מן התלוש על המחובר — אין תרומתו תרומה, שהרי תורם מן החיוב על הפטור. וכן הדין להפך, מן המחובר על התלוש. אמר על פירות תלושים שיהיו תרומה על פירות מחוברים לכשיתלשו. או: פירות ערוגה זו מחוברים יהיו תרומה לכשיתלשו על פירות ערוגה זו תלושים, ונתלשו — אמר רבי יוחנן: כל שבידו לאו כמחוסר מעשה, הלכך דבריו קיימים. וכן תניא כוותיה. ונראה שהלכה כדבריו, שלא מצינו מי שחולק על כך, והרי תורצו כל הקושיות על רבי יוחנן, וגם בתוספתא תניא כוותיה (רשב"א).

יתר על כן אמר רבי אליעזר בן יעקב: אפילו הפירות המחברים עדיין לא הגיעו לשליש גידולם, [והרי כל תבואה שלא הביאה שלישי אין שם 'תבואה' עליה] — כאשר גדלו ונתלשו דבריו קיימים [כאשר אמר 'לכשיתלשו']. לפי לשון אחת אמר רבה: דוקא בשחת, שאעפ"י שלא הגיע לשליש בישול, יש כאן עתה דבר חשוב וניכר, שראוי לקצור ולהאכיל לבהמה, אבל ב'אגם' — צמחים רכים — לא אמר ראב"י, לפי שאין להם חשיבות כעת. ורב יוסף אמר: אפילו באגם. ולפי לשון אחרת, לרבה לא אמר ראב"י אלא בשחת המסתפקת במי גשמים, אבל אם דרושה השקיית אדם, הרי זה כדבר שלא בא לעולם כלל. ורבי יוסף אמר: אפילו בשחת של בית השלחין שצריכה השקיה נוספת. [וללשון זו, בין לרבה בין לרב יוסף דוקא בשחת אמר ראב"י אבל באגם לדברי הכל לא אמר כלום]. יש אומרים שרבי יוחנן נוקט כחכמים ודלא כראב"י, ואין התרומה חלה אלא בהביאה שלישי או כשכבר גדלו הצמחים כל צרכם, אבל קודם לכן, דבר שלא בא לעולם הוא. (ערשב"א ועוד).

כאמור לעיל, מחלוקת הראשונים היא האם הלכה כראב"י אם לאו.

דפים טב — טג

קל. האם אדם מקנה דבר שלא בא לעולם?

לסתם מתניתין, אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. וכן דעת חכמים בברייתא, ורבי יוחנן הסנדלר. ואם הדבר בידו — אמר רבי יוחנן שמועיל, כאמור לעיל. (ודוקא בדבר שעיקרו בעולם אלא שאינו בשליטתו או אינו שלו, ובידו להביאו לידי כך, אבל אם איננו קיים כלל, אעפ"י שביד האדם לייצרו ולהביאו לעולם — אינו מועיל. וכן הוכיחו ממה שאמרו בשפחה מעיקרא בהמה השתא דעת אחרת). לדברי רבי מאיר, אדם מקנה דבר שלא בא לעולם (אפילו אין בידו להביאו). וכן דעת רבי, שלכך לדבריו אם כתב לעבד 'לכשאקחך הרי עצמך קנוי לך מעכשיו' — מועיל.

וכן דעת רבי אליעזר בן יעקב לענין תרומה על תבואה שלא הגיעה שלישי, לכשתביא ותיתלש. אך לשיטתו אפשר דוקא בדבר שיבוא מאליו ואינו מחוסר מעשה, או דוקא בדבר שקצת בא לעולם או אף הגיע לידי חשיבות מסוימת — כמפורט לעיל מחלוקת האמוראים והלשונות. [ואולם לדברי רבי מאיר מועיל אפילו בחסרון מעשה, כגון 'הרי את מקודשת לאחר שתתגיירי'].

א. רב ורבי חייא סוברים כרבי ורבי מאיר, שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם (עפ"י יבמות צג). וכן סובר רב הונא.

ב. להלכה קיימא לן אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, אם לא בדבר שבידו. ורש"י פסק כראב"י לענין תרומה, וכן לענין המקדש את האשה קודם שנולדה. ואפשר דוקא בשחוכר העובר, וכנ"ל, וסובר שנחשב כדבר שכבר בא לעולם.

ג. גם לדעה שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם, אם אמר שיחול עכשיו — אין מועיל, שהרי אין לו על מה לחול (ראשונים).

אבל אם אמר 'מעכשיו ולכשיבוא לעולם' או לא אמר 'מעכשיו' כלל — מועיל. לדברי התוס' יש חילוק בין שני האופנים הללו לענין דין 'כלתה קנינו' בקנין סודר או כגון שנקרע השטר. ולדברי הרמב"ן יש חילוק לענין אפשרות חזרה בו קודם חלות הקנין. [וכן כתב הריטב"א. וצדד שאפשר דוקא בדבר שבעולם אלא שאינו ברשותו, אבל אם אינו בעולם כלל — חוזר אפילו ב'מעכשיו']. ולדעת הרשב"א יש חילוק לענין שני הדינים, שבאמירת 'מעכשיו ולאחר שלשים' שוב אי אפשר לחזור וגם אין חסרון ד'כלתה קנינו', משא"כ כשלא אמר 'מעכשיו'.

דין אשה שאסרה על בעלה מעשה ידיה ב'קונם' — נתבאר בכתובות נט.

דף סג

קלא. מה דין הקדושין באופנים הבאים?

א. באומר 'הרי את מקודשת לי בשכר שאדבר עליך לשלטון'; 'בשכר שאעשה עמך כפועל בטל'; 'בשכר שארכיבך על החמור'.

ב. 'בשכר שהרכבתיך על החמור'.

ג. 'הרי את מקודשת לי על מנת שאדבר עליך לשלטון' וכו'.

ד. 'על מנת שירצה אבא' (= אביו של חתן) — מה הדין כשמת האב, ומה הדין כשמת החתן?

א. 'הרי את מקודשת בשכר שאדבר עליך לשלטון' וכד'; מבואר בסוגיא שאם נוקטים 'ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף' — אינה מקודשת, שהרי נוצר חוב במשך עשיית הפעולה והרי זה מקדש במלוה. וכן דייק ריש לקיש מסתם מתניתין. ואילו לדעת תנא דברייתא מקודשת, כי סובר אינה לשכירות אלא לבסוף.

א. להלכה קיימא לן ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף.

ב. התורי"ד כתב שאם קידשה באמירה זו קודם שדיבר לשלטון וכו' — מקודשת אף למ"ד ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף. וכאן מדובר כשקידשה רק לבסוף, לאחר שדיבר ועשה.

ב. 'בשכר שהרכבתיך על החמור' וכיו"ב — אינה מקודשת, שהרי זה מקדש במלוה.

ג. 'על מנת שאדבר עליך לשלטון' וכד'; דיבר עליה לשלטון — מקודשת, ואם לא — אינה מקודשת. בתוספתא (ג,ג) מובא שמקודשת אם דיבר עליה לשלטון כדרך המדברים. והרמב"ם (אישות ה,יט — כפי שפירשו הריטב"א) כתב: שהועיל לה דיבורו, אבל בלאו הכי לא עשה כלום. (וע"ע קרבן נתנאל אות כ).

ד. אם התנה 'על מנת שיאמר אבא הן' ומת האב עד שלא אמר 'הן' — אינה מקודשת. א. אף על פי שמת האב, חוששים שמא נתרצה מקודם שמת, והרי זו מקודשת מספק. (תוספתא, מובאת בראשונים). ואולם הרמב"ם (אישות ז,א) סתם וכתב 'אינה מקודשת'. ופירש הכסף-משנה דעתו שכל שלא אמר 'הן' כששמע — ודאי אינה מקודשת. וכן היא דעת הריטב"א.

ב. כל זמן שהאב חי, לעולם היא עומדת בספק עד שיאמר 'הן' [כי אפילו אם מחה בפירוש, אם יאמר לאחר שעה 'הן' — תהא מקודשת], או עד שימות ללא שאמר 'הן'. וגם אם מת הבן, אפשר אפילו אם היינו מלמדים את האב שלא ירצה לעולם, אין פוטרים אותה בלא יבום, כי שמא יחזור בו ויאמר 'הן' ונמצאת מקודשת למפרע. (עפ"י רמב"ן ועוד. ואין כן דעת הריטב"א והרמב"ם לפירוש הכס"מ, כאמור).

ואם 'על מנת שישתוק אבא' ומת האב — מקודשת (ואפילו מת קודם ששמע. תוס', רמב"ן). שמע ושתק — מקודשת (ואפילו אם ימחה אחרי כן. רש"י ועוד), ואם מת הבן — הרי זו זקוקה ליבום. (ואם מת הבן קודם ששמע האב — מלמדים את האב שכשישמע ימחה, כדי שלא תזדקק ליבום. עפ"י תו"י ועוד). ואם 'על מנת שלא ימחה אבא' לעולם קידושיה בספק כל עוד האב חי, ואפילו נתרצה בפירוש — שמא ימחה אי פעם, והרי לא קבע זמן למחאה (רש"י רמב"ן רשב"א וריטב"א). ואם מת האב ולא מחה — מקודשת. מת הבן — מלמדים את האב למחות כשישמע, כדי שלא תזדקק ליבום.

יש סוברים שאם נתרצה האב בפירוש, שוב אפילו אם ימחה לאחר מכן הרי זו מקודשת. ורק כששתק היא עומדת בספק שמא ימחה אחר כך. (כן צדד הרא"ש).

ולפירוש הכסף-משנה בדעת הרמב"ם (אישות ז,א), כל שלא מחה בשעת השמיעה, בתוך כדי דיבור או כל זמן שעסוקים באותו ענין — מקודשת.

ואם 'על מנת שלא ימחה אבא מכאן ועד שלשים יום' (וכל כיו"ב, שקבע זמן למחאתו); עברו שלשים יום ולא מחה — מקודשת. וכן אם מת האב בתוך שלשים — מקודשת, שהרי שוב לא ימחה. מת הבן בתוך שלשים — מלמדים את האב שימחה.

נחלקו הראשונים בפירוש דברי רב יוסף בר אמי, האם כשאמר בסתם 'על מנת שירצה אבא' כוונתו שלא ימחה (רמב"ן; ראב"ד — אישות ז,א. והריטב"א כתב: רק אם קובע זמן משמעו ששלא ימחה באותו זמן, אבל בסתם הכוונה שישתוק), אם לאו (רשב"א עפ"י רש"י).

ולפי רבי ינאי, יש אומרים ש'על מנת שירצה אבא' סתם — היינו שישתוק (רמב"ן, רא"ש, ראב"ד — אישות ז,א). ויש אומרים: על מנת שיאמר 'אין'. (כ"מ ברמב"ם שם; רשב"א; ר"ן בדעת רש"י).

וכתב הרמב"ן: מסתבר שהלכה כרב יוסף, הלכך כל האומר 'שירצה' — שלא ימחה קאמר. והרמב"ם נקט להלכה שמשמעות 'על מנת שירצה' — שיאמר אין. והריטב"א נקט שמשמעות 'על מנת שירצה' בסתם — על מנת שישתוק.

קלב. כשיש סתירה בין רישא דמתניתין לסיפא, האם עדיף להעמיד בשתי אוקימתות או באוקימתא אחת ובשני תנאים?

ריש לקיש אמר לשמוע מדברי רבי ינאי, שעדיף להעמיד המשנה בשתי אוקימתות שונות, מאשר להעמיד באותו אופן ואליבא דתרי תנאי.

התוס' כתבו שרבי יוחנן (בב"מ מא.) אינו סובר כן אלא מעדיף לפרש המשנה שלא אליבא דחד תנא מאשר להעמיד חלק באוקימתות שונות. (וכן נראה שנחלקו בכי"ב אביי ורבא בכמה מקומות, כמצוין במקום אחר).

קלג. מה דין הנאמנויות דלהלן?

- א. האומר קדשתי את בתי — האם נאמן ולמה?
- ב. קדשתי את בתי ואיני יודע למי קדשתיה — ובא אחד ואמר אני קדשתיה.
- ג. בא אחד ואמר אני קדשתיה [וכנסה], ובא אחר ואמר אני קדשתיה.
- ד. האשה שאמרה 'נתקדשתי' — האם נאמנת ולמה?
- ה. 'נתקדשתי ואיני יודעת למי' ובא אחד ואמר אני קדשתיה.
- ו. בני זה בן תשע שנים; בן י"ג שנה; בתי זו בת שלש שנים; בת י"ב שנה.
- א. האומר קדשתי את בתי [בין אם יודע מי הוא ובין שאינו יודע] — נאמן כל עוד היא קטנה או נערה שבידו לקדשה. (את בתי נתתי לאיש הזה...). והרי היא אסורה על כל העולם כאשת איש. ואם זינתה — רב אמר: אין סוקלים על ידי אמירת האב עד שיעידו עדים שנתארסה בפניהם, שלא האמינתו תורה אלא לאיסור ולא למיתתה. וכן אמר רב חסדא. רב אסי אמר: סוקלים — לכל האמינתו תורה.
- א. הלכה כרב (רמב"ם איסור"ב א, כג ועוד).
- ב. כתב הר"ד, אם הוחזקה על ידי אמירת האב — סוקלים.

ב. 'קדשתי את בתי ואיני יודע למי קדשתיה' ובא אחד ואמר אני קדשתיה — נאמן. רב אמר: נאמן ליתן גט, שאין אדם חוטא ולא לו (כלומר להתיר אשת איש חנם, שאין לו כל הנאה מכך), ואין נאמן לכנוס, שמא יצרו תוקפו ומשקר. ורב אסי אמר: אף נאמן לכנוס. תניא כוותיה דרב אסי.

א. הלכה כרב אסי דתניא כוותיה. (רי"ף; רמב"ם אישות ט, יב; ועוד).

ב. אב שאמר 'קדשתי את בתי ואיני יודע למי קדשתיה', וחזר ואמר נזכרתי שקדשתיה לזה — מסתבר שנאמן, שאין אדם חוטא ולא לו ומקלקל את בתו. (רישב"א. ובתוס' כתובות (כב. ד"ה מנין) משמע לכאורה [עכ"פ לתירוץ הראשון, ויתכן גם לתירוץ שני] שאינו נאמן באופן זה, כיון שאין לו 'מיגו').

ג. זה אומר אני קדשתיה וזה אומר אני קדשתיה — שניהם נותנים גט, ואם רצו — אחד נותן גט ואחד כונס. [ואפילו רב מודה שכאן נאמן לכנוס, כיון שיש אחר מכחישו והרי הוא ירא לשקר]. אפשר כשבא לכנוס צריך קדושין אחרים. (רשב"א).

בא אחד ואמר אני קדשתיה וכנסה, ובא אחר ואמר אני קדשתיה — לא כל הימנו לאוסרה עליו.

אפילו התירוה להנשא ועדיין לא נישאה — לא תצא מהיתרה הראשון. אבל לא התירוה עד שבא אחר ואח"כ נישאת — תצא, וצריכה גט משניהם. (רשב"א עפ"י כתובות כב וירושלמי).

ד. האשה שאמרה 'נתקדשתי' — נאמנת לאסור עצמה על כל העולם, בין שאמרה נתקדשתי לאיש פלוני בין שאמרה איני יודעת למי נתקדשתי. אבל אינה נאמנת לענין עונשין, [ואפילו לרב אסי, שהרי לא האמינתה תורה כשם שהאמינה לאב על בתו].

אמרה 'נתקדשתי ואיני יודעת למי', מסתבר שאינה נאמנת לאחר זמן לומר נזכרתי שלזה נתקדשתי, שאינה נאמנת אלא לאסור לעצמה ולא להתיר, שמא עיניה נתנה בו. (רישב"א). אבל אם אומרת מיד נתקדשתי לזה, ודאי נאמנת — הפה שאסר הוא הפה שהתיר. ע' כתובות כב.).

ה. אמרה 'נתקדשתי ואיני יודעת למי' ובא אחד ואמר אני קדשתיה — נאמן ליתן גט (ותהא מותרת לכל אדם. רמב"ם אישות ט, יד; רמב"ן) ואינו נאמן לכנוס, [ואפילו לרב אסי — מפני שאינו מתירא לשקר כשם שמתירא באב, כי סמוך הוא שתחפה עליו ותכחיש את כל מי שיבוא ויאמר אני הוא].
א. כתב הרשב"א: מסתבר שאם נישאת לו — לא תצא, כיון שאין כאן הכחשה אין מוציאים אותה מידו.

ב. הרשב"א צדד [דלא כמשמעות דברי הרמב"ם], שאם נתן גט ובא לאחר זמן לשאתה — רשאי, דכולי האי אין חוששים, שמא שיקר בתחילה כדי ליתן לה גט ולקחתה לאחר זמן.

ו. אמר רב חסדא: 'בני זה בן תשע שנים ויום אחד; בתי זו בת שלש שנים ויום אחד' — נאמן לענין חיוב קרבן (לחייב את השוכב עמהם בשגגה) אבל לא למכות ולעונש מיתה (בביאת מזיד).
וכן תניא: 'בני זה בן י"ג שנה ויום אחד; בתי זו בת י"ב שנה ויום אחד' — נאמן לנדרים ולחרמים ולהקדשות ולערכים, אבל לא למכות ולעונשין.

א. פרשו בתוס' שאי אפשר לעמוד על גדלותם על פי מראיהם, כגון שאין בהם ריבוי שערות אלא שתיים ואינם גדולים בקומה. או שמעיד על זמן העבר, כגון שאכלו חלב לפני שנה או שנתים, ואין ידוע אם היו באותה שעה גדולים אם לאו. [לפירוש זה יתכן שאם ידוע שהביא שתי שערות סומכים על האב אף לענין מכות ועונשין. עפ"י רא"ש].

ב. כשם שאין נאמן לעונשין, כך אינו נאמן להוציא ממון (רשב"א). ושאי חרמים והקדשות משום חומר גבוה — ערישב"א. ולא לענין דבר שבערוה כגון לענין חליצה, אבל להשלים עשרה לבית הכנסת — נאמן, כערכין נדרים והקדשות (רישב"א).

ג. מבואר בראשונים (ערמב"ן ועוד) שגם רב אסי שאמר לעיל סוקלים על פי אמירת האב, מודה לדינו של רב חסדא. אלא שלשיטתו אם אמר על בתו שנתקדשה בבואה, שהיתה באותה שעה בת שלש ויום אחד — נאמן שהיא אשתו של זה אף לענין סקילה, מפני שהתורה האמינתו לאב לגמרי. ואילו לרב ולרב חסדא אינו נאמן אלא לאיסור ולא לעונשין.
ד. אדם אחר לא האמינוהו לומר פלוני בן י"ג הוא, אף לא לנדרים חרמים והקדשות — לפי שאינו בידו. ודוקא לאב האמינו מפני שמדייק לדעת שניו כי עליו מוטל להודיע לאחרים, וכיון שסופו ליגדל, לכך עשאוהו כדבר שבידו. (עפ"י תוס').

דף סד

קלד. א. האם האב נאמן לומר על בתו קדשתיה; גרשתיה; נשבית ופדיתיה?
ב. האם נאמן אדם לומר בשעת מיתתו יש לי בנים ואשתי פטורה מן היבום; יש לי אחים וזקוקה ליבום?
ג. מי שבשעת קדושין אמר לאשתו שלא תזדקק ליבום, אם משום שיש לו בנים או שאין לו אחים, האם נאמן לומר בשעת מותו שאין הדבר כמו שאמר?

א. נאמן האב לומר קדשתי את בתי; קדשתיה וגרשתיה — ובלבד שהיא עתה קטנה או נערה. אבל אם היא עתה בוגרת — אינו נאמן לומר קדשתיה וגרשתיה בקטנותה. 'נשבית ופדיתיה' — אינו נאמן, בין שהיא קטנה בין שהיא גדולה. (את בתי נתתי לאיש הזה — בנישואין האמינה תורה לאב, בשביה לא האמינה).

א. כתב הר"ן שאין האב נאמן להעיד על גירושי בתו קטנה אלא מיד כשאומר 'קדשתיה'. וכן נפסק בשלחן ערוך. ויש חולקים וסוברים שנאמן לומר 'גרשתיה' אף ללא אמירת 'קדשתיה'.

ב. כתב הרשב"א (עפ"י התוספתא והירושלמי), שאין האב נאמן לומר הבעלתי את בתי לאחד מן הפסולים.

ב. מי שאמר בשעת מיתתו 'יש לי בנים' — נאמן לפטור את אשתו מן היבום. 'יש לי אחים' — אינו נאמן לאסרה.

אביי העמיד משנתנו כשהיא בחזקת התר, שאינו מוחזק לנו לא בבנים ולא באחים. לכך נאמן להתיר ולא לאסור, שהרי היא עומדת בחזקת התר.

נחלקו הראשונים לפי פירוש אביי, עד כמה מגעת נאמנותו להתירה; —

יש אומרים שנאמן לומר יש לי בנים אפילו אם לאחר מכן העידו עדים שיש לו אחים, אך כיון שבשעתו היה נאמן, כי דבריו לא היו מנוגדים לחזקה, הלכך נאמן לגמרי ואינה חוזרת ונאסרת. (ריטב"א ורא"ש).

ולפי תירוץ אחד בתוס' (וכ"ה בתורי"ד), אפילו היה מוחזק לנו שיש לו אחים, נאמן לומר יש לי בנים ולפטרה מן היבום. [ולפי תירוץ אחר אפשר שאינו נאמן לומר כן בשעת מיתה, מפני שאין לומר 'מה לי לשקר' שיכול לפטרה על ידי נתינת גט — כי שמא אין לו כה ליתן לה גט בשעת מיתה].

לפירוש הרשב"א, נאמן לרבי [לפי אוקימתא דאביי] לומר בשעת מותו 'אין לי אחים' אפילו מוחזק שיש לו אחים, משום 'מה לי לשקר'. והוא הדין נאמן לומר 'יש לי בנים' אפילו מוחזק לנו שיש לו אחים ואין לו בנים. (וכן כתב בתורי"ד בתירוץ שני). ואולם כתב הרשב"א שאין אוקימתא זו קיימת לפי האמת.

ג. בשעת קידושין אמר יש לו בנים / אין לו אחים, ובשעת מיתה אמר אין לו בנים / יש לו אחים — לדברי רבי אינו נאמן לחזור ולאסור, ולדברי רבי נתן נאמן. [ובשעת קידושין לדברי הכל נאמן היה להתיר].

אביי [דלא כרבא שדבריו נדחו. רמב"ן] העמיד מחלוקתם באופן שקודם הקדושין היה מוחזק לנו שיש לו אחים ואין לו בנים, [וכשאמר בשעת הקדושין לפטרה, היה נאמן כנגד החזקה משום 'מה לי לשקר',

שאלו רצה היה יכול לפטרה מן היבום בגט]. ועתה שחזור בו ומאמת חזקה הראשונה, סובר רבי נתן שנאמן בכך. ורבי חולק [כי סובר 'מה לי לשקר' כעדים דמי, והרי זה כבאו עדים ועקרו החזקה לגמרי]. אבל באופן שהיה מוחזק לנו שאין לו אחים או שיש לו בנים — לדברי הכל אינו נאמן לאסרה, וכפי ששנינו במשנתנו.

א. לפירוש רבנו תם (מובא ברמב"ן), רבי ורבי נתן נחלקו באדם שאינו מוחזק בשעת נישואיו שיש לו אחים, והוא אומר בשעה שמקדש שיש לו אחים ואין לו בנים, האם חוששים לכך לאסור את אשתו כשמת, אם לאו.

ב. הרשב"א כתב שדברי אביו נאמרו כשקלא וטריא בלבד, להעמיד משנתנו אליבא דרבי נתן, אבל לפי האמת האוקימתא הראשונה נכונה, ולפי זה אדם המוחזק לנו שיש לו אחים, אינו נאמן לומר אין לי אחים, שהרי הוא מתנגד לחזקה. אבל נאמן לומר יש לי בנים — שאין דבריו מנוגדים לחזקה.

קלה. א. המקדש את בתו סתם, ויש לו כמה בנות — מה הדין?

ב. המקדש את 'בתו הגדולה' או 'בתו הקטנה' — מה הדין?

ג. האם אדם האומר דבר שיש בו משמעות ודאית וגם משמעות שצריך לדון עליה — האם מוריד עצמו לספק או שמא אינו מוריד עצמו ולא נתכוין אלא לדבר המשתמע בודאי ולא בספק?

א. המקדש את בתו סתם — אין בנותיו הבוגרות בכלל. ואפילו עשאוהו שליח לקבל להן קידושין, ואפילו אמרו לו שכסף הקדושין יהא שלו — אין אדם עוזב מצוה המוטלת עליו, לקדש בניו הקטנות, ועושה מצוה שאינה מוטלת עליו.

אם יש לו כמה בנות קטנות — הרי אלו קדושין שאין מסורים לביאה, שהרי כל אחת עומדת בספק איסור 'אחות אשה'. ולדברי רבא (נא) אין הקדושין חלים. (והלכה כאביו שהקדושין חלים (נב)). והרי כל אחת מהקטנות ספק מקודשת).

רבנו תם רצה לומר שאם יש כמה בנות קטנות, הגדולה מביניהן מקודשת, כי לא יעשה במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה. והר' מנחם מיוני נחלק עליו. ואף רבנו תם חזר בו ולא עשה מעשה. (עתוס' נב. ד"ה והילכתא).

ב. מי שהיו לו כמה בנות [מאשה אחת] וקידש את 'בתו הגדולה' — אביו אמר שבין לרבי מאיר בין לרבי יוסי אין מקודשת אלא הגדולה.

היו לו שני כתי בנות, משתי נשים — לדברי רבי מאיר כל הבנות של הכת הגדולה מקודשות, כי עשוי אדם לקרוא לכל אחת מהן 'בתי הגדולה', וכן הגדולה שבכת השניה מקודשת, אבל הקטנה שבכת הקטנות אינה מקודשת. [וכן אם יש שם אמצעית או כמה אמצעיות (רמב"ן), אינה מקודשת לאביו]. ולדברי רבי יוסי כולן מותרות חוץ מהגדולה שבגדולות, שאין אדם מכניס עצמו לספק, וכשאמר 'גדולה' — לגדולה שבכולן אמר.

וכן הדין במקדשת את 'בתי הקטנה' — לרבי מאיר כולן מקודשות חוץ מהגדולה (והאמצעית — לאביו) שבגדולות, ולרבי יוסי כולן מותרות חוץ מן הקטנה שבקטנות. קיימא לן רבי מאיר ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי. (רי"ף ועוד).

לדעת האומר קידושין שאין מסורין לביאה אינם קידושין, צריך לפרש שמדובר שפירש בשעת הקדושין לאיזו 'גדולה' או 'קטנה' מתכוין, ואחר כך שכח מי פירש. ואף בזה סובר רבי יוסי לא מחית איניש

נפשיה לספיקא, וודאי הזכיר שם גדולה על הגדולה ביותר, שאם ישתכח הדבר שלא יהא בספק. (עפ"י גמרא לעיל נא:).

ג. רבי מאיר סבר אדם מכניס עצמו לספק, ורבי יוסי סבר אין מכניס עצמו לספק וכוונתו רק על המשמעות הודאית.
הלכה כרבי יוסי, כאמור.

דף טה

קלו. מה הדין באופנים הבאים?

א. האומר לאשה קדשתך והיא אומרת לא קדשתני. וכן להפך.
ב. 'קדשתך' — 'לא קדשת אלא בתי'; 'קדשתי את בתך' — 'לא קדשת אלא אותי'.
ג. המקדש בעד אחד.
ד. שנים שבאו ממדינת הים ואשה עמהם וחבילה עמהם. זה אומר זו אשתי וזה עבדי וזו חבילתי, וכן אומר חברו, זו אשתי זה עבדי וזו חבילתי. והאשה אומרת אלו שני עבדי וחבילה שלי.

א. האומר לאשה קדשתך (בפני פלוני ופלוני והלכו להם למדינת הים) והיא אומרת לא קדשתני — הוא אסור בקרובותיה, שעשאן על עצמו חתיכה דאיסורא בהודאתו. והיא מותרת בקרוביו, שאינו נאמן לאסרה, ואין צריכה הימנו גט.

היא אומרת קדשתני והוא אומר לא קדשתך — היא אסורה בקרוביו, וכן אסורה לכל העולם עד שיתן לה גט, והוא מותר בקרובותיה. [ואעפ"י שאילולא קים לה בדבר לא היתה אוסרת עצמה, אעפ"י כ' אינה נאמנת לאוסרו]. ומבקשים ממנו ליתן לה גט כדי להתירה אבל אין כופים אותו, שהרי בנתינת הגט הוא נאסר בקרובותיה. ואם נתן לה גט מעצמו — אמר רב: כופים אותו ליתן כתובה, שגילה בדעתו שקידשה (וארוסה יש לה כתובה. (רש"י ותוס'). ויש פוסקים שאין לה, ומדובר כאן כשכתב לה כתובה. (רמב"ן ושאר פוסקי ספרד).

א. האחרונים הוכיחו מכמה מקומות שדין 'שויא אנפשיה חתיכא דאיסורא' — דין תורה הוא.

(עפ"י נודע-ביהודה תנינא אה"ע כג; פרי מגדים (יו"ד א שפתי דעת לד). וכן מבואר בקצות החשן (לד, ד) ובשבות יעקב — ח"א צג).

ב. אמרה נתקדשתי בפני פלוני ופלוני, ובאו אותם עדים ואמרו שלא נתקדשה בפניהם — נסתפק מהריב"ל אם אסורה משום 'שויא אנפשיה חתיכא דאיסורא' אם לאו. (המשנה-למלך (אישות ט, טו) פשט מתשובת הרשב"א לענין טבה שאסורה. ובספר 'אמת ליעקב' כאן דחה הוכחתו, כי שונה קדושין שבלא עדים אינם קדושין כלל, והרי בהכחשת העדים הריהי כאומרת קדשתני בלא עדים).

ב. האומר לאשה קדשתך והיא אומרת לא קדשת אלא את בתי — הוא אסור בקרובות גדולה ומותר בקרובות קטנה, ושתייהן מותרות בקרוביו, (ואין האם נאמנת כלפי בתה כלל, אף לא מדרבנן).
האומר לאשה קדשתי את בתך והיא אומרת לא קדשת אלא אותי — הוא אסור בקרובות קטנה ומותר בקרובות גדולה. הקטנה מותרת בקרוביו והגדולה אסורה בקרוביו.

ג. אמר רב יהודה: המקדש בעד אחד אין חוששים לקידושי. וחכך רב יהודה אם שניהם מודים בדבר, האם חוששים לקידושין אם לאו. 'אין ולא ורפיא בידיה'. רב נחמן בשם שמואל ורב יצחק בר שמואל בר מרתא בשם רב אמרו: אפילו שניהם מודים אין חוששים לקדושין (וכן נמסר על ידי רבה בר רב הונא בשם רב או בשם רבי. וכן אמר רב כהנא). רב פפא אמר: חוששים לקדושין. רוב ככל הפוסקים נקטו שאין חוששים לקדושין. ואולם הרמ"א (מב, ב) כתב להחמיר לדעת הרא"ם הפוסק כרב פפא לחוש לקדושין כששניהם מודים, אם לא במקום עיגון ודחק.

ד. שנים שבאו ממדינת היום ואשה עמהם וחבילה עמהם, וכל אחד טוען על האחרים שהם שלו — מתבאר מתוך הסוגיא שאם יש שני עדים עם זה ושני עדים עם זה שזו אשתו וזו חבילתו — בטלה טענתה. א. באופן זה צריכה גט מכל אחד מהם. וגם אם יש עדים אחרים האומרים כדבריה, לא תנשא ללא גט, וכדין 'תרי ותרי'. וצריכה ליתן להם גטי שחרור. וכן אם יש להם עדים גם על טענות העבדות, צריכים הם גט זה מזה (רמב"ן).

ב. מרש"י משמע שאם יתנו לה שניהם גט, הרי זו גובה מהחבילה כנגד כתובתה [הסכום הנמוך מבין שניהם]. ובריטב"א מבואר שבטלה טענתה מכל וכל, שהרי היא מודה שאף אחד מהם אינו בעלה, ואין יכולה לבוא בטענת 'מה נפשך' כל שהעדים מכחישים דבריה. ג. נתן אחד מהם גט שחרור לחברו והלה קיבל, הרי הודה שהוא עבדו ואינו נוטל כלום מהחבילה. אבל אם שלשתם קבלו גט משלשתם, הרי שלשתם הכחישו טענתם הראשונה לפיכך שלשתם שוים בחבילה (רמב"ן).

לזה עד אחד ולזה עד אחד — הרי כאן עד אחד בהכחשה ואינו נאמן (ואין כאן אפילו חיוב שבועה. רש"י). והרי זה כמי שאין עדים כלל. הלכך האשה מותרת בלא גט, שהרי אין נאמנים לאסרה. ואם באה לגבות כתובתה צריכה שני גטין והרי היא גובה כתובתה מן החבילה, לרבי מאיר שאמר מטלטלין משתעבדים לכתובה.

והמותר בחבילה על הכתובה — הרי זה כממון המוטל בספק, ויחלקו בין שלשתם או שתהא מונחת עד שיבא אליהו. (עפ"י רש"י ורמב"ן). ודעת הר"י ברגלוני שאין לה יותר מכתובתה כלום. והרמב"ן תמה על כך.

דין המגרש את אשתו ולנה עמו בפונדק — יתבאר א"ה בגטין פא.

קלו. חלוקת נכסים או קנין, שנעשו ללא נוכחות עדים — האם יש להם תוקף? ומה הדין בדבר שבערוה? כך אמר רב אשי לבני רב מרי בר איסור שחלקו נכסיהם בינם לבין עצמם: לא הצריכה תורה עדים בדיני ממונות אלא משום השקרנים, אבל לא עצם החלוקה. וכן הדין בקנין, הרי הוא מועיל ללא שני עדים. (רי"ף; תוס'). ואין הדבר דומה לדבר שבערוה שצריך שנים לקיום הדבר, כגון בגטין ובקדושין, ואף על פי ששני עדים בדבר שבערוה נלמדו בגזרה שוה דבר דבר מממון — משום שאין מועילה הודאת בעל דין במקום שחב לאחרים, והרי בגטין וקדושין לעולם יש חובה לאחרים, שלא כבדיני ממונות.

דפים טה — טו

קלח. מה הדין במקרים הבאים?

א. עד אחד אומר אכלת חלב — והלה שותק; נטמאו טהרותיך — והלה שותק; שורך גרבע — והלה שותק.

ב. עד אחד אומר 'אשתך זינתה' והלה שותק.

א. אמר אביי: אמר לו עד אחד אכלת חלב / נטמאו טהרותיך / שורך גרבע ונפסל לקרבן, והלה שותק — נאמן. [אבל אם מכחיש את העד — אין העד נאמן].

א. לדברי התוס' (וכן הסכים הר"ן) מדובר כשהעד אומר שארע הדבר באופן שהיה לו לידע, וכגון שאמר לו נתנסך יינך בפניך, הלכך בשתיקתו הרי הוא כמודה לו, אבל בלאו הכי, או שאמר 'איני יודע' — אין העד נאמן לאסור על חברו או לחייבו קרבן. והרמב"ן והרי"ד והרישב"א חולקים וסוברים שאפילו אין הלה שותק אלא אומר 'איני יודע' וכד' — נאמן העד לאסור את המותר, כל שאינו 'דבר שבערוה'.

וכתב הריא"ז, שאם אין הדבר מתקבל על לבו ואינו מאמינו, אעפ"י שלא היה שם — אין חברו נאמן לאסור עליו. (וכן הוא בטור יו"ד קכו, א וברמ"א). ואם בלבו הוא מאמינו ורק אומר בפיו איני מאמינך — אין להקל בשאר איסורים מלבד ביין נסך (עפ"י רמ"א שם).

ב. עוד כתבו התוס' שבאופן שהלה שותק, נאמן העד אפילו אין הדבר בידו, כגון אכלת חלב ושורך גרבע. ואם הדבר בידו [ולרבא (בגטין גז) אפילו אין בידו עתה אך היה בידו מקודם. (וכן הלכה)] — נאמן אפילו אין הלה שותק. (וכן נפסק בשלחן ערוך — יו"ד קכו, א. ואפילו במכחישו).

ואם אדם זה סומך על העד, כגון שעשאו שליח, או שהעד נאמן עליו כשנים, אפילו אין הדבר בידו והלה אינו שותק — נאמן.

ובדבר שיכול להתברר, צריך לחוש לדברי העד ולברר, ואפילו אינו בידו ואין הלה שותק, ואפילו עד אחר מכחישו (תוס', ומובא בב"י וברמ"א יו"ד קכו, ג. וכ"פ הש"ך. ודוקא בדבר שיכול להתברר לאלתר. ע' חות יאיר קיג).

ב. עד אחד שאמר אשתך זינתה, והלה שותק — אביי אמר: נאמן לאסרה עליו. רבא אמר: אינו נאמן, שאין דבר שבערוה פחות משנים. (וכן הלכה. פוסקים).

הרשב"א צדד לומר (לפי תירוץ אחד) שאף אביי לא אמר אלא מדרבנן, אבל מדאורייתא מודה שאין דבר שבערוה פחות משנים.

היה הבעל מאמינו לעד זה כשנים — אסור בה אף לדברי רבא.

א. מדובר כשבא לצאת ידי שמים. וחייב להוציאה וליתן לה כתובה. (עפ"י רי"ף ועוד. והכוונה שמחויב חיוב גמור בידי שמים אלא שאין ב"ד יכולים לכופו שהרי יכול לומר איני מאמינו. עפ"י ט"ז קטו סקי"א; משיב דבר ח"א כה).

ואין חילוק אם היה העד איש או אשה (רמב"ם אישות כד, יז).

ב. 'מאמינו' היינו שמאמין לו עד כה בכל דבריו, [ואז מחויב להאמין אעפ"י שאינו רוצה להאמינו], אבל אם אינו מאמין לו בשאר דברים כבי תרי רק בדבר זה משום שבלא דבריו היא נחשדה אצלו קצת — לא נאסרה עליו משום כך. (ע' רמ"א קטו, ז; משיב דבר ח"ב א).

- ג. יש סוברים שיכול הבעל להשביעה בנקיטת חפץ שלא זינתה, קודם שמגבה כתובתה (מ"מ שם). ויש חולקים (כס"מ).
- ד. יש אומרים שאפילו מאמינו אינו חייב להוציאה אלא כשהאשה שותקת (ע' בית יוסף אה"ע טו, ו-ז). ויש אומרים אפילו היא מכחשתו (עפ"י רבנו תם גטין נד; אור זרוע ח"א תרטז; ב"ה ופרישה קעה, ח. וכן משמע פשט דברי הרמב"ם — אישות כד, יז).
- ה. יש אומרים שלאחר תקנת רבנו גרשום מאור הגולה, האומר אשתי זינתה אין יכול לאסרה עליו, כי שמא עיניו נתן באחרת. ועל כן יש לנדות את האוסר אשתו עליו ומגרשה בעל כרחיה, שהרי סוף סוף מבטל תקנת הגאון. (מובא בהגהות אשר"י).

[אם אינו שותק — אין העד נאמן לאסרה עליו אפילו לאביי, מלבד לאחר קינוי וסתירה, נאמן העד לאסרה על בעלה, ואפילו הבעל מכחיש. (עפ"י סוטה ג; תוס' כאן ושם). שאר פרטים בדיון עד אחד לאחר קינוי וסתירה — נתבאר בסוטה ב].

דף טו

- קלט. א. ינאי המלך ממלכי בית חשמונאי — האם היה כשר לכהונה?
 ב. שני עדים שהעידו על אשה שנשבתה ונישאת לכהן, ושנים אחרים מכחישים ואומרים שלא נשבתה — מה דין הבן?
 ג. עד אחד שהעיד על אשה שנשבתה ונישאת לכהן, מה דין הבן? וכן עד המעיד על פלוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה — מה דינו?
 ד. כהן שהיה עומד ומקריב במקדש, ונודע שהוא בן גרושה או שהוא בעל מום או שהוא טמא — האם עבודתו פסולה?
 ה. מגורת מים שהיתה בחזקת שלמה וטבלו בה טמאים ונמדדה ונמצאת חסרה, מה דין הטהרות שנעשו על גבה?
 א. ינאי המלך, אף על פי שהיה ממשפחת כהנים, היו חכמי ישראל מוחים בהנהגתו בכהונה, כי היו אומרים עליו אמו נשבת במודיעין והרי השבויה פסולה לכהונה וכשנשאה אביו נמצא הבן חלל. ויבוקש הדבר ולא נמצא (שעד אחד העיד שנשבת ושני עדים הכחישוהו (לאביי). או ששני עדים פסלוהו ואחר כך הוזמו או העידו עדים ששפחה הכניסו תחתיה לשבאים, ואותה הצילוה עד שלא נתיחדה בלא עדים. כן פרשו לרבא). ובשל כך הרג לחכמי ישראל.

[לדברי אביי (בברכות כט. ע"ש ברש"י) הוא ינאי הוא יוחנן, ששימש בכהונה גדולה שמונים שנה (בריטב"א כאן איתא: ארבעים) עד שנעשה לבסוף צדוקי. ומבואר בגמרא (שם) שהיה רשע מעיקרו ונעשה צדיק וחזר לרשעתו].

- ב. לפרש"י ותוס' מבואר בסוגיא ששני עדים שאמרו נשבתה ושנים מכחישים אותם — הולך אינו כשר לכהונה.
 רש"י מפרש שהאם בעצמה, אילו היינו דנים עליה, היתה כשרה לכהונה. אבל כשהנידון

הוא על הולד, הואיל והשאלה היא שמא הוא פסול מתחילתו [וכבר יצא על אמו קול זה קודם לידתו. עפ"י ראב"ד], הלכך אין לו חזקת כשרות.

ור"י מבעלי התוס' נקט שחזקת האם מועילה לבן [לרבי יוחנן – בכתובות יג. וכוותיה קיימא לן], אבל לענין יוחסין דאורייתא החמירו חכמים שלא לילך אחר חזקה בתרי ותרי, אף לא כלפי האם. [ומשמע בתוס' שהוא הדין לענין תרומה דאורייתא, ורק בתרומה דרבנן הקילו. ויש אומרים שאפילו בתרומה דאורייתא הואיל ונוהג בה התר עד עתה, מעמידים על חזקת כשרות. לא החמירו אלא לענין התר נישואין מכאן ולהבא, ואפשר גם לענין עבודה על המזבח. ערמב"ן וריטב"א].

ויש סוברים שתרי ותרי ספקא דאורייתא ואין מעמידים על החזקה מדין תורה (שיטה זו מובאת ברמב"ן ובריטב"א ועוד. והיא דעת הר"ד. ואולם רוב הפוסקים נוקטים תרי ותרי ספקא דרבנן). והרמב"ן נקט שבנידון דידן, הואיל ושבויה אינה אסורה לכהן אלא מדרבנן, יש להכשיר ב'תרי ותרי'. וקושית הגמרא היתה שלא היה לו לכעוס על החכמים ולהורגם על כך מאחר שיש עדים שמעידים כדבריהם, ואעפ"י שלמעשה הוא כשר.

ג. משמע בגמרא שלאביי עד אחד המעיד על אדם שאמו נפסלה לכהונה והרי הוא חלל, או שמעיד שהוא בן גרושה ובן חלוצה — נאמן (אם הלה שותק). ולרבא אינו נאמן.

א. משמע מהתוס' שאף לאביי אינו נאמן אלא באופן שמעיד שיש לו לידע, ולכך כששותק הריהו כמודה בדבר, אבל בלאו הכי אינו נאמן לאסור. ואין כן דעת הרמב"ן והריטב"א והר"ד, וכנ"ל.

ב. אם בעל הדבר הודה לדברי העד, ובפרט אם העד רצה לברר ולאמת הדבר — יש לחוש ולהרחיקו מכל מעלות הכהונה. אך נראה פשוט שאם היה מוחזק עד כה ככהן כשר — אין להאמינו להקל, כי שמא הכהן הזה נתן עיניו בגרושה וחללה לשאתן, הלכך נותנים עליו חומרי כהנים וחומרי ישראלים (עפ"י חות יאיר קיג).

ד. היה עומד ומקריב על גבי המזבח ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה — עבודתו כשרה (והיתה לו ולזרעו אחריו — בין זרע כשר ובין זרע פסול (שמואל); ברך ה' חילו ופעל ידיו תרצה – אפילו חולין שבו תרצה (אבנה דשמואל); ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם. רבי ינאי). [במסכת תרומות (ה) נחלקו בדבר רבי אליעזר ורבי יהושע. וכאן נקטו בסתם כרבי יהושע שהלכה כמותו].

א. הרמב"ן סבר לפרש שמדובר שנודע שהיה ספק בן גרושה ולא ודאי. אלא שבירושלמי (תרומות ה,א) מפורש שאפילו בודאי יש להכשירו. [וכן משמעות לשון המשנה ופשטות הסוגיא. ריטב"א].

ב. הרמב"ם (ביאת מקדש ו,י) נקט שגם לאחר שנמצא חלל, אם עבר ועבד — לא חילל עבודה. נודע שהוא בעל מום — עבודתו פסולה. (לכן אמר הנני נתן לו את בריתי שלום (= וי"ו קטועה) — כשהוא שלם ולא כשהוא חסר. שמואל).

נודע שהיה טמא בשעה שעבד, כגון שהוברר עתה שהמקוה שטבל בה היתה חסרה באותה שעה — לפירוש התוס', רבי טרפון מכשיר ורבי עקיבא פוסל, שמדמה זאת לבעל מום שפסולו בעד אחד וגם חסרונו גלוי לפנינו, משא"כ בן גרושה ובן חלוצה. (והרמב"ן נטה

מפירוש התוס'. ולפירושו אין להכשיר בנמצא טמא לדברי הכל. ואף לפירוש התוס' רבי טרפון חזר והודה לדברי רבי עקיבא.

ה. רבי שמעון מסר על מגורת מים שהיתה ביבנה בחזקת שלימה ומדדוה ונמצאת חסרה; רבי טרפון היה מטהר כל טהרות שנעשו על גבה, משום חזקת המקוה דמעיקרא (ומ"מ הטמאים שטבלו בה, צריכים עתה טבילה נוספת. רמב"ן), ורבי עקיבא מטמא משום חזקת טמא שטבל בה. וחזר רבי טרפון והודה לרבי עקיבא.

א. רבי טרפון סבר בתחילה כשמאי (ריש גדה) שאמר כל הנשים דיין שעתן ואינן מטמאות למפרע. אבל אין כן דעת הלל וכמה סתמי משניות, שהואיל והרי חסר לפניך וגם יש חזקת טמא — נמצא 'רתתי לריעותא' ואין מעמידים המקוה על חזקתו. ולפיכך לא מצינו שנחלק רבי טרפון באותן משניות — משום שלבסוף חזר והודה לדברי רבי עקיבא (רמב"ן עפ"י גדה ב).

ב. לדעת חכמים (מקואות ב,ב) אין חילוק בין רשות היחיד לרשות הרבים. ואילו רבי שמעון (בתוספתא מקואות א, מובא בריש גדה) אמר: ברשות היחיד תולין וברשות הרבים — טהור. והלכה כחכמים (רמב"ם מקואות י, 1).

ג. בטומאה שעיקרה מדרבנן, כגון אדם שאכל אוכלים טמאים שטימאוהו חכמים טומאה קלה — רבי מאיר מטהר בספק ורבי יוסי מטמא (עפ"י מקואות ב,ב). והלכה כרבי מאיר (רמב"ם מקואות י, 1). ואולם באב הטומאה מדברי סופרים — ספיקו טמא (ראב"ד שם).

דפים טו — טז

קמ. מהם הכללים שלפיהם נקבע מעמדו של הולד, אם הולך אחר האב או אחר האם, ואם הוא כשר או פסול לקהל ולכהונה? אלו הם היוצאים מן הכללים הללו?

כל מקום שיש קידושין ואין עבירה — הולד הולך אחר הזכר (למשפחתם לבית אבתם), ואיזו זו כהנת לוי וישראלית שנישאו לכהן לוי וישראל.

ולכך שנינו 'ואיזו זו' — למעט מקרים אחרים היוצאים מן הכלל הזה:

גר שנשא ממזרת — הולד ממזר, הגם שלרבי יוסי [שהלכה כמותו דלא כרבי יהודה] אין עבירה בדבר, שקהל גרים אינו נקרא 'קהל', אעפ"כ הולד הולך אחר הפגום.

חלל שנשא בת ישראל — לרבי דוסתאי בן ר' יהודה הולד אינו חלל. הרי אעפ"י שאין עבירה, הולד הולך אחר הכשר ולא אחר הזכר.

מצרי שני (=דור שני לגר מצרי) שנשא מצרית ראשונה (=מצרית שנתגיירה בעצמה), לרב דימי [דלא כרבה בר בר חנה] הולד שני — הרי הולד הולך אחר הפגום אעפ"י שאין עבירה.

וכן עמוני שנשא מצרית שהולידו לאחר גירותם, אמר רבין אמר רבי יוחנן: הולד הולך אחר הפגום שבשניהם; אם הוא זכר — דינו כעמוני ואסור לעולם. ואם נקבה — דינה כמצרית שאסורה עד דור שלישי.

כל מקום שיש קדושין ויש עבירה — הולד הולך אחר הפגום, כגון אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה

לכהן הדיוט — הבן חלל. ממזרת ונתינה לישראל, בת ישראל לממזר ולנתין — הבן ממזר או נתין. (לא יבא לו — הלך אחר פסולו. סו.).

- א. הוא הדין לשאר פסולי חיתון, כגון ישראל שנשא מצרית ראשונה — הולד מצרי שני, שהולך אחר הפגום (עפ"י רמב"ן ועוד). והריטב"א צידד שלרבה בר בר חנה, ישראל שנשא מצרית הבן כשר, שלא נאמר 'הלך אחר פסולן' אלא בשתי אומות נכריות.
- ב. מחזיר גרושתו משנישאת — אעפ"י שיש קדושין ויש עבירה, הולד כשר לגמרי, (כפי שדרשו להלן. ערמב"ן מדוע לא אמרו בגמרא למעט זאת מ'איזו זו' דסיפא).
- ג. מתניתין דלא כרבי עקיבא שאמר אין קדושין תופסין בחייבי לאוין. ולשיטתו הבן ממזר.

כל מי שאין לה עליו קידושין אבל יש לה על אחרים קדושין — הולד ממזר. זה הבא על אחת מכל העריות שבתורה.

לרבי יהושע (יבמות מט) אין ממזר אלא מחייבי מיתות בית דין, אבל לא בחייבי כריתות גרידא, אעפ"י שאין קדושין תופסין בהם (עפ"י תוס' ועוד).

וכל מי שאין לה לא עליו ולא על אחרים קדושין — הולד כמותה. זה ולד שפחה ונכרית. עוד מצינו מי שאין לה קידושין, והולד אינו ממזר [שלא כעריות שאין בהן תפיסת קדושין לו ויש להן על אחרים] — יבמה לשוק, לדברי רב (ביבמות יג: ועוד. ערמב"ן סו.).

דף סז

קמא. הולד מאב ואם הבאים משתי אומות, אחר מי הוא הולך? מה הדין בגיותם ומה הדין בנוולד לאחור שנתגיירו?

רבין מסר בשם רבי יוחנן: באומות הלך אחר הזכר. כמו ששנינו, אחד מן האומות שהוליד בן מכנענית — דין הולד כבן שאר אומות ורשאים לקנותו כעבד. ולהפך, אחד משבע אומות שבא על בת אומה אחרת — הולד נידון כבן שבע אומות ואין רשאים לקנותו כעבד אלא הרי הוא בכלל 'לא תחיה'. (וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו וממשפחתם אשר עמכם אשר הולידו בארצכם — מן הנולדים בארצכם — שהולידו בני שאר אומות מבנות ארצכם) ולא מן הגרים בארצכם — שהולידו בני ארצכם מבנות שאר אומות ובאו הבנים לגור כאן אצל אבותם].

נתגיירו — הלך אחר הפגום שבשניהם, כגון עמוני שנשא מצרית — דין הולד לחומרא, שאם הוא זכר — אסור לעולם כדין עמוני. ואם נקבה — אסורה כדין מצרית, שני דורות. [ואינה כעמונית המותרת לבוא בקהל].

דפים סז — סח

קמב. מנין שאין קדושין תופסים בעריות?

דרשו בסוגיא שאין תופסים קידושין בחייבי כריתות, לפי שנאמר בפרשת גירושין ויצאה מביתו והלכה

והיתה לאיש אחר — אין בה הויה אלא לאיש אחר, ולא לקרובים. והרי איסור קיחה לכתחילה כבר נאמר באחות אשה (ואשה אל אחתה לא תקח...), ובא הכתוב הזה לומר שגם בדיעבד אין בה ליקוחין. והוקשו כל העריות כולן באותה פרשה (כי כל אשר יעשה מכל התועבת האלה...), מה אחות אשה אין תופסין בה קידושין אף כולן כן. [חזון מנדה שאעפ"י שהיא כתובה באותה פרשה, יש בה תפיסת קדושין — ותהי נדתה עליו].

מבואר בתוס' שלימוד זה אינו נצרך אלא לרבי יהושע שאמר אין ממזר אלא מחייבי מיתות בית דין, אבל לפי הדעות הסוברות יש ממזר אף מחייבי כריתות (וכך קיימא לן להלכה). וכן לרבי עקיבא שאמר יש ממזר אפילו מחייבי לאוין — אין צורך בדרשה זו, כי הואיל והולד ממזר, ודאי אין קידושין תופסין בהם, שאין שייך ממזר כאשר יש תפיסת קדושין (כי ממזר פירושו מום זר, מום של זרות — שאביו זר לאמו ואין ביניהם תפיסת קדושין. ע' בהרחבה אבני נזר אה"ע קפו קפה, ח-ט).

ומדברי הרמב"ן (להלן סח.) נראה שלא כהתוס', כי הכלל הזה גופא נלמד רק לאחר שלמדנו שבחייבי כריתות אין תפיסת קדושין ויש ממזרות.

רב אחא בר יעקב למד זאת ב'קל וחומר' מיבמה שהיא בלאו ואין תופסים בה קידושין [וכדעת רב — ביבמות יג:] חייבי כריתות לא כל שכן.

פרשו בתוס' ש'קל וחומר' זה מהוה גילוי להקיש כל עריות לאחות אשה, שלא נאמר נדה תוכיח, אבל אינו ק"ו העומד לעצמו, שהרי י"ל נדה תוכיח שהיא בכרת ותופסים בה קדושין.

דף סח

קמג. א. האם קדושין תופסין באיסורי לאוין ובאיסורי עשה, ומניין?

ב. מניין שאין קידושין תופסין בשפחה כנענית ובנכרית?

ג. מניין שולד שפחה וולד נכרית כמותה?

ד. מה דין הולד שאחד מהוריו ישראלי ואחד נכרי?

א. לסתם משנתנו (וכן דעת שמעון התימני ורבי יהושע), קדושין תופסין בחייבי לאוין שאין בהם כרת ומיתה, וכל שכן בנשים האסורות ב'עשה'. (כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה... לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכר — בשנואה בנישואיה הכתוב מדבר, הרי שיש בה 'הויה').

אין חילוק בין קידושי כסף ושטר לקידושי ביאה, בכל אופן תופסין קידושין בחייבי לאוין, ואין שייך לומר 'כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהנני' (עפ"י נובי"ת אה"ע ג).

לרבי עקיבא (ורבי יהודה. סנהדרין גג) אין קידושין תופסין בחייבי לאוין. לדברי רבי סימאי לא אמר רבי עקיבא באלמנה לכהן גדול (לא יחלל זרעו) — חילולים הוא עושה ולא ממזרים. והוא הדין בגרושה לכהן הדיוט. רש"י כתובות כט: וע' גם בנובי"ת אה"ע ג). ולדברי רבי ישבב היה רע"ק אומר כל שאין לו ביאה בישראל הולד ממזר. ואמרו בגמרא שתי אפשרויות בדעת רבי ישבב, אם בא רק לאפוקי מרבי סימאי, או סובר שאפילו בחייבי עשה, כגון ישראל שנשא מצרית, אין קידושין תופסין והולד ממזר

לרע"ק. ומכל מקום בעשה דבעולה לכהן גדול הכל מודים שתופסים קידושין, לפי שאינו שוה בכל. (ולדבריו אפשר להעמיד קרא דלעיל בזו).
הכל מודים בבא על הנדה (אעפ"י שהיא בכרת) ועל הסוטה (אעפ"י שהיא בלאו. ואין חילוק אם גרשה והחזירה או לא גרשה. עפ"י תוס') שקידושין תופסין בהם.
ביבמה לשוק [שהיא בלאו או בעשה. ע' ביבמות נה: ובראשונים שם וכאן] — נחלקו רב ושמואל (ביבמות צב ועוד) האם קידושין תופסין בה אם לאו.
מחזיר גרושתו משנישאת — כתבו התוס' שלרבי עקיבא אין קדושין תופסין בה. ולרש"י (ביבמות מט) תלוי הדבר במחלוקת התנאים אליבא דרבי עקיבא, האם בלאוין שאינם של 'שָׁאֵר' הַגָּלֵד מִמְזוֹר אִם לֹא.
דין תפיסת קדושין בחלוצתו — נתבאר ביבמות נב-נג.

ב. שפחה כנענית אין קדושין תופסין בה, שנאמר שבו לכם פה עם החמור — עם הדומה לחמור. ובנכרית, לרבי שמעון למדו מלא תתחתן בם (— לא תהא לך בהם תורת חיתון)... כי יסיר... — לרבות כל המסירים. ולחכמים הסיקו ללמוד מן הכתוב באשת יפת תאר ואחר כן תבוא אליה ובעלתה והיתה לך לאשה — מכלל שבתחילה לא תפסו בה קידושין.

ג. למסקנא דרשו מן הכתוב כי תהיין לאיש שתי נשים... וילדו לו בנים — כל מקום שקוראים בו 'כי תהיין' קוראים בו 'וילדו לו', הא כל מקום שאין להם הויה, אין הילדים מתיחסים אחריו אלא אחריה. א. לרבי שמעון אפשר ללמוד בכל האומות שהולד הולך אחריה מלא תתחתן... כי יסיר את בנך... ובשפחה מהאשה וילדיה.

ב. העבד אינו מתייחס אחר אביו (כדלהלן טו. ומלשון רש"י שם וביבמות כג משמע שלאמו יש לו חיים. וכן מפורש בתורי"ד להלן. ואפשר שלכך צריך טעם מיוחד שאין העבד מוזהר באחותו, כי יצא מכלל גוי ולכלל ישראל לא בא (ע' רמב"ם איסור"ב יד, יז) — משמע שיש להם קורבה ע"י האם). ונראה משעם זה, שולד הבא מישראל ושפחה, אינו חייב בכבוד אביו ולא בכבוד אמו. ואולם בן עבד ושפחה חייב. (עפ"י מנחת חינוך לג, ב. לא הבנתי חילוק זה, הלא אם מה שאין לו חיים להוריו פוטרו מכיבוד, אם כן הוא הדין בבן עבד ושפחה).
דין ערוה באחותו הבאה משפחה או מעובדת כוכבים — ביבמות כב-כג.

ד. עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל — הַגָּלֵד כמותה. (כי יסיר את בנך מאחרי — בן בתך הבא מן העובד-כוכבים קרוי 'בנך'). ולרבי עקיבא הולד ממזר. (וכן נקט רב אסי. ע' יבמות טז-יז ותוס' שם). אבל להלכה אין ממזר מחייבי לאוין, כאמור.
ואעפ"י שאינו ממזר — פסול הוא.
א. יש מפרשים פסול לכהונה. ויש מפרשים פגם יוחסין בעלמא (ע' בראשונים יבמות כג; אה"ע ד, ה).

ב. יש סוברים שהולד צריך טבילה לשם גירות. (ערש"י בפרשת אמור; תוס' להלן עה: ובפסקי התוס' ומהרש"א. ובזכר יצחק (ל) פירש שיטה זו שבעצם הוא יהודי וחייב במצוות, ורק לענין פסול חיתון דינו כדן אביו. ויש מי שכתב שהאומרים שהולד גוי לא אמרו אלא כשהאם נשתמדה. וכתב שלהלכה יש

לחוש לאותה שיטה באופן שכזה. עפ"י אגרות משה אה"ע ח"א ח; דברות משה יבמות כג). ואולם הכרעת רוב הפוסקים האחרונים שאין לחוש לכך).
 ג. יש מצדדים שולד הבא מביאת נכרי דרך זנות [ולא דרך חתנות] — אפילו לרבי עקיבא אינו ממזר אלא מדרבנן, כי אין זו ביאת איסור דאורייתא. (ע' ריטב"א להלן עה: שני תירושים. וע"ע בחו"א אה"ע ד, א שכן דעת התוס' שאין איסור דאורייתא בביאת נכרי אלא דרך חתנות).

ישראל הבא על הנכרית — הולד כמותה, כדלעיל. ולכשנתגייר — ישראל כשר הוא. ישנה דעה שהולד ישראל ממזר וחוששים לקידושיו. (כן פרש"י ביבמות ספ"ק בדעת רב אסי. ועתוס' שם).

דף סט

קמד. האומר לשפחתו הרי את בת חורין וולדך עבד — מה הדין?

האומר לשפחתו (מעוברת. רש"י) הרי את בת חורין וולדך עבד — הולד כמותה (האשה וילדיה תהיה לאדניה). דברי רבי יוסי הגלילי. וחכמים אומרים: דבריו קיימים. הלכה כחכמים. (רי"ף פ"ד דגטין; רמב"ם עבדים ז,ה).

קמה. האם יכולים ממזרים ליטהר, לכתחילה ובדיעבד?

רבי טרפון אומר: יכולים ממזרים ליטהר. כיצד — ממזר נושא שפחה — הולד עבד. שיחררו — נמצא הבן בן-חורין. והסיקו בגמרא שמותר הדבר אף לכתחילה. (שלא יהיה קדש — בישראל כשר נאמר ולא בממזר. רש"י). רבי אליעזר אומר: הרי זה עבד ממזר. (לא יבא לו — הלך אחר פסולו). אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי טרפון.

יש מי שכתב שהתר זה אינו אלא בשפחתו, אבל לכתחילה לא ישא שפחה של אחר. ואולם בדיעבד, אם נשא ושיחרר אדונה את בניה — הרי הם כשרים. (עפ"י עשרה מאמרות — מאמר העתים ית. ונראה טעמו כי לא התירו לכתחילה אלא משום תיקון הולד [כמו שנקטו כמה פוסקים, כדלהלן] ולכן רק אם הדבר תלוי בידו מותר, אבל בשפחה של אחר, מי יאמר שאדוניה יאות לשחרר בניה. גם יתכן שאין לאדון אחר לשחרר כדי לטהר זרעו של זה, שאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך, ורק לו עצמו התירו).

תקנה זו אינה שייכת בממזרות, כי גם אם תינשא לעבד — הבן אינו מתייחס אחריו אלא אחריה, והרי הוא ממזר כמותה.

א. מבואר בתוס' (ריש חגיגה וגטין מא.) שממזרת מותרת לעבד. ואין הדבר ברור, כי יש אומרים שלא התירו איסור שפחה לממזר אלא מפני תיקון הולד. (ע' רמב"ם איסו"ב טו; חלקת מחוקק בית שמואל וט"ז אה"ע ד, כ).

ב. נחלקו הפוסקים האם ספק-ממזר מותר בשפחה (ע' באר היטב אה"ע ד סקכ"ד ופתחי תשובה שם. וע' בשו"ת שבט הלוי (ח"ה קצד) שלכאורה יש לנו להחמיר כדעת הראשונים שדייקו כן ממשנת עשרה יוחסין. ואולם יש מקום לצרף ספק נוסף להקל בדבר, או אף בלאו הכי יש לצדד התר במקום תיקון הולד, ע"ש).

ג. בזמן הזה אין להורות התר טיהור ממזרים בשפחה, אם משום שיש סוברים שאין שייך כלל

דין שפחה כנענית, כי מדינא דמלכותא אי אפשר לקנות עבד בקנין הגוף (עפ"י תשובת מהר"ט). ואף את"ל ששייך (כמו שצדד בזה בשו"ת מנחת יצחק), אין להורות הוראה כזו התמוהה לרבים, לחיות עם שפחה ללא חופה וקדושין. וכבר מאות בשנים לא נמצא שהתירו זאת. (עפ"י שבט הלוי ח"ה קצד).

פרק רביעי

קמו. א. אלו קבוצות יוחסין עלו עם עזרא הסופר מבבל? האם העלם בעל כרחם או עלו מאליהם? מי נשאר בבבל?

ב. מה דינן של היוחסין השונים, להתערב זה בזה?

ג. כהנים שעלו עם עזרא ולא מצאו כתב יחוסם, מה דינם?

א. עשרה יוחסין עלו מבבל (כפי שדרשו בגמרא מן הכתובים). ולא מבבל בלבד אלא אף משאר ארצות, אלא משם היתה עיקר העליה. (עפ"י תורא"ש); כהנים, לויים, ישראלים, חללים, גרים, עבדים משוחררים, ממזרים, נתינים (= הגבעונים שנתנם יהושע חוטבי עצים ושואבי מים), שתוקים, ואסופים. אביי אמר: עלו מאליהם. ורבא אמר: העלום.

אמר רבי אלעזר: לא עלה עזרא מבבל עד שעשאה כסולת נקיה ועלה (כי ראה שחכמי הדור עולים עמו ואין עוד בבל מי שיתעסק בבדיקת היחוס, לכך עמד והפריש פסוליהם והוליכם עמו. רש"י). אפשר שאביי אינו סובר כרבי אלעזר, כי לדבריו הפסולים עלו מאליהם ולא בכונה מיוחדת של עזרא. ואפשר שגם אביי סובר כר"א אך לדבריו עזרא רק הפרישם והם מעצמם עלו, ואילו לרבא העלם עזרא בעל כרחם. (בגמרא להלן (עא): מבואר שרבי יוחנן הושמש ממנו מאמר זה של רבי אלעזר, ולכך אמר לזעירי שנשארו בבבל פסולים).

אף על פי שהעלה עזרא עמו עשרה יוחסין, ובכללם לויים, לא מצא עמו לויים כשרים לשורר, ככתוב בספר עזרא. מפני שהיו כולם קצוצי בהונות, שפסלו עצמם מלנגן כשגלו, והלויים הכשרים היו יושבים בבבל בשלוה ולא עלו. (עפ"י רש"י ותוס').

לא החשיב התנא עבדים — שאף על פי שנימולו, אינם בגדר 'יוחסין', כי אין לעבדים חיים (תורא"ש). או לפי שאינם בתורת קדושין, ואינם מונה אלא את אלו קידושיהן קידושין (תורי"ד).

ב. קבוצות היוחסין המותרים לבוא זה בזה:

כהנים לויים וישראלים.

לויים ישראלים חללים גרים ועבדים משוחררים.

גרים ועבדים משוחררים ממזרים ונתינים שתוקים ואסופים.

א. סתם מתניתין כרבי יוסי שקהל גרים לא איקרי קהל ולכך הממזרים מותרים בהם. ורבי יהודה חולק.

ב. ישנן דעות ששתוקי ואסופי אסורים בממזרים, וכדלקמן עה.

ג. הכהנים שבקשו כתב יחוסים ולא נמצא, נגואלו מן הכהונה. לא הותרו לעבוד במקדש ולאכול בקדשים, אלא נשארו בחזקתם שהיו בה בגולה, לאכול בקדשי הגבול בלבד. לפי לשון אחת, משבאו לארץ היו אוכלים אפילו בתרומה דאורייתא [ואף למאן דאמר מעלים מתרומה ליוחסין, לא חששו שיבואו להעלותם, מאחר והורעה חזקתם של אלו (רש"י: שלא הורשו לאכול בקדשים. תוס': שבקשו כתב יחוסים ולא מצאו)]. וללשון אחרת לא הורשו לאכול אלא בתרומה דרבנן כבגולה. (ויאמר התרשטא להם: אשר לא יאכלו מקדש הקדשים עד עמד בהן לאורים ולתמים — לא בדבר שנקרא 'קדש' ולא בדבר שנקרא 'קדשים', דהיינו תרומה וחזה ושוק).

דף ע

קמז. א. אלו מאמרים מובאים בסוגיא בעניני חשיבות יחוס משפחה ובפסולי יוחסין?
 ב. פרנס הממונה על הצבור, האם מותר בעשיית מלאכה בפני אחרים?
 ג. האם מותר לאיש להשתמש באשה? והאם מותר לשאול בשלומה?
 ד. תלמיד חכם המוסר שמועה מרבו לאחר שבא מעשה לידו, האם שומעים לו?
 א. אמר רבה בר בר חנה: כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו, מעלה עליו הכתוב כאילו חרשו לכל העולם כולו וזרעו מלח...
 אמר רבה בר רב אדא אמר רב: כל הנושא אשה לשום ממון, הויין לו בנים שאינם מהוגנים... וממונם כלה במהרה...
 אמר רבה בר רב אדא, ואמרי לה רבי סלא אמר רב המנוא: כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו (= פסולה. רש"י; ריטב"א עא.), אליהו כופתו והקב"ה רוצעו (= מלקהו ברצועה). תנא, על כולם (= כהנים לויים וישראלים. רש"י) אליהו כותב והקב"ה חותם, אי לו לפוסל את זרעו ולפוגם את משפחתו ולנושא אשה שאינה הוגנת לו.
 אמר רבי אבין בר רב אדא אמר רב: כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו, כשהקב"ה משרה שכינתו מעיד על כל השבטים ואין מעיד עליו... אמר רבי חמא ברבי חנינא: כשהקב"ה משרה שכינתו אין משרה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל.
 מפירוש ר"י (בתד"ה קשים) מבואר שגם משפחות הגרים בכלל משפחות שאינן מיוחסות שאין השכינה שורה עליהן. ואולם הרא"ש בתוספותיו חולק וסובר שגרים ראויים שתשרה עליהם שכינה [כעובדיה גר אדומי. סנהדרין לט:]. ולא מיעטו אלא משפחות שיש בהן פסול שאינן ראיות לבא בקהל.
 נראה שגם ר"י לא אמר בגר שהוא ראוי להשראת השכינה לפי מדרגתו האישית, רק כמשפחה אין השכינה שורה על משפחות גרים, ועל כן קשים גרים לישראל מפני שנטמעים בהם, אבל אין בכלל זה אנשים בודדים כעובדיה וכיו"ב.
 תנא, כל הפוסל — פסול, ואינו מדבר בשבחה לעולם. ואמר שמואל: במומו פוסל. ומבואר בגמרא שאף על פי שחוששים לפסולו, אין מכריזים עליו. ומסופר על רב יהודה שהכריז על אדם אחד (שראה בו חוצפה יתירה. עפ"י תורא"ש) שהוא עבד, שהיה רגיל לקרוא לאנשים עבדים. ואכן היה אותו אדם מחזיק עצמו מזרע חשמונאים, ואמר שמואל כל האומר מבית חשמונאי אני — עבד הוא.
 זו לשון השלחן-ערוך (אה"ע ב,ב): כל המשפחות בחזקת כשרות ומותר לישא מהם לכתחילה,

ואעפ"כ אם ראית שתי משפחות שמתגרות זו בזו תמיד (או ב' בני אדם שמתגרים זה בזה) או ראית משפחה שהיא בעלת מצה ומריבה תמיד, או ראית איש הוא מרבה מריבה עם הכל ועז פנים ביותר — חוששין להם וראוי להתרחק מהם, שאלו סימני פסלות הם. וכן כל הפוסל אחרים תמיד כגון שנותן שמץ במשפחות או ביחידים ואומר עליהם שהם ממזרים — חוששין לו שמא ממזר הוא. ואם אומר להם שהם עבדים — חוששין לו שמא עבד הוא, שכל הפוסל במומו פוסל. וכן מי שיש בו עזות פנים ואכזריות ושונא את הבריות ואינו גומל להם חסד — חוששין לו ביותר שמא גבעוני הוא.

וכתב מהרש"ל (ים של שלמה, ד): בזמן הזה שהדור פרוץ, אין חוששים לפסול מי שקורא לאחרים עבד או למשפחות המתגרות זו בזו.

אמר רב יהודה אמר שמואל: ארבע מאות עבדים היו לו לפשחור בן אימר וכולם נטמעו בכהונה, וכל כהן שיש בו עזות פנים אינו אלא מהם. וחולק על רבי אלעזר שאמר, אם ראית כהן בעזות מצח אל תהרהר אחריו...

אמר רב יהודה אמר רב: אם ראית שני בני אדם שמתגרים זה בזה — שמץ פסול יש באחד מהם ואין מניחים אותו לידבק אחד בחברו. אמר רבי יהושע בן לוי: אם ראית שתי משפחות המתגרות זו בזו — שמץ פסול יש באחת מהן ואין מניחים אותה לידבק בחברתה. (עא:).

אמר רבי חמא בר חנינא: כשהקב"ה מטהר שבטים, שבטו של לוי מטהר תחילה...
אמר רבי יהושע בן לוי: כסף מטהר ממזרים... אמר רבי יצחק: צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שמשפחה שנטמעה נטמעה. (עא:).

ב. אמר רב הונא בר אידי אמר שמואל: כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור אסור בעשיית מלאכה בפני שלשה.

- א. כתבו הפוסקים: דוקא פרנס רוחני כגון מורה הוראה דיין וכיו"ב, אבל פרנס הממונה על שאר עניני הקהילה, אינו בכלל איסור זה. (ע' פתחי תשובה חו"מ ה,ה).
ב. יש אומרים שלדעת רב נחמן [דלא כרב יהודה], עשיית מלאכת מצוה בפרהסיא מותרת. (ע' בפוסקים או"ח רג).
ג. אין לו לפרנס הממונה על הציבור לאכול ולשתות בפני רבים. (חו"מ שם).

ג. רב יהודה מסר בשם שמואל: אין משתמשים באשה כלל, בין גדולה בין קטנה (שלא ילמדנה להיות רגילה בין האנשים. רש"י).

יש מי שכתב שזה אמור בשימוש שאינו דרך שירות, אבל דרך שירות מותר. (עפ"י ערוך השלחן אה"ע כא,ז).

יש אומרים שסומכים עתה על מימרא אחרת של שמואל שאמר הכל לשם שמים מותר. (עתוס' להלן פב וריטב"א; ים של שלמה; רמ"א אה"ע כא,ה).

כך מסר רב יהודה משמואל: אין שואלים בשלום אשה כלל, ואפילו על ידי בעלה.
א. התוס' חילקו בין שליחת שלום לאשה, שאסורה אף על ידי בעלה, ובין שאילת שלום ע"י בעלה, כלומר לשאול בשלומה ובענינה [כמו 'איה שרה אשתך'].

(וע"ע בדבריהם בב"מ פז. ואפשר לכיין דבריהם שם לדבריהם אלו, וכוונתם שמוטר לשאול לבעלה על שלומה אבל אינו נותן לה שלום, אף לא ע"י בעלה.
 ובכונת רש"י שם נראה לפרש, שאפילו כששאל ומכין אליה, אם פונה ומדבר עם בעלה ולא עמה — שפיר דמי [ולכך נקוד על 'אליו' בשאלת המלאכים — כאילו נחקק, כי בעצם כאילו שאלו אותה ולא אותו. ע"ש ברש"י ותוס']. ומה שאסרו אפילו על ידי בעלה, הכוונה ששולה את בעלה לומר לה שלום, דומיא ד'על ידי שליח' שאמרו. אבל לשאול אותו על שלומה כאילו שואל אותה — מותר).
 הרי"ף והרי"ד העתיקו: 'ואפילו על ידי שליח'. ולא הזכירו ע"י בעלה.
 ב. מדברי הריטב"א (בסוף המסכת) משמע שלהלכה תלוי כל אחד לפי מה שהוא ולפי כוונותיו, שאם מכיר בעצמו שיצרו נכנע וכפוף לו, מותר לו לדבר עם הערוה ולשאול בשלום אשת איש. ע"ש.
 ג. כתבו כמה אחרונים: שאילת שלום מפני הנימוס ודרך ארץ כפי המקובל, כגון שמכירים או משום טובת הנאה שקיבל ממנה וכד' — אינה בכלל איסור זה.

ד. אמר רבי אבא אמר רב הונא אמר רב: כל תלמיד חכם שמורה הלכה ובא, אם קודם מעשה אמרה — שומעין לו. ואם לאו — אין שומעין לו. (שאינו נאמן להעיד בשם רבו, שמא מחמת מעשה הבא לידו הוא אומר כן. (רש"י). ודוקא כשיש לו צד נגיעה בדבר, שהוא צריך לאותה הוראה, אבל אם אין ההוראה נוגעת לו למעשה — שומעים לו גם כשהורה לאחר מעשה שבא לידו (רבנו תם — מובא בתוס' יבמות עז ועוד).

דף עא

קמח. א. משפחה שנטמעו בה פסולי חיתון, מה דינה? האם יש לחכמים לגלות משפחות פסולות?
 ב. סתם משפחות מבבל, מארץ ישראל ומשאר ארצות — מה דינם לענין יחסין?
 ג. למי מוסרים שמות הקודש?
 א. אמרו חכמים: צדקה עשה הקב"ה עם ישראל, שמשפחה שנטמעה נטמעה.
 ואולם משפחות שהכל מחזיקים אותם בפסול אלא שנתקברו בזרוע, או להפך, משפחה כשרה שריחקה שלא כדין, כגון משפחת בית הצריפה בעבר הירדן שריחקה בן ציון בזרוע — כגון אלו אליהו בא לטמא ולטהר, לרחק ולקרב.
 לא רצו החכמים לגלות משפחות פסולות, אבל היו מוסרים לבניהם ולתלמידיהם פעם אחת בשבוע ויש אומרים פעמים בשבוע, ומסתבר כדעה ראשונה (רב נחמן בר יצחק). וכמו ששנינו, האומר הריני נזיר אם לא אגלה משפחות — יהיה נזיר ולא יגלה משפחות.
 א. כן מובא בפוסקים, שאין לפרסם ולגלות משפחות שנטמעו בהם פסולים אלא לצנועים בלבד. (ער"ן; אה"ע ב). ויש אומרים אפילו יודעים בודאי מי הוא הפסול, אין לגלות אם היא משפחה גדולה, שאי אפשר שלא יבא ח"ו חורבן גדול מזה, אלא מגלים לתלמידים הצנועים בלבד. (עפ"י ים של שלמה. וע"ע חזו"א א, יח).
 ב. יש אומרים שעדים היודעים על משפחה שמעורבים בה פסולים, אין להם להעיד ולגלות הדבר, שהרי אף אם יעידו לא תיפסל המשפחה. ואעפ"י שיש הידור להתרחק ממנה, שלכך גילוח לתלמידים בצנעה. (עפ"י נתיבות לשבת אה"ע שם; אגרות משה אה"ע ח"ד ט).

ג. נחלקו הפוסקים האם יש לגלות פסולי חללות, שהרי אינם פסולי קהל ויש להם תקנה, או שמא דינם כפסולי ממזרות. (ע' בית שמואל ב, יט; חו"א א, ל; אג"מ אה"ע ח"ד ט).

ב. אמר רב יהודה אמר שמואל: כל הארצות עיסה (= תערובת כשרים ופסולים) לארץ ישראל וארץ ישראל עיסה לבבל. וכן אמר שמואל: בבל בחזקת כשרה עומדת עד שיודע לך במה נפסלה. שאר ארצות בחזקת פסול הן עומדות עד שיודע לך במה נכשרה. (וכל שלא נודע, אפילו אם נשאו — יוציאו. ריא"ו). ארץ ישראל — מוחזק לפסול פסול, מוחזק לכשר כשר. ואם בא לשאת אשה מיוחסת — בסתם צריך בדיקה, אבל להוציא מידו אין מוציאים עד שיודע פסולה. לדברי רב זביד מנהרדעא (עב.), וכן הורה אמימר לרב הונא בר נתן, אמר רב יהודה אמר שמואל: זו דברי רבי מאיר, אבל חכמים אומרים: כל ארצות בחזקת כשרות הן עומדות. ואולם בבתי המדרש של רב כהנא רב פפא רב זביד לא גרסו כן אלא כפי המאמר הראשון שמסר רב יהודה בשם שמואל, שבבל בלבד מיוחסת.

א. פרשו הראשונים נידון זה, באדם מיוחס שבא לישא אשה מיוחסת, או באשה מיוחסת שבאה לינשא למיוחס. אבל אם בא לישא אשה שאינה מיוחסת — רשאי, ואין צריך לבדוק אחריה.

ב. אף על פי שרב יהודה מסר בשם שמואל שבבל נקיה ומיוחסת, החמיר רב יהודה בעצמו ולא השיא אשה לבנו ללא בדיקה, כמבואר בגמרא. ולא מן הדין, אלא שהיה מהדר בדבר מפני שהחזיק עצמו מיוחס ידוע. (עפ"י פני יהושע).

ועוד המשילו הארצות לענין יוחסין: בבל — בריאה. מישן — מתה. מדי — חולה. עילם — גוססת. מה בין חולים לגוססים — רוב חולים לחיים רוב גוססים למיתה. ופירטו בגמרא (עא-עב) תחומי 'בבל' לענין יוחסין, וכן דינם של שאר ערים וישובים באזור זה. על חשש ממזרות בבני תרמוד — ע' ביבמות טז-יז.

אף על פי שבבל אינה צריכה בדיקת יחוס [בימי האמוראים], היו בודקים את המשפחות בשתיקה; ומשפחה שתקנית שאינה בת מריבה — מיוחסת היא. [כדרך שהיו בודקים בני מערבא, כאשר שני בני אדם היו מריבים, ראו מי מהם קדם ושתק, אמרו: זהו מיוחס יותר]. אמר רב יוסף: כל ששיחתו כבבל — משיאים לו אשה. ועתה שיש רמאים (שלמדים שיחת בבל כדי שיוחזקו במיוחסים) — חוששים.

בזמן הזה כבר נתערבו הפסולים עם הכשרים בכל מקום, לפיכך אין לו לאדם להזהר בזמן הזה אלא מן הפסולים הידועים לו בימיו. (עפ"י ריא"ו; רמ"א אה"ע ב).

ג. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: שם בן ארבע אותיות, חכמים מוסרים אותו (קריאתו כתיבתו ופירושו. רש"י) לתלמידיהם פעם אחת בשבוע. ויש אומרים פעמים בשבוע. אמר רב נחמן בר יצחק: מסתבר כמאן דאמר פעם אחת בשבוע. (זה שמי לעלם — להעלם). רבא סבר לדורשו בשיעור בפני הרבים. אמר לו אותו זקן, 'לעלם' כתיב.

יש מי שפירש 'פעם אחת בשבוע' — בשנת השמיטה, בשבתות שבתוכה, שהן מעין שבת שלעתידי לבוא. והאומרים 'פעמים בשבוע' סוברים שגם בשנה הששית בסמוך לשמיטה, מגלים אותו לתלמידים. (עפ"י פרי צדיק — בהר ז. ובוה פירש דברי בעל הטורים שם). תנו רבנן: בראשונה, שם בן י"ב אותיות היו מוסרים לכל אדם. משרבו הפריצים היו מוסרים אותו

לצנועים שבכהונה. והצנועים שבכהונה מבליעים אותו בנעימת אחיהם הכהנים. תניא, אמר רבי טרפון: פעם אחת עליתי אחר אחי אמי לדוכן והטייתי אזני אצל כהן גדול ושמעתי שהבליע שם בנעימת אחיו הכהנים.

אמר רב יהודה אמר רב: שם בן ארבעים ושתים אותיות אין מוסרים אותו אלא למי שצנוע ועניו ועומד בחצי ימיו ואינו כועס ואינו משתכר ואינו מעמיד על מדותיו. וכל היודעו והזהיר בו והמשמרו בטהרה — אהוב למעלה ונחמד למטה ואימתו מוטלת על הבריות ונוחל שני עולמים, העולם הזה והעולם הבא.

בירושלמי (יומא ג, ז. מובא בתורי"ד) מובא שרצו למסור השם לרבי פינחס בן חמא והשיב שאינו יכול מפני שהוא אוכל מעשר ואמר רב, הרגיל בשם אין יכול לאכול מבן אדם כלום.

דף עב

קמט. א. מתי נולד רבי; רב אדא רב אהבה; רב יהודה; רבא; רב אשי?

ב. כיצד הגיב הנביא יחזקאל על מות פלטיהו בן בניהו?

א. רבי נולד כשמת רבי עקיבא.

רב אדא בר אהבה — לפירוש רש"י, נכנס לברית ביום שמת רבי. [והאריך ימים הרבה (ע' תענית כ): עד דורות אחרוני אמוראים, בימי רב נחמן בר יצחק. ור"י פירש ששני רב אדא בר אהבה היו].

בבראשית רבה (נה, ב) אמרו שרב אדא בר אהבה נולד ביום שמת רבי.

רב יהודה נולד ביום (ב"ר נה, ב) שמת רבי.

רבא נולד ביום (שם) שמת רב יהודה.

רב אשי נולד כשמת רבא (עד שלא מת. רמב"ם; בה"ג).

ב. יחזקאל נפל על פניו וזעק בקול גדול כאשר מת פלטיהו בן בניהו. ונחלקו רב ושמואל בדבר; אחד אמר שהיה מיילל עליו על שמת בחצי ימיו, מפני שעשה טובה בישראל, שהציל את יהודי מישן מלהיות עבדים לנבוכדנצר ושלח את עבדיהם תחתם. ואחר אמר שהיה מילל לגנותו, שהיה רע בעיניו שמת מיתה יפה על מיטתו — מפני שפלטיהו היה בתוך אותם האנשים שביוז את היכל ה', שהיו פורעים עצמם ומתריזין עצמם כלפי המקדש.

קנ. א. עבדים שנגזלו על ידי השלטון ובאו אל מקום אחר ונתערבו שם בקהל, האם יש לחוש באותו מקום

לפסולי יחסין?

ב. מה דינם של ממזרים ונתינים לעתיד לבוא?

א. עבדים שנגזלו על ידי השלטון, ובעליהם נתיאשו מהם — לדברי שמואל שהמפקיר עבדו יצא לחרות ואין צריך גט שחרור, אף עבדים אלו נעשו בני חורין ומותרים לישראל. ולדברי רב (בגטין לה): שצריך גט שחרור, אסורים.

ב. לדברי רבי יוסי ממזרים ונתינים טהורים לעתיד לבוא. (וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם... אטחר אתכם). ולדברי רבי מאיר אין טהורים. אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי יוסי.

לדעת הרמב"ן ועוד ראשונים, מדובר בממזרים ובנתינים ודאיים, והוראת שעה היא, שהפסולים הקיימים באותה שעה יטהרו. [אבל ודאי איסור ממזרים ימשיך להתקיים הלאה]. והרא"ה סובר שמחלוקתם בשיאנם ידועים, אבל הממזרים והנתינים הידועים — לא יטהרו. ונתינים שייטהרו — פירש הרא"ש בתוספותיו, באותם שנתחנתו בהם, אבל אותם שהם ואבותיהם ואמותיהם נתינים — לא.

דפים עב — עג

קנא. א. האם גר מותר לשאת ממזרת?

ב. האם כהנות מותרות לינשא לגרים, עבדים-משוחררים וחללים?

א. לדברי רבי יוסי, גר נושא ממזרת. (חמשה 'קהלים' נאמרו בפסולי יחסין; לכהנים, ללוויים, לישראלים, להתיר ממזר בשתוקי ולהתיר שתוקי בישראל, אבל גרים אינם קרויים 'קהל'). רבי יהודה אוסר, (שקהל גרים נקרא 'קהל' — אם משום יתור הכתוב קהל [וכהנים ולויים — מ'קהל' אחד נלמדו; או אפשר שלא הוצרך 'קהל' מיוחד לשתוקי בישראל], או מהקהל חקה אחת לכם ולגר הגר). דרשו רבי זירא ורבא שגר מותר בממזרת. וכן מסקנת ההלכה. בכלל 'גר' — עבד משוחרר. (פוסקים).

ב. אמרו בברייתא שגר ועבד משוחרר וחלל מותרים בכהנת. לא הוזהרו כשרות להנשא לפסולים (בפסולים כגון אלו שלא נאסרו הם, לאפוקי פסולי קהל שגם הם הוזהרו להנשא לכשרים, כגון ממזר ונתין. רש"י). וכן אמר רב יהודה אמר רב. וכן דרש רבא במחזוא. וכן הסיקו הלכה.

דף עג

קנב. א. שתוקי ואסופי — האם מותרים לבוא בקהל, ומדוע?

ב. איזהו אסופי?

ג. האם נאמנים איש ואשה על תינוק הנמצא בשוק, לומר זה בננו?

א. מדין תורה שתוקי ואסופי מותרים לבוא בקהל, וכן מותרים בממזרת. (לא יבא ממזר — ממזר ודאי ולא ספק — בקהל ה' — בקהל ודאי ולא בספק. ועל כן שתוקי מותר אפילו בספק שקול, כגון באופן שאין הולכים אחר רוב כשרים, שהלכה אמו אל הבעל, והרי כל קבוע כמחצה על מחצה דמי). אבל מדרבנן שתוקי ואסופי אסורים. מעלה עשו ביוחסין.

שתוקי ואסופי, יש לכתוב שמותיהם בגט ובכתובה בשמם הפרטי בלבד, כמו שכתב השלחן-ערוך. ואין לכתוב את שם האם ולא 'בן אברהם אבינו'. ואף במקום שנהגו כן, מנהג מוטעה הוא. (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ג ק,ג).

ב. אסופי הוא תינוק שנמצא מושלך באופן שהדעת נוטה שמשום שגולד מן הפסול לכך השליכוהו, כגון שהושלך במקום שמצויות שם חיות ומזיקים אחרים, כמפורט בגמרא, אבל אם הושלך באופן שמור,

אין בו משום 'אסופי'. (כללו של דבר, כל מקום שיש להבין שלדעת מיתה השליכתהו ולא חסה עליו — יש בו משום אסופי. רש"י).
 נמצא מהול או אבריו מתוקנים — אין בו משום 'אסופי', כי נראה הדבר שלא היתה דעתה מלכתחילה להשליכו, שאם כן לא היתה מתקנת אותו, אלא מחמת רעבון הושלך.

ג. אמרו בשם רב: כל זמן שבשוק — אביו ואמו נאמנים עליו. נאסף מן השוק — אין נאמנים עליו. מה טעם? אמר רבא: הואיל ויצא עליו שם אסופי.
 אמר רבא: ובשני רעבון אע"פ שנאסף מן השוק אביו ואמו נאמנים עליו (שהרבה נשלכים באותו זמן, ולא רצו חכמים לפוסלם מחמת יציאת קול. רש"י).

דפים עג — עד

- קנג. א. אלו שנאמנים לאלתר ולא לאחר זמן?
 ב. באלו אופנים נאמן בעל מקח לומר לזה מכרתי ולזה לא מכרתי?
 ג. האם נאמן הדיין לומר לזה לכיתי ולזה חייבתי?
 ד. אלו נאמנים לומר זה בכור ונוטל פי שנים בנחלה?
 א. אמר רב חסדא: שלשה נאמנים לאלתר [שלא כשאר נאמנים שבתורה שנאמנים אף לאחר זמן]; אסופי, חיה (= מילדת), ופוטרת חברותיה.
 אסופי — כאמור לעיל, שנאמנים עליו אביו ואמו כל זמן שהוא בשוק.
 חיה — נאמנת לומר זה יצא ראשון וזה שני. ודוקא כשלא יצאה החיה מאותו מקום, אבל יצאה וחזרה אינה נאמנת. ולדברי רבי אליעזר אפילו החזירה פניה שוב אינה נאמנת. וכן נאמנת לומר זה כהן וזה לוי זה נתין וזה ממזר.
 באלו נאמנת אפילו יצאה וחזרה. רק לגבי עדות מי יצא ראשונה אינה נאמנת אלא כל זמן שלא יצאה מן הבית (ריטב"א).
 ואם קרא עליה ערער — אינה נאמנת. ואין 'ערער' פחות משנים (ולא שמעידים עדות גמורה אלא יציאת קול בעלמא. עפ"י רש"י עו: ד"ה כשקרא). ולפי 'אבעית אימא' (וכן פסק הרי"ף ועוד), אפילו ערער של אחד ערער הוא במקום שאין חזקת כשרות (שלא נודע לבריות מי הוא הכשר ולא יצא אחד מהם ידי ספק. רש"י).
 א. יש אומרים שנאמנות חיה — מדרבנן, ומשום שמהתורה ספק ממזר מותר לכך סמכו חכמים להאמינה. וכן נאמנת לענין נטילת פי שנים — שהפקר בית דין הפקר. ולפי זה אין לה נאמנות להתיר את הבן בקרובות האמהות האחרות שילדו שם, כי כלפי איסור תורה חוששים שמא הוא בנן. ואולם יש מקום לומר שנאמנות זו מדאוריתא, מפני שאין לה שום ענין לשקר, ואין אדם חוטא ולא לו, וכיון דקים לה לחיה ואינה מדמה, נאמנת (עפ"י חזון איש).
 ב. אין החיה מכרת, ויש שם אשה שאומרת אני ראיתי אותו מתחילה ועד סוף ואני מכרת בו, ואין מי שמכחישה — נאמנת (רי"א"ז).
 פוטרת חברותיה — שלש נשים שהיו ישנות במטה אחת (משולבות ודבוקות זו בזו, שיש לומר שמא

נתהפכו. עפ"י גדה סא.) ונמצא דם תחת אחת מהן — כולן טמאות (ודוקא בישנות ובכיו"ב, אבל ערות אפשר לכל אחת מהן לדעת מקומה ולומר ברי לי שלא באתי לכאן. ריטב"א ועוד). בדקה אחת מהן ונמצאת טמאה — היא טמאה וכולן טהורות. ודוקא שבדקה מיד, כשיעור ווסת (שעד הקינות מונח בצד המשקוף ואינו מחוסר אלא קינוח).

[יש עוד שנאמנים לזמן מוגבל, כגון בעל המקח ודיין דלהלן, אבל אלו לאו דוקא 'לאלתר'].

ב. נאמן בעל מקח לומר לזה מכרתי ולזה לא מכרתי. ודוקא בזמן שמקחו בידו, אבל אין מקחו בידו — אינו נאמן. והעמידו באופן שקיבל מעות משני אנשים, מאחד קיבל ברצון ומאחד שלא ברצון, ואין ידוע ממי קיבל מרצונו וממי שלא מרצונו.

לפרש"י, אם נקט מעות רק מאחד, נאמן אפילו אין המקח בידו, כי ודאי זוכר ממי קיבל [ודוקא בזמן שעומדים לפניו. (רשב"א. וכן צדד הרמב"ן בדעת רש"י). ודוקא אם שניהם אדוקים בו או מונח בסטמא, אבל אם האחד מוחזק — המוציא מחברו עליו הראיה ואין בעל המקח נאמן. פסקי רי"ד]. ורק כשקיבל מעות משניהם הגבילו נאמנותו כל זמן שהמקח בידו, שאז מוטל עליו לדעת למי מכר, שלא יעמוד ב'מי שפרע' כשיתן המקח לאחר, אבל לאחר שיצא המקח מידו ושניהם אווזים בו, שוב אין מוטל עליו הדבר ואינו זוכר.

ורבנו תם פירש שכל שאין המקח בידו אינו נאמן אלא כעד אחד המחייב שבועה. ורק כשהמקח בידו נאמן לגמרי משום 'מיגו' שיכול לומר לא מכרתי [ואף כשיש עדים שקיבל מעות, ואם בא לחזור הריהו עומד ב'מי שפרע', מכל מקום עיקר המקח שלו הוא. רמב"ן] או חזרתי וקניתי. ואולם אם קיבל מעות רק מאחד מהם אינו נאמן לומר מכרתי לשני, ואפילו מקחו בידו — שהרי זה כמיגו במקום עדים, דאנן סהדי שלאותו שנתן המעות נתרצה.

ג. נאמן דיין לומר לזה זכיתי ולזה חייבתי. במה דברים אמורים — שבעלי דינים עומדים לפניו, אבל אין בעלי דינים עומדים לפניו אינו נאמן אלא כעד אחד (ריטב"א). [ואין לומר מה לנו ולאמנותו, נחזור ונדונם שוב — כי יש דין שאינו תלוי בהוכחות וטעמים אלא כפי ראות הדיינים, ואם יחזור וידון, שמא יטה לבו לצד אחר].

א. משמע שבדין שאינו תלוי בשודא דדייני, אין הדיין נאמן אלא חוזר ודן אותם שנית (עפ"י רשב"א). אבל אם יש לחוש שמא יטענו הצדדים טענות חדשות שלא טענו מקודם [כגון שטטרי הטענות אינם בנמצא] — אין חוזרים ודנים אותם אלא הדיין נאמן כל זמן שעומדים לפניו (ריטב"א).

ב. שני דיינים נאמנים לעולם, כעדים דעלמא (ריטב"א).

ד. שלשה נאמנים על הבכור: חיה — לאלתר. אביו — לעולם. (כי את הבכר בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים — יכירונו לאחרים. יש אומרים בדעת רש"י שאין האב נאמר אלא לאחר שבעה, מעת שמכניסו בברית. והרמב"ם כתב שנאמן אף בתוך שבעה). ואמו — כל שבעה ימים משנולד (שלא יצא מתחת ידיה ליכנס לברית ועדיין אין אביו מכירו. רש"י).

יש סוברים דלא כרש"י, שלדעת חכמים החולקים על רבי יהודה, אין נאמן האב לומר על בן בין הבנים, זה בני בכור. (עתורא"ש). והלכה כרבי יהודה (פוסקים עפ"י ב"ב קתו). ע"ע להלן עה.

דף עד

קנד. א. מי שאין ידוע מי אביו, והאם אומרת לכשר נבעלתי — מה דינו לענין יוחסין?
ב. האסורים לבוא בקהל, האם מותרים הם זה בזה?

א. אבא שאול היה קורא לשתוקי 'בדוקי'. ופרשו, בודקים את אמו ואם אומרת לכשר נבעלתי — נאמנת, וכרבן גמליאל ורבי אליעזר, ודלא כרבי יהושע שאמר לא מפיה אנו חיים. ויש דעה שרבן גמליאל לא הכשיר אלא את האם, שנאמנת על עצמה שלא נתחללה, אבל הולד פסול (לפי שאין לו חזקת כשרות דמעיקרא). ואולם אבא שאול מכשיר אף את הולד. (וכן דעת רבי יוחנן בדעת רבן גמליאל). ועוד הוסיף אבא שאול שאפילו כשרוב פסולים אצלה — נאמנת.

אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבן גמליאל (ואפילו ברוב פסולים. ורב חולק. ע' להלן עה. ל'אבע"א, ובתורא"ש שם). וכן אמר רבא: הלכה כאבא שאול.

א. אפילו כל הכשרים שבאותו מקום פסולים, נאמנת לומר לכשר נבעלתי (ריטב"א; תוס' כתובות יג: ועוד).

ב. לדעת הרי"ף ועוד (עריטב"א עה.), אף על פי שלענין כשרות האם לכהונה יש להחמיר לכתחילה ברוב פסולים, לענין הולד — כשר אף לכתחילה, כי האם הואיל ויש לה אפשרות להינשא לישראל, לכך יש לחוש. משא"כ לענין הולד, אם אתה חושש לממזרות הרי הוא פסול אף לקהל ישראל, לכך כדיעבד דמי וכשר אף לכהונה.

ג. אמרה האם לממזר נבעלתי — הרי זה ספק [ורק להכשיר נאמנת, כי מדאוריתא הוא כשר לבוא בקהל] (עפ"י רמב"ם. ער"ן ומ"מ. ויש מי שחולק — ע' ריא"ן).

ב. לדעת תנא קמא, גרים ועבדים-משוחררים, ממזרים ונתינים, שתוקים ואסופים — כולם מותרים לבוא זה בזה. והוא הדין לגר עמוני ומואבי (אבל לא עמונית ומואבית שכשרות לבוא בקהל. רש"ש עפ"י תוס' יבמות עה.). וכן אדומי ומצרי עד שלשה דורות (מפרשים).

כאמור לעיל, רבי יהודה אסר גר בממזרת וכן גירת בממזר, שקהל גרים נקרא 'קהל'. ואולם גר עמוני מותר בממזרת אף לרבי יהודה, שהרי אינו ראוי לבוא בקהל.

א. הולד הבא מעמוני וממזרת, הריהו הולך אחר הפגום שבשניהם, והוא ממזר עמוני. (חלקת מחוקק ד סקכ"ב. והב"ש תלה זאת בשני פירושי הראשונים).

ב. יש להסתפק אם גר עמוני מותר בשפחה [כדין ממזר דקיימא לן נושא שפחה לכתחילה] אם לאו. ואם הוא גם ממזר — ודאי מותר בשפחה. (חלקת מחוקק שם).

רבי אליעזר אומר: ודאן בודאן — מותר. ודאן בספיקן וספיקן בודאן בספיקן — אסור. וכפי שיתבאר בע"ה להלן.

הלכה כר"א, כדלהלן. וכתב הרמב"ם (איסורי ביאה טו) ששתוקי ואסופי מותרים בנתינים. ואפשר שהולך לפי שיטתו שהנתינים אינם אסורים אלא מדבריהם, הלכך לא החמירו בשתוקי ואסופי. (עפ"י ר"ן).

קנה. האם הנשים דלהלן מותרות לכהן?

א. גירת פחותה מבת שלש שנים ויום אחד.

ב. בת גר ובת גורת.

ג. בת חלל ובת חללה.

א. גיורת פחותה מבת שלש שנים ויום אחד — רבי שמעון מכשיר לכהונה. וחכמים פוסלים (כדלהלן עח.).

ב. גר שנשא גיורת — בתם פסולה לכהן, כדברי רבי אליעזר בן יעקב. רבי יוסי מכשיר. רבי יהודה אוסר אף בגר שנשא ישראלית. (ע"ע בפירוט להלן עח.).

ג. בת חלל שנשא ישראלית — רבי יהודה פוסלה לכהן. ורבי דוסתאי מכשיר, שבנות ישראל מקוה טהרה לחללות. אבל חלל שנשא חללה — בתם פסולה לכהונה. בת חללה וישראל — כשרה לכהונה. (ע"ע בפירוט להלן עז.).

דפים עד — עה

קנו. אלו אנשים פוסלים את האשה מן הכהונה בביאתם?

בן תשע שנים ויום אחד (שביאתו ביאה) גר עמוני ומואבי מצרי ואדומי, כותי, נתין, חלל, וממזר — שבאו על הכהנת על הלוייה ועל הישראלית — פסולה מן הכהונה (שאסורה לינשא לכהן, והכהנת — לא תאכל בתרומה. ובת כהן כי תהיה לאיש זר הוא בתרומת הקדשים לא תאכל — כיון שנבעלה לפסול לה, פסלה. ודרשו מובת לרבות לוייה וישראלית. יבמות סח.).

כתב הר"ן: בכל אלו נאסרת האשה לכהן משום 'זונה', מלבד חלל שאין ביאתו בעבירה, אינה נעשית 'זונה' אלא 'חללה'. והרמב"ם (איסורי ביאה יח, א ג) כתב שאף החלל עושה אותה 'זונה'. והר"ן תמה על כך.

וכן נכרי ועבד פוסלים את האשה מן הכהונה בביאתם. (ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וזרע אין לה ושבא אל בית אביה... — יצאו אלו שאין להם אלמנות וגרושין).

א. גם אחד מן הקרובים האסורים משום ערוה, פוסלים את האשה בביאתם, ועשאוה 'זונה' כדלהלן עז:.

ואולם הנועל את הנדה, אינה מתחללת ולא נעשית 'זונה' ומותרת לכהונה (עתוס' יבמות ס; רמב"ם איסורי ביאה, א; שו"ת הרשב"א ח"א אלף ר; בית שמואל ז סקל"ה). והיו דעות שאסרוה לכהונה, אך גם לאותן דעות כל עוד היא תחת בעלה אינה נאמנת לומר שנבעלה בנדוטה ולאסור עצמה על בעלה הכהן, ורק לאחר מכן נאמנת (ע' בשו"ת מהר"ם חלאוה ד).

ב. לדברי רבי יהודה, אף גר פוסל את האשה בביאתו. (ולמד זאת בצד השוה מחלל וממצרי (עת.). וכן הסמ"ך דין זה על הכתוב ביהזקאל, שאלמנת גר אינה כשרה לכהונה (שם ע"ב).

לתנא קמא אין חילוק בין האישים הפסולים. ואילו רבי יוסי אומר: כל שזרעו אינו פסול, כגון מצרי שני — אינו פוסל את האשה בביאתו. רבן שמעון בן גמליאל מיקל יותר ואומר: כל שאין כל זרעו פסול — אינו פוסל. הלכך עמוני ומואבי הואיל ובנותיהם כשרות לבוא בקהל, אינם פוסלים.

א. לפי רבי דוסתאי בר' יהודה שבנות ישראל מקוה טהרה לחללים, חלל הבא על בת ישראל לא פסלה מן הכהונה לרבי יוסי ולרשב"ג, שהרי זרעו אינו פסול.

ב. הלכה כתנא קמא, שאף מצרי-שני ועמוני פוסלים (רמב"ם איסורי ביאה, ג).

ג. רש"י ביבמות הביא דעה שחייבי כריתות אין פוסלים בביאתן, ודחאה.

אלמנת עיסה (רש"י כאן מפרש, אלמנה שנישאה לספק-חלל שנתערב במשפחה) — אמר רב חסדא: אפילו לרשב"ג פסולה מן הכהונה, שהרי בתו של ספק-חלל אסורה לכהן הלכך גם אלמנתו פסולה, שכל שזרעו פסול — פוסל. ודלא כעדות רבי יהושע ורבי יהודה בן בתירא שאלמנת עיסה כשרה לכהונה משום ספק ספקא.

יש מפרשים 'אלמנת עיסה' בספק ספקא ממש, כגון שנתערב ספק-חלל במשפחה, או ספק גרושה שנישאת לכהן, ונולד ספק בן ט' לראשון ספק בן ז' לאחרון (ע' בראשונים כאן וספ"ק דכתובות). ופסק הרמב"ם (איסור"ב יט, כג) שלכתחילה לא תינשא ואם נשאת לא תצא, מפני ספק ספקא. אבל אם נתערב חלל ודאי או ממזר ודאי — תצא.

ולפי פירושים אלו נראה שספק חלל פוסל את האשה בביאתו לדברי הכל.

דין מחזיר גרושתו משנישאת ופוצע דכה, לענין פסול האשה בביאתם — ע' ביבמות סה-סט.

דף עה

קנן. א. האם שתוקי ואסופי מותרים בממזרת, וכן ממזר בשתוקית ואסופית? והאם שתוקי ושתוקית או אסופי ואסופית מותרים זה בזה?

ב. האם כותי מותר לישא שתוקית ואסופית או כותית?

ג. האם צאצאי הגר מותרים בממזרת?

ד. ארוסה שעוברת, ואין ידוע אם מהארוס או מאדם זר — מה דין הולד?

א. לתנא קמא דמתניתין, וכן סובר רבי יהודה, שתוקי ואסופי מותרים בממזרת. וכן הממזר בשתוקית ואסופית (לא יבא ממזר בקהל ה' — בקהל ודאי הוא דלא יבא, הא בקהל ספק יבא. עג.). ורבי אלעזר אוסר. ואפילו ספיקן בספיקן אסר רבי אלעזר.

אמר רב יהודה אמר רב: הלכה כרבי אלעזר. ושמואל חולק.

א. הלכה כרב באיסורין, הלכך ספיקן בודאן או ספיקן בספיקן אסור. (רי"ף, תוס' ועוד).

ב. הר"ן כתב שרבי אלעזר אוסר משום מעלה ביוחסין, אבל מדין תורה מותר. ואין כן דעת

הריטב"א.

ג. לדברי הרשב"א, אם רוב כשרים אצלה [והבועל הלך אצלה, או אף בספק מי הלך למי]

— הרי הולד כשר מן הדין ואסור בממזרת מן התורה. ויש חולקים.

ובמקום שהרוב פסולים אצלה — יש לומר שלהרשב"א מותר הבן בממזרת אף מדרבנן.

ואולם בישוב דברי רש"י ביבמות יש לומר שסובר שאסור מגזרה דרבנן, אעפ"י שמדאורייתא

דינו כממזר ודאי (עפ"י חזון איש א, טז).

ב. רבי אלעזר אומר [דלא כחכמים]: כותי לא ישא כותית. (ואפילו הם באים עתה להתגייר ולקבל המצוות

על פיננו. עפ"י תוס' ורמב"ן).

והסיקו (עו.) לפרש טעמו כי סובר כותים גרי אמת ואינם בקיאים בתורת גטין וקדושין, הלכך יש

לחוש לממזרות [ויש בהם גם ישראלים שאינם ממזרים, כגון כהנים כשרים שנתערבו בהם, הלכך

חוששים שמא אחד מהם כשר והאחר ממזר. ערמב"ן תורא"ש ומהרש"א]. והרי ספיקן בספיקן אסור לרבי

אלעזר. רב נחמן אמר רבה בר אבוא: ממזר מאחוזתו וממזר מאשת אח נתערבו בהם. ורבא אמר: עבד

ושפחה נתערבו בהם.

הוא הדין לנישואי כותי עם שתוקית ואסופית ישראל, הרי אלו 'ספיקן בספיקן'.

ג. גר, עד עשרה דורות — מותר בממזרת [כרבי יוסי שאמר קהל גרים לא איקרי קהל. וכן הלכה, ודלא כרבי יהודה. כדלעיל עב-עג]. מכאן ואילך אסור (מדרבנן, שהרואה אומר ישראל נושא ממזרת). ויש אומרים: עד שישתקע שם עבודת כוכבים ממנו.

א. יש פוסקים כתנא קמא. והרמב"ם (איס"ב טו, ח) פסק כ'יש אומרים' שמותר עד שישתקע שם גירותו ממנו. [ושיעור זה הוא יותר מעשרה דורות. תורא"ש]. אחד הגרים ואחד עבדים משוחררים דין אחד לכולם. (עפ"י אה"ע ד, כב).

ב. לדברי הרמב"ם (איסורי ביאה טו, ט) אין הדברים אמורים אלא בגר שנשא גיורת, אבל אם אחד מההורים ישראל — הרי הולד כישראל כשר ואסור בממזרת. וכמה ראשונים חולקים על כך. ובשלחן ערוך (אה"ע ד, כג) נקט כהרמב"ם. ובחזו"א (ד, ז) צדד שהדבר ספק להלכה, ויש מקום להתירו בממזרת משום 'ספק קהל' בספקא דדינא. (וע"ע שעה"מ איס"ב טו, ט; אבנ"מ ד סקט"ז).

ד. ארוסה שעיברה ואין ידוע ממי [ואין עליה ריגון שהיא מופקרת] — הולד שתוקי. ונחלקו רב ושמואל בדינו. ושלשה הסברים נאמרו במחלוקתם; —

לפי הסבר אחד נחלקו האם הוא מותר בממזרת (שמואל) או אסור בה (רב). והולכים הם לשיטתם האם הלכה כרבי אלעזר האוסר שתוקי בממזרת או הלכה כסתם משנת 'עשרה יוחסין'. לפי הסבר אחר, מדובר כשתפס הבן מנכסי הארוס משמת ואמר אבי היה (רש"י); והשמיענו שמואל שמוציאים הנכסים ממנו.

א. אפילו תפס שלא בעדים, אין תפיסתו מועילה לו מפני שהוא 'שמא' ואין מועיל שום מיגו ב'שמא' (ריטב"א). ובטעם הדבר שאין מועילה תפיסה, יש לומר משום שהיורשים האחרים ודאיים וזה ספק הלכך אין ספק זה מוציא מידי ודאי. ועוד יש לומר שאין כאן די דררא דממונא, הלכך אין מועילה תפיסה אף לדעת הסוברים בעלמא אם תפס אין מוציאים מידו. ע' חזו"א אה"ע לה, ח.

ב. לפי לשון זו אין כאן מחלוקת בין רב לשמואל, אלא כל אחד דיבר על דבר אחר (תורא"ש). הסבר נוסף (וכן קיימא לן. עפ"י רי"ף רשב"א ועוד): לדברי שמואל בודקים את אמו, ואם אומרת לארוס נבעלתי וממנו הוא — נאמנת, וכרבן גמליאל ורבי אליעזר, ואף על פי שהכל פסולים אצלה מלבד הארוס. (ולרב אינה נאמנת. [והעירו על לשון רש"י ביבמות שמשמע שלרב הוא ממזר ודאי]. והלכה כשמואל, כי כן פסק רבא לעיל, כאבא שאול).

[מבואר בסוגיא ביבמות (מט:): שאם בא עליה הארוס בבית חמיו — אנו מייחסים הולד אחריו. וכן אם הארוס מודה שהיא מעוברת ממנו (ע' כתובות יג:)].

אם הכחישה הארוס ואמר לא באתי עליה מעולם — הולד ממזר, שהרי האב נאמן על בנו לומר ממזר הוא. אבל האשה אינה בחזקת זונה אלא נאמנת לומר לארוס נבעלתי, ואם נישאת לכהן לא תצא. וולדה ממנו כשר (רמב"ם איס"ב טו, יז). ויש אומרים אפילו הארוס מכחישה — אין הולד ממזר (תורי"ד).

שיטות וחילוקים נוספים בדין ארוסה שעיברה — ע' ביבמות סט-ע ובכתובות יד.

דפים עה — עו

קנת. האם הכותים היו גרי אריות או גרי אמת? אלו כהנים נתערבו בהם? ומדוע נאסרו על ישראל לבוא בהם? האם יש לחוש להימצאות ממזרים בתוכם?

רבי ישמעאל סבר: כותים גרי אריות הן, וכהנים שנטמעו בהם — כהנים פסולים היו (ויעשו להם מקצותם כהני כמות — מן הקוצים שבעם), ומשום כך נאסרו לישראל.

רבי עקיבא סבר: כותים גרי אמת הם וכהנים שנטמעו בהם — כהנים כשרים היו (מקצותם — מהקצינים שבעם, הבחירים). ולכך אסרום, מפני שהיו מייבמים רק את הארוסות אבל הנשואות פטרום בלא חליצה. ורבי עקיבא לטעמו שאמר יש ממזר מחייבי לאוין, הלכך יש לחוש לממזרים שבאו מאיסור יבמה לשוק.

ויש אומרים [גרי אמת הן] לפי שאין בקיאים בדקדוקי מצוות, כלומר בתורת גטין וקדושין, הלכך יש לחוש לולד הבא מאשת איש — והיא שיטת רבי אלעזר.

רב נחמן אמר רבה בר אבוה: ממזר מאחותו וממזר מאשת אח נתערבו בהם, לכך אסרום. (כי יש ביניהם ישראלים שאינם גרים, כגון מאותם כהנים כשרים שנתערבו בהם. הלכך אסורים הם בממזרים. רמב"ן). רבא אמר: עבד ושפחה נתערבו בהם.

נמצא לדברי הכל יש חשש תערובת ממזרים בכותים, מלבד לרבי ישמעאל.

דף עו

קנט. א. הנושא אשה, האם וכיצד צריך לבדוק ביחוסה מקודם לכן?

ב. אלו תפקידים ודברים שהעושה אותם אין צריך לבדוק ביחוסו, מפני שמוחזק על ידם כבדוק ועומד? ג. האם ממנים גרים לתפקידי שררה?

א. לסתם משנתנו, הנושא אשה כהנת צריך לבדוק אחריה ארבע אמהות, שהן שמונה: אמה ואם אמה, אם אבי אמה ואמה, אם אביה ואמה, אם אבי אביה ואמה. [ולא הצריכו לבדוק האבות אלא האמהות, כי פסולי יוחסין שאצל האנשים בדרך כלל מתפרסמים על ידי מריבות וכו', משא"כ בנשים]. לזוהי וישראלית — מוסיפים עליהן עוד אחת, כלומר דור אמהות נוסף למעלה, שהן בסך הכל שתיים עשרה (רב אדא בר אהבה). במתניתא תנא: מוסיפין עליהן שתי אמהות למעלה, שהן בסך הכל שש עשרה [ויש לפרש כן גם במשנה, ומהו 'עוד אחת' — זוג אחת].

א. התוס' מפרשים שעיקר הבדיקה נתקנה משום חללות, ואגב בדיקת חללות בודקים גם פסול ממזרות [ולכך צריך לבדוק בלזוהי וישראלית אעפ"י שאין שייך שם חללות. מאידך אין האשה בודקת באיש כלל, כי לא הוזהרו כשרות לינשא לפסולים]. ומדובר בכהן הבא לינשא אשה, אבל ישראל הבא לינשא אשה אין צריך בדיקה, שהרי גם אם אשתו חללה, זרעו כשר לכהונה, שבני ישראל מקוה טהרה לחללות. ורבנו תם כתב שאין צריך בדיקה אלא לצורך עבודת המקדש, לו או לבניו, אבל להאכיל בתרומה לא.

ויש אומרים (וכן גורסים במשנה) שגם לזו וישראל צריכים בדיקה משום ספק ממזרות ושאר פסולי קהל. ואף האשה צריכה לבדוק בדיקה זו. ואולם בדיקת חללות אין צריך לבדוק אלא האיש הכהן הבא לינשא כהנת. וכן מבואר בירושלמי, שאף לזו וישראל צריכים בדיקה,

ומשום קנס [וקנסום להצריך דור נוסף] — כדי שיהא אדם מדבק בשבטו ובמשפחתו שהיא בדיקה לו. (עפ"י רמב"ן).

ב. דין בדיקה מעכב, שאם לא מצא עדים שהכירו את האמהות — לא ישאנה (חזו"א אה"ע א, כא).

אמר רב יהודה אמר רב: זו דברי רבי מאיר, אבל חכמים אומרים כל משפחות בחזקת כשרות הן עומדות. ואולם אם קרא עליה ערער (שיצא קול על פי שני עדים שיש שם פסול), צריך לבדוק אחריה.

לשיטת הרמב"ן דלעיל, לא דיברו בגמרא אלא כלפי הסיפא, שלחכמים אין צריך בדיקה בלוי וישראל הנושא, אבל כהן הבא לישא צריך בדיקת חללות אפילו ללא ערער. וכן נקט הריטב"א.

ב. אין בודקים לא מן המזבח ולמעלה, (שאם אבי אביה שימש על המזבח, בידוע שמיוחס הוא). ולא מן הדוכן — שעמד אצל הלויים בדוכן לשורר) ולמעלה, ולא מן הסנהדרין ולמעלה (שאינן ממנים פסולים לסנהדרין, שנאמר ונשא אתך — בדומים לך). וכל שהוחזקו אבותיו משוטרי הרבים (דיינים בעלמא. רש"י) בירושלים (כן פירש אביי. וכן שנה רב שמעון בר זירא). וכן גבאי צדקה (מתוך שבאים עמהם ליד מריבה, אם היה בהם פגם היה הדבר מתפרסם) — משיאים לכהונה ואין צריך לבדוק אחריהם. ('מן המזבח' — פירשו בתוס': אפילו בעבודות הכשרות בזרים כגון שחיטה או הפשט, שלכתחילה אין נעשות אלא במיוחסין).

וכן אין בודקים משטרות ולמעלה (אם מצויין בהם שהוא כהן), ולא מנשיאות כפים ומתרומה ולמעלה — שהרי מעלים מהם ליוחסין. (תוס' עפ"י כתובות כד).

רבי יוסי אומר: אף מי שהיה חתום בערכי הישנה של ציפורי (שלא היו מחתימים אלא מיוחסים). רבי חנינא בן אנטונינוס אומר: אף מי שהיה מוכתב באסטרטיא של מלך. ופירש רב יהודה בשם שמואל: בקילות של דוד. ודוקא באותם שירדו למלחמה הקפידו על מיוחסים, כדי שתהא זכותם וזכות אבותם מסייעתם, אבל לא בשאר חיילים.

ג. שנינו שום תשים עליך מלך... מקרב אחיך — כל משימות שאתה משים לא יהיו אלא מקרב אחיך. ואמר רב יוסף: כל שאמו מישראל, קורא אני בו מקרב אחיך.

ואמרו שרבי זירא וכן רבה בר אבוב היו מטפלים בהם בגרים לכבדם ולהושיבם בשררה, ואילו בארץ ישראל אפילו שררה מועטת כגון שוטר הממונה על ההשקיה ומפקח שלא ישקה איש ביומו של חברו (רש"י), אין מעמידים מהם.

א. נראה שתפקיד ראש ישיבה כיום, או משגיח בישיבה וכד', אינו בכלל 'שררה' (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ד כו).

ב. לכאורה נראה שעל הגר עצמו אין איסור לקבל שררה. רק על הממנים. הלכך אם מתמנה מעצמו מותר. וצריך עיון בזה (אג"מ שם).

דיני מינוי גר לדיין — ע' בסנהדרין לו.

דף עז

קס. א. 'חללה' האסורה לכהן — מהי?

ב. בת חלל או בת חללה, האם היא כשרה לכהונה? מה דין נכדת החלל והחללה?
ג. אשה שנבעלה לקרוב האסורה עליו באיסור ערוה — מה דינה לכהונה?

א. עיקר חללה המזוכרת בתורה היא זו הנולדת מאיסורי כהונה, כגון מאלמנה לכהן גדול, גרושה לכהן וכד'. אבל לא הנולדת משאר איסורים, כגון ממחזיר גרושתו משנישאת. (תועבה הוא — היא תועבה ואין בניה תועבים. ובברייתא דרשו מיתור חללה בכהן גדול — לומר שאין חללה אלא מאיסור כהונה).
נחלקו תנאים (יבמות נט): על הנולדת מבעולה לכהן גדול, האם היא חללה, או שמא אין חלל מחייבי עשה. ונקטו הראשונים להלכה שנעשית חללה (רמב"ם איסור"ב יט, ג; אה"ע ז, יב. ועתור"ד כאן). ודוקא על ידי נישואין, אבל כשבעלה ללא נישואין אין הולד חלל (ערמב"ם ה"ד ובמ"מ). ויש שנראה מדבריהם אפילו ללא נישואין (ע' משנה למלך שם יז, טו; אבני מילואים ז סק"ט). ויש שכתבו הלכה כחכמים שהולד כשר. (ע' מאירי יבמות שם; בה"ג).

ולמדו חכמים שגם האשה עצמה שנבעלה לכהן באיסור, כגון אלמנה לכהן גדול — מתחללת בביאתה (ולא יחלל זרעו — משמע מי שהיה כשר ונתחלל). ודוקא באיסור כהונה, אבל בביאת איסור שלא משום כהונה — אינה מתחללת (אביי. וכן הביא רבא מהברייתא). ואפילו בעלה כהן. הלכך כהן הבא על אחותו — עשאה זונה ולא חללה. חזר ובא עליה — עשאה חללה (שביאה שניה אסורה גם משום איסור כהונה, זונה לכהן. רב אשי).

א. כנזכר לעיל (עד-עה) יש מהראשונים שסוברים שגם חלל הבא על כהנת או ישראלית, אעפ"י שאין בדבר איסור — עשאה 'חללה'.

ב. שנו בברייתא (ביבמות ס) שאין חלל מביאת גדה (אלה — למעט). והעמידו בגמרא כרבי אליעזר בן יעקב (ומשמע לכאורה שלפי חכמים יש חלל. וצ"ע).

יש מן האחרונים שכתבו שאעפ"י שאין הולד חלל מהתורה, פסול הוא לכהונה מדרבנן (ע' לבוש אה"ע סוס"י ג ועוד). ואולם הסכמת הפוסקים שאפילו מדרבנן אינו פסול לכהונה, אלא שיש פגם במידותיו, כבני תשע מדות (ע' דעות הפוסקים בשו"ת שבט הלוי ח"ד קסב).

ב. בת חלל וישראלית — לסתם מתניתין, פסולה מן הכהונה. והוא הדין לבת של בן החלל או בן בנו, וכן לעולם — פסולה. (לא יחלל זרעו — מקיש הוא לזרעו, מה הוא בתו פסולה, שנאמר זרעו — בן ובת במשמע, אף בנו — בתו פסולה). רבי דוסתאי בר' יהודה מכשיר את בת החלל הנשואה לישראלית, שבנות ישראל מקוה טהרה לחללים (ולא יחלל זרעו בעמיו — בעם אחד הוא מיחל [ששניהם חללים], ולא בשני עממים).

בת חללה וישראל — כשרה לכהונה. (לא יטמא בעל בעמיו... ולא יחלל זרעו בעמיו — מה להלן זכרים ולא נקבות אף כאן זכרים ולא נקבות. אבל אין בכלל זה בת כהן-גדול באלמנה, שהרי מקרא מלא כתוב ולא יחלל זרעו — אף בתו במשמע).
בת חלל וחללה — לדברי הכל פסולה מן הכהונה.

ג. כאמור, אשה שנבעלה באיסור ערוה שאינו איסור כהונה — 'זונה' היא ואסורה לכהן, אבל אינה חללה.

חזר ובא עליה כהן — הריהי 'חללה'. ונפקא מינה אם לוקה אחת או שתיים. וכן נפ"מ לענין בתה הנולדת מביאה שניה, שאסורה לכהונה].
יש מי שסובר שבגמר ביאה ראשונה כבר נעשית 'חללה', שהרי משעת ההעראה נחשבת 'זונה' והמשך הביאה נעשה באיסור כהונה. ואין כן דעת שאר ראשונים.

קסא. כמה חיובים חייב כהן גדול בביאות האסורות דלהלן?

- א. בא על שלש אלמנות.
 - ב. שלש ביאות באלמנה אחת.
 - ג. בא על אלמנה שנתאלמנה משלשה אנשים.
 - ד. אלמנה שהיא גם גרושה חללה וזונה.
 - ה. אחותו שהיא אלמנה.
- א. כהן גדול הבא על שלש אלמנות (גם אם כולן נתאלמנו מאדם אחד. תוס' ועוד) — חייב על כל אחת ואחת, שהרי גופים מוחלקים.
- ואפילו בהתראה אחת בהתחלה — חייב שלש, כל שבא על שלשתן בסמיכות, ואעפ"י שבין ההתראה לביאות האחרות יש יותר מ'כדי דיבור'. (עפ"י תוס' במכות ועוד).
- כתב הרי"ד: אין גופים מחלקים אלא בבעלי חיים, כגון בביאות אסורות או ברובע חמש בהמות או אכל חמש אברים מן החי מחמש בהמות, אבל בשחוטים — לא, כגון אכל חלב מחמש בהמות, אינו לוקה אלא אחת. מלבד בקדשים, ישנה דעה הסוברת שהאוכל נותר מחמשה זבחים חייב חמש. (וע"ע חזון איש — כריתות לו, א).
- ב. שלש ביאות באלמנה אחת; אם לא התרו בו על כל אחת ואחת — אינו חייב אלא אחת. ואם התרו על כל ביאה — חייב על כל ביאה וביאה.
- ג. בא על אלמנה אחת שנתאלמנה שלש פעמים — אעפ"י שהשמות מוחלקים [אלמנת ראובן, אלמנת שמעון, אלמנת לוי], אינו חייב אלא אחת, הואיל ואין גופים מוחלקים.
- ד. אלמנה שהיא גרושה וחללה וזונה; בזמן שהם כסדר הזה — חייב על כל אחת ואחת, משום שכל איסור מוסיף דבר על חברו (גרושה מוסיף איסור לכהן הדיוש; חללה — אוסרה בתרומה; זונה — הואיל ושם זנות פוסל בישראל), הלכך חל איסור על האיסור. אבל בסדר ההפוך אינו חייב אלא אחת, וכדעת האומר אין איסור חל על איסור.
- ולרבי שמעון, אין איסור חל על איסור אפילו באיסור מוסיף וכולל.
ע"ע שישות ודינים בחלות איסור על איסור — ביבמות לב-לג שבועות כד חולין קא וכריתות כג).
- ה. כהן גדול שבא על אחותו אלמנה — אינו לוקה משום אלמנה לכהן גדול. ואפילו חכמים החולקים על רבי שמעון בעלמא וסוברים איסור חל על איסור, מודים שאיסור קל אינו חל על איסור חמור (ואפילו הוא מוסיף עליו דבר אחר. עראשונים), כגון כאן — לאו דאלמנה על כרת דאחותו. (והוא אשה בבתוליה יקח. אלמנה... לא יקח — כל שאינו ב'יקח' אינו ב'לא יקח').

דף עח

קסב. האם וכמה לוקים באופנים הבאים, באיסורי כהונה ובמחזיר גרושתו משנישאת?

א. קידש ולא בעל.

ב. בעל ולא קידש.

ג. קידש ובעל.

א. אלמנה לכהן גדול, והוא הדין לשאר איסורי כהונה (רש"י), קידש ולא בעל — לאבני לוקה משום לא יקח. ולרבא אינו לוקה (לא יקח... ולא יחלל — מה טעם לא יקח, משום לא יחלל).

כתבו המפרשים שגם לרבא יש איסור דאורייתא בקידושין אעפ"י שלא בעל. וע' במנחת חינוך (רסו) שהוכיח מתוס' בב"מ (י) שיש איסור תורה בקידושי חייבי לאוין. ויש אומרים שאין בדבר אלא איסור דרבנן (ע' בית מאיר אה"ע טו, א; אמת ליעקב וח"ב — סוטה מד.). ויש סוברים שאפילו איסור דרבנן אין בדבר. ע' שעה"מ מעילה ז, ב; מנחת עני אה"ע מח).

ומודה אב"י במחזיר גרושתו משנישאת, שאם קידש ולא בעל שאינו לוקה (לקחתה להיות לו לאשה).

בשאר חייבי לאוין, קידש ולא בעל — ודאי אינו לוקה, אף לאב"י. (עפ"י רמב"ן).

ב. כהן גדול שבעל אלמנה ולא קידש — לוקה אחת (ולא יחלל זרעו בעמיו — והרי חילל).

לפרש"י ועוד ראשונים, הוא הדין בכל איסורי כהונה [ובכל חייבי לאוין מלבד ביבמה לשוק, לשמואל, שאסרה תורה בלשון 'הויה' דהיינו קדושין. עראשונים]. ואילו הרמב"ם כתב שבכל שאר חייבי לאוין אין לוקה אלא בקידושין וביאה.

במחזיר גרושתו, בעל ולא קידש אינו לוקה לדברי הכל. דרך ליקוחין אסרה תורה. (לשוב לקחתה להיות לו לאשה).

ג. קידש ובעל — באלמנה לכהן גדול, לוקה שתיים (רש"י. לא יקח ולא יחלל).

א. יש מי שפירש [דלא כרש"י רז"ה ריטב"א ועוד] שלרבא לוקה אחת בשעת ביאה ולא שתיים

(פירוש זה מובא בריטב"א, ודחאו).

ב. לפרש"י, הוא הדין לשאר איסורי כהונה. ולהרמב"ם, בשאר איסורים חוץ מכהן גדול

באלמנה, אינו לוקה אלא אחת, משום לא יקח (עפ"י מ"מ. ושם נקט שאף גרושה וחללה וזונה לכהן גדול לוקה שתיים).

ג. מפשט הגמרא נראה שאם גמר ביאתו — לוקה שלש, גם משום ולא יחלל זרעו (ואפילו

לא נתעברה. תורא"ש ורי"ד). ואולם ברמב"ם משמע שבכל אופן אינו לוקה ג' (ע' מגיד משנה).

במחזיר גרושתו — לוקה אחת (ריטב"א).

קסג. א. חלוצה לכהן, מה דינה?

ב. בת גר וגזירת — מה דינה לכהונה?

ג. גזירת פחותה מבת שלש שנים, מה דינה לכהונה?

א. איסור חלוצה לכהן — מדרבנן, והסמיכוהו על הכתוב ואשה גרושה... הלכך כהן שבא על גרושה

שהיא חלוצה אינו חייב אלא משום גרושה.

יש אומרים שלדעת תנאים אחרת, חלוצה אסורה לכהן מדין תורה וע' תוס' ישנים יבמות מד.
פרוש רדב"ז על הרמב"ם — תרומות ז, כג; משך חכמה — אמור כא, ז).

ב. לרבי יהודה, בת גר זכר — פסולה לכהונה, כבת חלל זכר (והריהי בכלל 'חללה' או 'זונה'. עריטב"א),
אפילו נשא ישראלית. (ומה חלל שבא מטפה כשרה בתו פסולה, גר שבא מטפה פסולה אינו דין שבתו
פסולה. ואעפ"י שחלל יצירתו בעבירה תאמר בגר — מצרי ראשון יוכיח שאין יצירתו בעבירה ובתו
פסולה. מה למצרי ראשון שכן אינו ראוי לבא בקהל — חלל יוכיח, וחזר הדין).
לרבי אליעזר בן יעקב, אם יש צד אחד מישראל — כשרה. רק אם אביה ואמה גרים פסולה.
לרבי יוסי, אפילו גר שנשא גיורת — בתם כשרה לכהונה. (ואין ללמוד מחלל ומצרי ראשון, כי אין
בהם 'צד שוה', לפי שהם פסולים שונים, זה בתו פסולה לכהונה וזה פסולה בקהל עפ"י רש"י ותוס'.
וערמב"ן).

[ושלשתם מקרא אחד דרשו: ואלמנה וגרושה לא יקחו להם לנשים כי אם בתולת מזרע בית ישראל
— האם צריך שיהא כל עיקר הזרע מישראל, כלומר האב. או די במקצת זרע, או כל מי שנזרעה
בישראל, שהורתה בקדושה — כשרה].

אמר רב המנונא בשם עולא: הלכה כרבי יוסי. וכן אמר רבה בר בר חנה [אמר רבי יוחנן]: הלכה
כרבי יוסי, ומיום שחרב בית המקדש נהגו כהנים סלסול בעצמם כרבי אליעזר בן יעקב. אמר רב
נחמן, אמר לי הונא: בא לימלך — מורים לו כרבי אליעזר בן יעקב. נשא (בת גר וגיורת) — אין
מוציאים אותה ממנו, כרבי יוסי.
אחד גר ואחד עבד משוחרר, דין אחד להם (עפ"י משנה עז. וראשונים).

ג. לדברי החכמים דלעיל, כל גיורת פסולה לכהונה, שהרי אינה מזרע בית ישראל כנ"ל. ואילו רבי
שמעון בן יוחאי אומר: גיורת פחותה מבת שלש שנים ויום אחד — כשרה לכהונה. (דרש בתולת
מזרע בית ישראל — מי שנזרעו בתוליה בישראל).

קסד. א. האומר בני זה ממזר — האם נאמן?

ב. אב ואם שאומרים על עובר שבמעיה, ממזר הוא — האם נאמנים?

א-ב. האומר בני זה ממזר — אינו נאמן. ואפילו שניהם אומרים על העובר שבמעיה 'ממזר הוא' — אינם
נאמנים. רבי יהודה אומר: נאמנים (בין ברישא בין בסיפא ורש"י), שסובר גם זה בכלל יכיר שאמרה
תורה יכירנו לאחרים. וחכמים אומרים לא האמינה תורה את האב אלא לומר שהוא בנו הבכור, ולא
לפוסלו).

א. לדברי התור"ד (עה). לא אמר רבי יהודה שהאב נאמן אלא כשאין האם מכחשתו, אבל אם
מכחשתו ואומרת כשר הוא — נאמנת. והולך לשיטתו במסכת כתובות (יד) שאין נאמנות
לאב מדין 'יכיר' כל שאחר מכחישו. והרמב"ם והרא"ש חולקים.

ב. לפסול העובר, אין האם נאמנת לדברי הכל. (עפ"י רמב"ם ומ"מ ועוד).

ג. הלכה כרבי יהודה. (פוסקים עפ"י גמרא בב"ב פרק ח).

ד. נאמנות האב לומר שאינו בנו — נראה שנחלקו בזה הראשונים בסוגיתנו, האם גם זה
בכלל דין 'יכיר' אם לאו. (ערש"י ותוס' ובספר המקנה. ובתור"ד ובכתובות יד) נראה שנקט שאין בזה
דין 'יכיר'. ואילו ברא"ש שם מ' להפך).

קסה. האם יכול אדם להקנות נכסים שיפלו לו כשהוא גוסס?

אמרו בגמרא שאפילו לדברי רבי מאיר שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם, אין יכול להקנות נכסים שיפלו לו כשהוא גוסס. [ולכך צריך הכתוב לחדש שהאב נאמן לומר זה בני בכור — כי אין בידו להקנות לו כל הנכסים שיפלו לו לעולם, שהרי אינו יכול להקנות לו נכסים שיפלו לו כשהוא גוסס]. יש למדים מכאן שנתנית מתנה או גט של גוסס אינן כלום. והתוס' (והריטב"א) הקשו על כך ופרשו שגוסס כל דבריו קיימים, אלא כאן מדובר בגוסס שנשתקק ואינו עומד בהכרתו, כסתם גוססים, ואין יכול ליתן כלום במצב זה. הלכך כמו כן אינו יכול להקנות עתה נכסים שיפלו לו באותה שעה.

דפים עח — עט

קסו. מי שנתן רשות לשלוחו לקדש את בתו, והלך הוא וקדשה. וכן האשה שנתנה רשות לשלוחה לקדשה והלכה וקדשה את עצמה — מה הדין?

מי שנתן רשות לשלוחו לקדש את בתו והלך הוא וקדשה; אם שלו קדמו — קידושיו קידושין (שביטל בכך את שליחות השליח). ואם של שלוחו קדמו — קידושיו קידושין. ואם אין ידוע — שניהם נותנים גט. ואם רצו — אחד נותן גט ואחד כונס. וכן הדין באשה ששלחה שליח לקדשה והלכה וקדשה עצמה.

דף עט

קסז. א. בת שקדשה אביה וקדשה היא את עצמה אחריו בו ביום, ועתה היא בוגרת, ואין ידוע אם בגרה לאחר קידושי אביה או קודם לכן — מה דינה?

ב. כאשר יש ספק על שינוי במצבו של גוף מסוים, אימתי הוא התרחש — האם ומתי יש לילך אחר המצב הנוכחי של אותו גוף?

א. בת שקדשה אביה ואחר כך קדשה את עצמה, ועתה היא בוגרת, ואין ידוע אם היתה בוגרת בשעת קידושי האב אם לאו — נחלקו רב ושמואל האם חוששים לקידושי האב. ופירשו בגמרא מחלוקתם;

אם קידשה אביה בתוך ששה חדשים מעת תחילת היותה נערה — ודאי יש להניח שלא היתה בוגרת באותה שעה, וקידושי אביה קידושין לדברי הכל.

א. לפרש"י, אפילו נמצאו בה סימני בגרות בתוך ששה, יש להחזיקה נערה עד לשעה שנמצאו. ותוס'—ישנים כתבו שלעולם לא תמהר לבגור תוך ששה.

ב. נראה שנחלקו הראשונים בתוך ששה, האם קידושי האב קידושין ודאיים הם, משום חזקת נערוּת, או חוששים לחומרא הן לקידושי האב הן לקידושי עצמה.

אם קידשה אביה לאחר ששה חדשים — הרי יצאה כבר מנערוּת לבגרות ואין קידושי אביה כלום. אין ידוע אם עברו ששה חדשים אם לאו — אפילו לרב הרי זה ספק (עפ"י ראשונים). והריטב"א צדד שמא גם בזה חולקים.

לא נחלקו אלא ביום השלמת ששת החדשים; לדברי רב אין לחוש לקידושי האב, שהרי בוגרת לפנינו.

ולדברי שמואל חוששים לקידושי שניהם, שמא עתה בגרה ובשעת קידושי האב עדיין היתה ברשותו, או שמא בגרה כבר בתחילת היום. מבואר בגמרא שאם היא מכחשת לאביה ואומרת בגרתי מקודם (מרש"י משמע קצת, אף קודם שמלאו ששה והתוס' חולקים) — אפילו לשמואל אין חוששים לקידושי אביה. לפירוש הרי"ד משמע שלפי המסקנא נחלקו רב ושמואל בין במכחשתו בין בשאינה מכחשתו. (ויש לפרש הטעם שאינה נאמנת — משום 'דבר שבערוה'). נחלקו אמוראים האם הלכה כרב (רב אשי) או כשמואל (אמימר). וכן עשה מעשה רב יוסף בן רב מנשיא מדוויל. והקפיד עליו שמואל). והסיקו הלכה כרב. כתבו התוס' שאם קידשה אביה בלבד ולא היא — מודה שמואל שאינה מקודשת, כי יש לומר העמידנה על חזקת פנויה כמו שהיתה מקודם. רק בגלל שנתקדשה אחר כך בעצמה וממה נפשך היא אשת איש, לכך אמר שמואל לחוש לקידושי האב.

ב. גוף שהיה במצב מסוים וחל שינוי במצבו, ואין ידוע מתי חל אותו שינוי — יש לילך אחר 'חזקה דמעיקרא' לומר לא נשתנה המצב המוחזק לנו מראש עד שעה שידענו שנשתנה. ואולם כשהמצב עומד להשתנות, כגון בגר הנערה ביום סיום תקופת הנערות — לדברי רב יש לילך אחר המצב הנוכחי. ושמואל חולק כנ"ל. לפר"י בתוס' משמע שגם חזקה העלולה להשתנות היא חזקה, מלבד אם הרגילות היא שהדבר נשתנה, כגון הבאת סימני בגרות שכרגיל כבר בבוקרו של יום הם באים. במקום שיש להחזיק הממון בחזקת בעליו הקודם, אפשר שאף לרב אין כח ביד 'חזקה דהשתא' להוציא ממון מחזקתו, וכדברי רבי יעקב בכותב כל נכסיו לאחרים וטוען שהיה שכיב מרע באותה שעה ועתה הוא בריא.

במקום שיש 'תרתי לריעותא' — כלומר מלבד העובדה שידוע לנו שהמצב נשתנה, ישנה חזקה אחרת הסותרת לחזקה דמעיקרא — מודה שמואל ש[לדברי חכמים] המצב הנוכחי הוא שקובע. כגון מקוה שנמדד ונמצא חסר, כל טהרות שנעשו על גביו למפרע, בין ברשות היחיד בין ברשות הרבים — טמאות, שהרי חסר לפניך וגם העמד טמא על חזקתו לומר לא נטהר. וכן חבית יין שהיה הולך ותורם ממנה בכל שעה, ובדק ונמצאת חומץ — לדברי חכמים אין תרומתו תרומות [מלבד ההפרשות שבתוך שלשה ימים שאין להסתפק בהם אם היה יין או חומץ]. ולדברי רבי שמעון אפילו ב'תרתי לריעותא' — ספק.

עוד בדין מקוה שנמדד ונמצא חסר — יתבאר אי"ה בנדה ב. (וע"ע לעיל סו).
ובדין מפריש מן החבית תרומה, ונמצאת של חומץ — ע"ע ב"ב צו.
הכותב כל נכסיו לאחרים וטוען שהיה שכיב מרע באותה שעה — ע' ב"ב קנג.

דפים עט — פ

קסח. מי שבא ממדינת הים עם אשה ובנים, או עם בנים ללא אשה — באלו אופנים צריך להביא הוכחה על יחוסם ובאלו אופנים אין צריך?

יצא עם אשתו למדינת הים, ובא הוא ואשתו ובניו ואמר: זו האשה שיצאה עמי ואלו בניה — אין צריך להביא ראיה לא על האשה (שכבר בדקה כשנשאה. רש"י. ומבואר בתוס' שאין לחוש שמא זו אשה אחרת אלא מניחים שזוהי אותה שיצאה עמו) ולא על הבנים. ופרשו בגמרא, בבנים קטנים הכרוכים אחריה, אבל בגדולים — צריך להביא ראיה על הבנים שהם שלה.

אמר: מתה שם ואלו בניה — מביא ראיה על הבנים, שהם בני אותה אשה. לפרוש ר"י, די שמביא ראיה שהם הבנים של אשתו שמתה, ואין צריך להוכיח שאותה אשה היתה מיוחסת, כי אין לחוש שלקח שם אשה אחרת אלא זו שיצא עמה [שהיא בדוקה משנשאה] זו היא שמתה.

יצא למדינת הים ללא אשה ובא ואמר אשה נשאתי במדינת הים ואלו בניה — מביא ראיה על האשה שהיא מיוחסת ואין צריך להביא ראיה על הבנים (שהרי כרוכים אחריה). 'מתה ואלו בניה' — צריך להביא ראיה על האשה (שהיא מיוחסת) ועל הבנים (שמאותה אשה הם).

בא עם אשה ובנים ואמר שהיו לו שתי נשים והאחת מתה ואלו בניה של זו החיה — מביא ראיה עליה שהיא מיוחסת, ועל הבנים שהם בניה. ואפילו כרוכים אחריה — כי שמא בניה של חברתה הם והיא גידלתם.

לדברי ריש לקיש אין סומכים על כך שהבנים כרוכים אלא לענין קדשי הגבול, אבל לא ביוחסין. ורבי יוחנן אמר: אפילו ביוחסין, שהרי סומכים על החזקות לכל דבר, אפילו לענין עונשי מלקות ומיתה.

א. התוס' הביאו ממסכת כתובות שלפי דעת תנאים אחת, נאמן האב להאכיל בניו תרומה אפילו אינם כרוכים אחר אמם, ודלא כסוגיתנו.

ב. לפרש"י, לריש לקיש צריך להביא ראיה על הבנים לענין עבודת המקדש. רק לתרומה אין צריך. ולפירוש רבנו תם, בכלל 'קדשי הגבול' שאמרו כאן, היינו לכל דבר מלבד לסקול על ידי הוכחה זו.

דף פ

קסט. א. האם מענישים במלקות ובמיתה על פי חזקה? בן הבא על אמו, איזו הוכחה צריך להביא על כך שהוא בנה כדי לחייבם?

ב. רובא וחזקה — מה עדיף?

א. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: סוקלים ושורפים על החזקות. כדברי רבה בר רב הונא: איש ואשה תינוק ותינוקת שהגדילו בתוך הבית — נסקלים ונשרפים זה על זה. וכן מסרו בשם בר קפרא: מעשה באשה שבאה לירושלים ותינוק מורכב לה על כתיפה, והגדילתו, ובא עליה — והביאום לבית דין וסקלום, לא מפני שבנה ודאי אלא מפני שכרוך אחריה.

משמע בסוגיא שריש לקיש חולק על כך, שלכך לדבריו אין הוכחה ודאית ממה שהבנים כרוכים אחר האשה, שהיא אמם.

ב. רוב העומד מול חזקה דמעיקרא [כגון תינוק הנמצא בצד העיסה ובצק בידו; רוב תינוקות מטפחים הם ואולם העיסה עומדת בחזקת טהרה] — לדברי חכמים רוב עדיף, כי המיעוט כמי שאינו. ולדברי רבי מאיר — ספק, סמוך מיעוט לחזקה והורע לו הרוב.

מבואר בתוס' שברוב גמור, לחכמים הולכים אחר הרוב בתורת ודאי, אף לקולא. ולרבי מאיר — ספק, ואילו ברוב שאינו גמור — לחכמים אין כאן ודאות [לרבי יוחנן], ולרבי מאיר — הולכים אחר החזקה לגמרי, אף לקולא. והרמב"ן לא חילק בדבר, ולדבריו לחכמים לעולם הולכים אחר הרוב לחומרא, ומדרבנן, אבל חוששים למיעוט [עכ"פ לרבי יוחנן]. מלבד אם הורעה החזקה, שאז יש לילך אחר הרוב בתורת ודאי. ומרש"י משמע לחלק [לרבי יוחנן] בין רוב 'דאיתא קמן' שאז הולכים אחר הרוב בתורת ודאי ואף לקולא — לחכמים, לבין רוב 'דליתא קמן' שאז מצרפים החזקה למיעוט לעשות 'ספק'.

קע. מה הדין במקרים הבאים?

א. תינוק שנמצא בצד העיסה ובצק בידו.
ב. עיסה בתוך הבית ושרצים וצפרדעים מטפלים שם.
ג. עיסה בתוך הבית ותרנגולים ומשקים טמאים שם.
א. תינוק שנמצא בצד העיסה ובצק בידו — רבי מאיר מטהר; סמוך מיעוט תינוקות שאין מטפחים לחזקת טהרה של העיסה, והרי הורע הרוב. וחכמים מטמאים; רובא וחזקה — רובא עדיף. לדברי ריש לקיש בשם רבי אושעיא, לחכמים העיסה טמאה ודאי ושורפים תרומה שנגעה בה. ורבי יוחנן אמר: אין זו חזקה ששורפים עליה תרומה אלא תולים, לא אוכלים ולא שורפים. לפרש"י, ידוע שהתינוק נגע בעיסה והספק הוא על טומאתו של התינוק, ולפי שרוב תינוקות מטפחים באשפה, לפיכך רובם טמאים. ורבנו תם ועוד מפרשים שהתינוק נידון כודאי טמא, מפני שנשים נדות מגפפות ומנשקות אותו. והנידון הוא אם נגע בעיסה שכן דרכו של תינוק לטפח בעיסה, או שמא אדם טהור נטל בצק ונתן לו והתינוק לא נגע. ומשמע ברמב"ן ובריטב"א שאם ידוע שהתינוק נגע בעיסה ויש ספק על טומאתו — הרי הורעה חזקת טהרה ואף לרבי יוחנן שורפים עליה תרומה. וכן נקט הרי"ד. מבואר בגמרא [עכ"פ לרבי יוחנן] שמן הדין היה לטהר בספק זה, כדין ספק טומאה בדבר שאין בו דעת לישאל שאפילו ברשות היחיד טהור. אלא עשאוהו חכמים כמו שיש בו דעת לישאל. (ופרשו התוס' שאין זה 'רוב' חשוב, ולכך מן הדין היה לטהר).

ב. עיסה בתוך הבית ושרצים וצפרדעים מטפלים שם ונמצאו מהם חתיכות בעיסה, ואין ידוע אם של שרצים או של צפרדעים; אם רוב שרצים — טמאה. ותרומה שנגעה בה — נשרפת (מפני שהולכים אחר הרוב הנמצא לפנינו, וגם הורעה חזקת טהרה — שהרי ודאי נגעו בה. ערש"י וראשונים). ואם רוב צפרדעים — טהורה.

ג. עיסה בתוך הבית ותרנגולים ומשקים טמאים שם, ויש סימני ניקור בעיסה — כל טהרות שיגעו בעיסה תולים; לא אוכלים ולא שורפים. ואעפ"י שספק טומאה בדבר שאין בו דעת לישאל אפילו ברשות היחיד טהור, עשאוהו חכמים כמו שיש בהם דעת לישאל, וחוששים שמא שתו התרנגולים מהמשקים הטמאים ובעוד משקה טופח בחרטומיהם, נקרו בעיסה.

אמר רבי יהושע בן לוי: לא שנו אלא במשקים לבנים, אבל באדומים — אם אכן שתו וניקרו היה הדבר ניכר בעיסה. ופירש רבי יוחנן דבריו: דוקא במשקים עכורים שאינם נוחים להיבלע, אבל צלולים [שבבואה של תינוק ניכר בהם] — אפילו באדומים טמא, שמא נבלעו המשקים בעיסה.

דין לוייה וקבורה לתינוק קטן — נתבאר במו"ק כד.

דפים פ — פא

קעא. האם מותר היחוד באופנים דלהלן?

- א. איש אחד עם כמה נשים.
 - ב. אשה אחת עם כמה אנשים.
 - ג. יחוד איש עם אשת איש בזמן שאשתו אמו.
- א. שנינו: לא יתייחד אדם עם שתי נשים. (לגרסת התוס' ועוד ראשונים, רבי שמעון מתייר) — חוששים שמא יתפתו לו.
- אמר רבא: מתייחד אדם עם שתי יבמות (= הנשואות לשני אחים), עם שתי צרות, עם אשה וחמותה, [עם אשה ובת חמותה], עם אשה ובת בעלה, עם אשה ותינוקת שיודעת טעם ביאה (כלומר מה היא ביאה, שתדע לספר דברים בשוק. רש"י) ואין מוסרת עצמה לביאה — שבכל אלו האחת יריאה מהאחרת ואין חשש שתתפתה לעבירה.
- א. כתבו כמה פוסקים שאיסור יחוד עם שתי נשים אינו אלא מדרבנן.
 - ב. הסכמת הפוסקים שאפילו עם שתי נשים פנויות אסור להתייחד, הגם שאיסור יחוד עם פנויה טהורה אינו אלא מדרבנן.
 - ג. אם אחת מאותן נשים היא בתו, שאין כלפיה חשש זנות — מסתבר להקל בדבר, וכן נוהגים. (עפ"י אגרות משה. ובמקום אחד כתב שיש מקום להחמיר — כדעת הזכור לאברהם).
 - ד. יחוד עם שלש או ארבע נשים — לפרש"י (פב.) מותר, מלבד למי שעסקיו עם הנשים, מפני שלבו גס בהן ומחפות עליו. והתוס' כתבו להוכיח שגם עם נשים הרבה אסור להתייחד.
- ב. אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים. אמר רב יהודה אמר רב: לא שנו אלא בכשרים אבל בפרוצים — אפילו עשרה אסור, וכמעשה שהיה. ואף בכשרים אין מותר אלא בעיר, אבל בדרך — עד שיהיו שלשה, שמא יצטרך אחד מהם להיפנות ונמצא אחד מתייחד עם הערוה.
 - ומסופר על רב ורב יהודה שהלכו בדרך והיתה אשה הולכת לפניהם. אמר לו רב לרב יהודה, הרם רגלך (לילך מהר) מפני גיהנם. אמר לו: והרי בכשרים מותר? אמר לו: מי יאמר שבכשרים כמונו אמרו — אלא כגון רבי חנינא בר פפי וחבריו.
 - א. הרמב"ן פירש שמנהג חסידות נהג, שלא להחזיק עצמו כשר וחסיד. (וכע"ז בתורי"ד).
 - ב. אנשים שעסקם עם הנשים אפשר שדינם כפרוצים ואסור להם היחוד אפילו הם שנים. ואפשר אפילו עם נשים הרבה ביחד אסור. (עפ"י רמב"ן ורישב"א).
- ג. אמרו במשנה שאעפ"י שאין אדם מתייחד עם שתי נשים, בזמן שאשתו עמו — ישן עמהם בפונדק מפני שאשתו משמרתו.

- א. יש אומרים שאלו הם דברי רבי שמעון אבל חכמים חולקים. והתוס' מפרשים שכן הוא הדין אפילו לחכמים, ואפילו באשה אחת.
- ב. לפירוש התוס' (פב.), מי שעסקיו עם הנשים כגון רוכל, אסור להתייחד עם הנשים אפילו אשתו עמו.

דף פא

- קעב. א. האם מלקים ואוסרים על היחוד?
- ב. האם מלקים אדם משום שמועה לא טובה שיוצאת עליו?
- ג. האם מותר להתייחד עם אשה שבעלה בעיר?
- ד. האם מותר כאשר פתח פתוח לרשות הרבים?
- ה. אנשים מבחוץ ונשים מבפנים, או להפך — מה הדין?
- ו. האם מותר לאדם להתייחד עם אמו בתו ואחותו? ומה דין יחוד עם בהמה ועם זכר?
- ז. האם ישן אדם עם אמו ועם בתו בקירוב בשר?
- א. אמר רב: מלקים על היחוד (מרדות. רש"י), ואין אוסרים (אשה על בעלה. רש"י) על היחוד. אמר רב אשי לא אמרו מלקים אלא ביחוד פנויה, אבל לא באשת איש — שלא תהא מוציא לעז על בניה, שיאמרו ראוה שזינתה לכך הלקוה. מר זוטרא היה מלקה ומכריז (שלא זינתה אלא נתיחדה). ורב אשי סבר שמא יש מי שישמע המלקות ולא ישמע ההכרזה, לכך אין מלקים.
- התוס' מפרשים 'אין אוסרים' גם כן בפנויה — שאינה נאסרת לכהן על ידי יחוד עם אדם זר. ודוקא כשאומרת לא נבעלתי אבל מודה שנבעלה ואומרת כשר הוא — לפי דעה אחת פסולה לכהונה (ועירי בדעת רבי יהושע. ואולם אין הלכה כן. ע' כתובות יג-יד).

- ב. אמר רב: מלקין על 'לא טובה השמועה' שנאמר אל בני, כי לא טובה השמועה. מר זוטרא מניח אפסר על כתפו ומקרא: 'אל בני...'
- מדובר באדם ששמועתו רעה שפרוץ בעריות וכיוצא בו, ויש רגלים בדבר או קלא דלא פסיק — מכין אותו מכת מרדות משום שעבר על הכתוב אל בני... (ריטב"א).

- ג. אמר רבה: בעלה בעיר אין חוששין משום יחוד.
- א. רש"י פירש 'אין חוששין' — להלקות. משמע שאיסור מיהא יש. והתוס' ועוד ראשונים חולקים וסוברים שאין איסור. וכן דעת רוב הפוסקים.
- ב. יש אומרים שבמקום שאין הבעל עשוי לילך לשם, אף אם הוא בעיר — אסור. ויש מתירים. ויש דנים להקל אפילו בעיר גדולה שהבעל נמצא במקום מרוחק באותה עיר ואין באפשרותו לבוא עתה למקומה — מותר.
- ואם הם מכירים זה את זה ודעתם קרובה ולבם גס זב"ז — אסור אפילו בעלה בעיר.
- ד. אמר רב יוסף: פתח פתוח לרשות הרבים — אין חוששים משום יחוד.

ה. שני חדרים זה לפנים מזה, והנמצאים בפנימי יוצאים דרך החיצון — לדברי רב כהנא, אם האנשים מבחוץ והנשים מבפנים אין חוששים משום יחוד, שהרי אין לאנשים דרך פנימה רק לנשים יש דרך החוצה והלא אשה אחת מותרת להתיחד עם כמה אנשים [כשרים]. במתניתא תנא להפך; כשהאנשים מבחוץ אסור, שמא ייכנס אחד מהם פנימה ויתיחד עם הנשים, אבל האנשים מבפנים מותר, שהרי גם אם יצא אחד לחיצון, הלא ירא שמא יצא אחד אחריו. אמר אביי: הלכך נחמיר כשתי הדעות. ונהגו אביי ורבא במקום קבוץ אנשים ונשים, לסדר ביניהם שורות חפצים המשמיעים קול כשעוברים עליהם, שאם יבואו זה אצל זה — יישמע קול. החזון-איש צדד לומר, כשאשה בפנימי ואיש בחיצון, שמא מועילה נעילת דלת מבפנים, כי החשש אינו אלא מהאיש. וצריך עיון.

ו. מתיחד אדם עם אחותו, ודר (בקביעות) עם אמו ועם בתו.

פירש בתורא"ש שיחוד עם האם מותר מדין תורה, שנאמר בן אמך (כדלעיל פ:) — כי גם קודם המעשה באנשי כנסת הגדולה (בסנהדרין קג:) שסילקו היצר מלהתגרות בקרובות, לא היה היצר שולט כלפי האם. וכיון שאחר כך נסתלק היצר משאר קרובות, אנו למדים מאמו להתיירן. ומכל מקום לא התיירו באחותו כמו באמו לדור עמה בקביעות, אבל בתו הואיל והיא יצאה ממנו, אין מתגרה בו היצר כלל. לדברי שמואל שני הדבר במחלוקת תנאים [שכן אמר רבי מאיר לבני ביתו: הזהרו בי מפני בתי, כלומר השגיחו שלא אתיחד עמה], ופסק לאסור להתיחד עם כל עריות שבתורה, ואפילו עם בהמה. וכן נהגו אביי ורב ששת בעצמם. (פרשו התוס') שעשו זאת כחומרא בעלמא, כי לדינא קיימא לן כחכמים שאמרו לרבי יהודה (פב.) לא נחשדו ישראל לא על משכב זכור ולא על הבהמה.

ז. שנינו במשנה: ישן אדם עם אמו ועם בתו בקירוב בשר. ואם הגדילו — זו ישנה בכסותה וזה ישן בכסותו. לפי לשון אחת 'הגדילו' היינו תינוקת בת תשע שנים ויום אחד, תינוק בן שתיים עשרה שנה ויום אחד (ויש גורסים קטנה בת י"א ותינוק בן י"ב. וי"ג: תינוקת בת ג' שנים ותינוק בן ט'). ויש אומרים: תינוקת בת שתיים עשרה שנה ויום אחד, תינוק בן שלש עשרה ויום אחד. וזה כדי שיהיו 'שדים נכונו ושערך צמח'. ואמרו בשם רב חסדא, שאם בושה לעמוד לפניו ערום — אסור (אפילו לא הגיעה לגילאים הנ"ל), שכבר נתלבש בה היצר. משמע ממעשה דרב אחא בר אבא [כפירוש תור"י הזקן], שגם בת בתו דינה כבתו, וישן עמה בקירוב בשר כל שלא הגדילה. ואולם עם אחותו אסור אפילו קטנה. (עפ"י ראשונים).

דף פב

קעג. א. אלו סייגים והרחקות חייבו חכמים משום הרחקה מן הערוה?

ב. איזו אומנות יש לו לאדם ללמד את בנו?

א. לא ילמד רווק להיות מלמד תינוקות. ולדברי רבי אלעזר, אף מי שיש לו אשה ואינה שרויה אצלו לא ילמד — משום אמהות התינוקות המביאות את בניהן.

וכן אשה (בין רווקה בין אשת איש. מפרשים) לא תהא מלמדת תינוקות — משום אבות התינוקות. נחלקו הראשונים האם הלכה כתנא קמא או כרבי אלעזר. וכתב באגרות משה (אה"ע ח"ד סה, יג) שנוהגים שהנשוי מלמד תינוקות גם כאשר אשתו איננה בעיר לתקופת מה. ובאשה — יש להתיר ללמד לילדים קטנים במקום שאין איסור יהודי, כגון בבית הספר שמצויים שם מורים רבים. [ובשו"ת שבט הלוי (ה"ד טז) נשאר בזה ב'צריך עיון']. ולימוד לנערים — לכאורה יש לאסור אפילו במקום שאין שם חשש יהודי, אך יש מקום להתיר בשעת דחק-גדול.

רבי יהודה אומר: לא ירעה רווק בהמה, ולא יישנו שני רווקים בטלית אחת. וחכמים מתירים — לא נחשדו ישראל על משכב זכור ולא על הבהמה.

ב. אמרו חכמים: לא ילמד אדם את בנו אומנות הנשים. [ופרשו בברייתא, כל שעסקו עם הנשים סורו רע — כגון צורפים, סריקים (= סורקי בגדים), נקורות (= מנקרי ריחים של יד), רוכלים, גרדיים (= אורגים), ספרים (הנשים צריכות להם משום בניהם. רש"י), כובסים].
אבא גוריין איש צדיין אומר משום אבא גוריא: לא ילמד אדם את בנו חמר, גמל, קדר, ספן, רועה וחנוני — שאומנותם אומנות לסטים. רבי יהודה אומר משמו [דלא כאבא גוריין שהחמיר בגמלים וספנים. מפרשים]: החמירין רובן רשעים והגמלין רובן כשרין, הספנין רובן חסידים. טוב שברופאים — לגיהנם. והכשר שבטבחים — שותפו של עמלק.
ואף על פי שאי אפשר לעולם בלא כל האומנויות, אשרי מי שאומנותו מעולה ואוי לו למי שאומנותו פגומה.
רבי מאיר אומר (וכן דרש בר קפרא): לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה ויתפלל למי שהעושר והנכסים שלו. ופירש רב יהודה 'אומנות נקיה וקלה' — מחט תלמיית.
רש"י: תפירת תלמים תלמים. והרי"ד הקשה הלא התופר עסקו עם הנשים הוא. ופירש: שילמוד לעשות מלאכת המחטים, לא מלאכת התפירה.

רבי נהוראי אומר: מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה, שאדם אוכל משכרה בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא. ושאר כל אומנות אינן כן, כשאדם בא לידי חולי או לידי זקנה או לידי יסורין ואינו יכול לעסוק במלאכתו — הרי הוא מת ברעב. אבל התורה אינה כן אלא משמרתו מכל רע בנערותו (וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים, ירצו ולא ייגעו, ילכו ולא ייעפו) ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו — עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו.